

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ รูปแบบสัญญาณในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับพัฒนาการทางงานช่าง

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ขวลิต อธิปัตยกุล

มิถุนายน 2556

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ รูปแบบสิมญวนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับพัฒนาการทางงานช่าง

ผู้วิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชวลิต อธิปัตย์กุล

สังกัด

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
และ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกอ. และ สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

คำนำ

ลิมณวน หรือที่คุ้นเคยกันคืออุโบสถที่สร้างขึ้นด้วยการว่าจ้างช่างฝีมือชาวเวียดนาม ซึ่งเป็นผู้ออกแบบและควบคุมการก่อสร้าง อีสานจึงเรียกว่าลิมณวน ลิมณวนโดยส่วนมากมักนิยมสร้างเฉพาะเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่คุ้นชินกันดีของชุมชนพื้นถิ่นภาคอีสาน โดยเฉพาะในจังหวัดนครพนม ที่พบการกระจายตัวมากที่สุด ก่อนจะส่งผ่านเข้าไปยังพื้นที่ส่วนในของภาคอีสาน

การศึกษางานรูปแบบลิมณวนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับพัฒนาการทางงานช่าง ในครั้งนี้เป็นเพียงบริบทหนึ่งที่พยายามเสนอมุมมองโดยผ่านการใช้วิธีการศึกษาของงานประวัติศาสตร์ศิลปะเข้ามาช่วยเป็นหลักใหญ่ ซึ่งสามารถรวบรวมวิเคราะห์ได้ประเด็นที่แตกต่างจากผลงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับลิมณวนในอีสานที่ผ่านมามาทั้งหมด ด้วยการอาศัยวิธีการศึกษาดังที่กล่าวตลอดจนช่วงหมดความนิยมและหายไป ทำให้เรียงลำดับในการกำหนดอายุ รูปแบบ ที่มาที่ไป การรับส่ง สืบทอดโยงใยซึ่งกันและกัน ของงานช่างเวียดนามในลิมณวนชัดเจนขึ้นได้เป็นอย่างดี อีกทั้งรวมถึงประเด็นปลีกย่อยต่างๆ อีกมากมาย

อย่างไรก็ดีการศึกษารูปแบบลิมณวนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับพัฒนาการทางงานช่าง มีความค่อนข้างยากในเรื่องของการหาหลักฐานการระบุอายุการสร้างที่ชัดเจน ในงานดังกล่าวอยู่บ้าง แต่ทั้งนี้ได้อาศัยการสัมภาษณ์ รวมถึงการค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง จึงทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ผลการศึกษาจึงเป็นเพียงมุมมองบางส่วนเฉพาะในเรื่องรูปแบบและพัฒนาการของลิมณวน ที่ได้ในครั้งนี้นี้จึงมีความแตกต่างจากงานวิชาการที่แล้วเสร็จ เฉพาะประเด็นที่โดดเด่นของงานคือเส้นทางสายพัฒนาการ การส่งผ่านทางงานช่าง หรือรวมถึงรูปแบบจากพม่าได้เข้ามามีส่วนปะปนกับลิมณวน ฯลฯ ซึ่งสามารถติดตามได้ในเนื้อหาทั้งหมดของผลงาน

ผลงานการศึกษารูปแบบลิมณวนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับพัฒนาการทางงานช่าง ถึงแม้เป็นเพียงมุมมองหนึ่งในงานศิลปะพื้นถิ่นอีสาน ที่เริ่มเปิดประเด็นให้เห็นถึงความชัดเจน มากกว่าครั้งเก่าก่อนได้ไม่มากนักน้อย และหวังว่าผลงานการศึกษาในครั้งนี้จะช่วยจุดประกายสำหรับผู้ที่ยื่นขอผลงานศิลปะพื้นถิ่นได้แลกเปลี่ยนมุมมอง หรือสืบสานค้นคว้าเพื่อให้พื้นที่ เรื่องราวของภาคอีสานมีความลุ่มลึกชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งในปัจจุบันและอนาคตสืบไป

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาในครั้งนี้คงไม่สำเร็จลงได้โดยดีหากไม่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี จากงบประมาณสถาบันวิจัยและพัฒนา รวมถึงท่านอธิการบดี ดร.ณัฏฐา เทพพิทักษ์ รองอธิการบดี รศ. โสภณ แดงประวัติ, รศ. สมชาย ชื่นวัฒนาประนิต

กราบขอบพระคุณศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สันติ เล็กสุขุม ที่กรุณาเมตตารับเป็นที่ปรึกษาวิจัยในครั้งนี้ การเสนอแนะ ชี้แนะ ล้วนเป็นคุณูปการเป็นประโยชน์อย่างมากสำหรับในการทำงาน ขอบคุณ อาจารย์พงษ์ศักดิ์ อัครวัฒนากุล ผู้ที่เป็นเพื่อนเดินทางเสมอทุกครั้งไป และช่วยตรวจพิสูจน์อักษร รวมถึงการช่วยบันทึกภาพ ขอบคุณอาจารย์เพ็ญพิสุทธิ์ ไผ่ระรัตน์ ที่ช่วยแปลบทคัดย่อเป็นภาษาอังกฤษ ขอบคุณฝ่ายบุคลากร สกว. ที่ช่วยอำนวยความสะดวกเป็นอย่างดี เมื่อเกิดข้อสงสัย โดยเฉพาะคุณสิริภัทร พฤกษ์ ไพบูลย์

สุดท้ายขอบคุณภรรยาที่คอยดูแลด้วยดีเสมอมา และสุดท้ายคือ เตียกับแม่ พี่น้องในครอบครัวที่ให้การสนับสนุนส่งเสริมทุกครั้งไป ตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ได้ช่วยเหลือแต่ไม่ได้เอ่ยนาม ณ ที่นี้

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องรูปแบบสิมณวนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับพัฒนาการทางงานช่าง มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ

1) รวบรวมประวัติความเป็นมา เจเนอโลยีทางด้านปัจจัย เศรษฐกิจ การปกครอง คติความเชื่อด้านธรรมและเทคนิคทางเชิงช่าง รูปแบบสิมณวน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมด

2) ศึกษาเปรียบเทียบ รูปแบบสิมณวนรวมถึงองค์ประกอบ ในช่วงที่เริ่มปรากฏและภายหลังที่ลดความนิยมของชุมชนพื้นถิ่น กับสภาพที่ปรากฏในรูปแบบสิมณวนกับการพัฒนาสืบเนื่องทางงานช่าง

3) เพื่อบันทึกข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะพื้นถิ่น รูปแบบสิมณวนช่วงมิติเวลาที่เริ่มปรากฏและลดความนิยมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยใช้ข้อมูลจากเอกสารและภาคสนามในส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งหมด รวมถึงการสัมภาษณ์ ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งผลการวิจัยได้สรุปประเด็นดังนี้

1. ความเป็นมาเจเนอโลยีทางด้านปัจจัยเศรษฐกิจ ในช่วงการปรากฏตัวของสิมณวน สภาพเศรษฐกิจในช่วงเวลาที่มีการก่อสร้างสิมณวนทั้งหมดขึ้นอยู่กับปัจจัยในชุมชน หากเป็นหมู่บ้านใหญ่ก็มักว่าจ้างโดยใช้การสับทบทุนของผู้คนภายในชุมชนนั้นๆ

2. เจเนอโลยีทางด้านการปกครองภาคอีสาน ในช่วงเวลาการก่อสร้างสิมณวน การปกครองจากส่วนกลางของประเทศไทยไม่มีผลต่อการก่อสร้างสิมในภาคอีสาน จนถึงยุคจอมพล ป. มีการปฏิบัติตามนโยบายบ้าง ซึ่งเป็นเฉพาะในเขตอำเภอเมืองหรืออำเภอที่มีขนาดใหญ่เท่านั้น

3. คติความเชื่อด้านธรรม ในอีสานผ่านสิมแบบฝีมือช่างญวน เมื่อช่างญวนเป็นผู้รับจ้าง ช่างย่อมสอดใส่คติของตนเองปะปนเข้าไป ด้วยศาสนสถานล้วนถูกสร้างขึ้นมาจากคตินิยมที่ดีทั้งสิ้น สะท้อนถึงความละเมียดละไมในการก่อสร้างของช่างอย่างแท้จริง

4. เทคนิคทางเชิงช่างในรูปแบบสิมณวน ผนังรับโครงสร้างส่วนบนของหลังคา คือเทคนิคที่โดดเด่นของช่างญวน ส่วนอื่นคือส่วนประกอบตกแต่งย่อมมีความแตกต่างกัน ตามยุคสมัย

5. รูปแบบสิมณวน ช่วงเวลาที่ปรากฏในชุมชนพื้นถิ่นกับการพัฒนาสืบเนื่องทางงานช่าง การปรากฏตัวของสิมณวนเกิดขึ้นกับการขยายขยายการตั้งหมู่บ้านของชุมชนนั้น ที่ได้แยกย้ายหรืออพยพถิ่นฐาน ในช่วงมิตินั้นในภาคอีสาน สืบเนื่องจนถึง พ.ศ. 2510 จึงเริ่มลดและหมดความนิยมตามลำดับ

6. ประวัติศาสตร์ศิลปะพื้นถิ่น รูปแบบสิมณวนช่วงมิติเวลาที่มีความชัดเจนขึ้น ช่วงเวลาที่ชัดเจนคือนับจาก พ.ศ. 2443-2510 คือช่วงเวลาของรูปแบบสิมณวนที่ปรากฏในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ถือได้ว่าเป็นรูปแบบงานศิลปะสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบเฉพาะของตนเองก็ว่าได้

Abstract

The objectives of this research were to:

1) accumulate the historical documents relevant to economics, politics, beliefs, cultures, including techniques regarding to the pattern of Vietnamese ordination halls throughout the Northeast of Siam,

2) compare the pattern and composition of Vietnamese ordination halls in the beginning period of Vietnamese influential appearance as well as the period of less popularity including the circumstance in Vietnamese ordination halls with descendant skilful development,

3) record the local art and historical documents relevant to the pattern of Vietnamese ordination halls in not only the beginning period of Vietnamese influential appearance but also the period of less popularity for obvious evidences by collecting data from theoretical documents and practical field trip, including interview according to the set up objectives.

The research findings found that:

1) In the duration of Vietnamese influential appearance, the economic condition at that time depended on many factors of the community that was people in large community always collect budget from public in order to hire the employee.

2) In political condition, there was no influence from the central administration by government of Siam in order to construct the ordination halls in the Northeast area until the period of Field Marshal Plaek Phibunsongkhram. By the time, the important cities and main districts had to follow the political policy.

3) In believable and cultural condition, due to the fact that Vietnamese were employed as skilful workmen, they always inserted their own faith, belief, and moral precept in positive ways. Therefore, all sacred places were built with respect and elaboration.

4) The outstanding technique of Vietnamese was the suited wall to the top of the structure on the roof in the pattern of Vietnamese ordination halls. However, other decorations were different according to the trend of each period.

5) The pattern of Vietnamese ordination halls in the duration of Vietnamese influential appearance with descendant skilful development, the Vietnamese ordination halls were appeared with the settlement of the community until 1958. After that, they were gradually less popular.

6) From 1900 – 1958, the pattern of Vietnamese ordination halls was obvious and outstanding in the Northeast of Siam and it was said that this was one identity of architectural art in the Northeast of Siam once.

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	(1)
กิตติกรรมประกาศ	(2)
บทคัดย่อภาษาไทย	(3)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(4)
สารบัญ	(5)
สารบัญรูป	(12)
 บทที่ 1 บทนำ	 1
ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย	1
วัตถุประสงค์ของโครงการ	2
ขั้นตอนการศึกษา	2
วิธีการศึกษา	2
ขอบเขตของการวิจัย	3
ประโยชน์ที่ได้รับ	3
 บทที่ 2 อีสาน : ความเป็นมากับมิติของยุคสมัย	 5
ความเป็นมาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	5
1. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือสมัยก่อนประวัติศาสตร์	5
2. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือสมัยก่อนพุทธศตวรรษที่ 19	7
3. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20	9
4. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเมื่อเริ่มสมัยกรุงเทพ	11
สภาพแวดล้อมภูมิศาสตร์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	12
1. ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อ	12
2. ภูมิประเทศ	12
3. ภูมิอากาศ	12
4. ทรัพยากร	13
ประเพณีวัฒนธรรม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	14
1. ฮีต 12	14
2. วัฒนธรรมการพูด การกิน การอยู่และการนุ่งห่ม	15
ความเชื่อความศัทธาของผู้คน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	16
1. ความเชื่อความศัทธาของผู้คน	16
ความเชื่อในเรื่องผี	16
ความเชื่อในเรื่องของพญานาค	17
พุทธศาสนา วัดและสิ่งก่อสร้าง	19
1. พุทธศาสนา	19
สมัยวัฒนธรรมทวารวดี	19
สมัยวัฒนธรรมเขมร	22

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
สมัยวัฒนธรรมอยุธยา	24
สมัยวัฒนธรรมรัตนโกสินทร์	26
2. วัดและสิ่งก่อสร้างในภาคอีสาน	28
เขตสังขาวาส	28
1. กุฏิ	28
เขตพุทธารวาส	29
1. เจดีย์หรือพระธาตุ	29
2. สิม	29
3. ศาลาการเปรียญหรือหอแจก	29
4. หอระฆังและหอกลอง	29
บทที่ 3 สิมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก่อนและการปรากฏรูปแบบของสิมฝีมือช่างญวน	31
ความเป็นมาของรูปแบบสิมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	31
1. สิมกลุ่มรูปแบบวัฒนธรรมล้านช้าง	31
2. สิมกลุ่มรูปแบบพื้นถิ่นสืบทอดวัฒนธรรมล้านช้าง	31
ภาพรวมของการศึกษารูปแบบสิมฝีมือช่างญวนที่ผ่านมา	34
แหล่งที่มาของรูปแบบสิมฝีมือช่างญวน	36
แหล่งที่มาจากประเทศเวียดนาม	36
พระราชวังไดโน้ยที่เมืองเว้ต้นแบบแหล่งผลิตงานช่างฝีมือ	40
สุสานไคดิงห์การผสมผสานตะวันออกและตะวันตก	42
วัด	44
อาคารสิ่งก่อสร้าง	45
เมืองดานัง	46
เมืองฮอยอัน	48
แหล่งที่มาจากประเทศลาว	50
สิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคมในเมืองหลวงพระบาง	52
สิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคมในเมืองเวียงจันทน์	54
อาคารอาณานิคมแบบฝรั่งเศสที่เมืองสะหวันนะเขต	56
สิ่งก่อสร้างภายในวัด	58
รูปแบบสิมก่อนการปรากฏตัวของรูปแบบสิมญวนในอีสาน	60
1. กลุ่มรูปแบบวัฒนธรรมล้านช้าง	60
2. สิมฝีมือช่างญวนกับกลุ่มรูปแบบพื้นถิ่นสืบทอดวัฒนธรรมล้านช้าง	62
สิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	64
สิมญวนมีส่วนเกี่ยวข้องกับอาคารแบบฝรั่งและตึกแถว	64
อาคารเรียน	70
ศาลากลาง และศาลอาคารแบบฝรั่ง	74
อาคารศาสนสถานในศาสนาคริสต์	78

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
โบสถ์หรือมัสยิด	78
ที่พักอาศัยหรืออาสนวิหาร	78
ลิมอีสถานฝีมือช่างญวนกับแบบมาตรฐาน พ.ศ. 2483 : รูปแบบชาตินิยม ของประเทศไทย	80
อุโบสถ แบบจากกรมการศาสนา พ.ศ. 2510 การก้าวผ่านความนิยม ของรูปแบบลิมฝีมือช่างญวนในอีสาน	84
 บทที่ 4 กลุ่มรูปแบบลิมญวนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และลักษณะ พัฒนาการทางงานช่าง จากเริ่มต้นจนถึงสิ้นสุด	 91
แบบที่ 1. มีมุขหน้า ก่อน พ.ศ. 2483	91
1.1 กลุ่มประดับซุ้มวงโค้งด้านข้างของมุขหน้า ซึ่งมีสองวงโค้ง ต่อเนื่องกัน	91
1.2 กลุ่มประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง	97
1.3 กลุ่มเรียงอวดสันอิฐที่วงโค้งของซุ้ม	105
1.4 กลุ่มประดับหินหลักเป็นยอดของซุ้มวงโค้ง (Keystone)	109
1.5 กลุ่มประดับคิ้วของหัวเสารับซุ้มวงโค้ง	113
1.6 กลุ่มรูปแบบพิเศษ	119
1. แบบซุ้มวงโค้งซ้าย-ขวา ทางมุขหน้าก่อแบบผนังทึบ	
2. แบบลดพื้นที่เป็นชั้นในซุ้มวงโค้ง และทำฐานอาคาร แบบเพิ่มเติม	125
3. แบบบริเวณมุขหน้าปล่อยโล่ง มีเฉพาะระเบียง	129
4. แบบทำกรอบประตู หน้าต่างทรงซุ้มสามเหลี่ยม	131
5. แบบเจาะและไม่เจาะช่องแสงช่องหน้าต่าง บนผนัง ด้านข้าง	133
6. แบบทำช่องทางเข้าด้านหน้า และด้านข้างของมุขหน้า ไม่มีบันได	135
7. แบบก่อเป็นมุขหน้ายื่นยาว หลังคาเพิง ผนังเจาะช่อง ประตูหน้าต่างซุ้มวงโค้ง	139
8. แบบมีการประดับซุ้มเรือนแก้ว	143
9. แบบประดับลวดลายปูนปั้น ภาพบุคคล และภาพสัตว์	145
10. แบบพื้นบ้านผสมการก่อซุ้มวงโค้งที่บิดันตามแบบ ช่างญวน	147
11. แบบช่างพื้นถิ่น สร้างตามแบบอย่างช่างญวน	149
1.7 กลุ่มประดับคิ้วล้อซุ้มวงโค้ง	151
1.8 กลุ่มมีช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้า	155
1.9 กลุ่มเว้นพื้นที่ว่างระหว่างซุ้มวงโค้งกับคานใต้จั่วของมุขหน้า	157
1.10 กลุ่มประดับลวดลายในช่องว่าง ของซุ้มคิ้ววงโค้ง	159

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

1.11 กลุ่มมีมุขหน้าไม้ระบूपิ พ.ศ. ที่สร้าง	163
1. วัดพุทธาวาส ตำบลสว่าง อำเภอรณานิคม จังหวัดสกลนคร	163
2. วัดศรีรัตนโนนกุล บ้านโนนกุล ตำบลเชียงสี อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร	165
3. วัดอรัญญวาสี ตำบลท่าบ่อ อำเภท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย	167
4. วัดหายโศก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	169
5. วัดไชยคำ ตำบลคำพระ อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ	171
6. วัดปัจฉิมมณีนวัน ตำบลนาสะไม อำเภอตระการพิพิธ จังหวัดอุบลราชธานี	173
7. วัดศรีตัสสาราม บ้านตากแดด ตำบลตากแดด อำเภอตระการพิพิธ จังหวัดอุบลราชธานี	175
8. วัดเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด	179
9. วัดเจริญราษฎร์ บ้านหนองบัว ตำบลโคกสว่าง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด	183
10. วัดธรรมรังษีนิคมเขต ตำบลบึงคำ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร	191
11. วัดฟ้าหยาด บ้านฟ้าหยาด ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร	195
แบบที่ 2. ทรงโรง ก่อน พ.ศ. 2483	199
2.1 กลุ่มรูปแบบพิเศษ	199
1. วัดหัวเวียงรังษี บ้านธาตุพนม ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม	199
2. วัดพัฒนสีลา บ้านฝาง ตำบลบ้านฝาง อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น	203
3. วัดโพธิ์เจติยาราม บ้านเหล่าฮก ตำบลหนองผือ อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด	207
4. วัดโพธิ์ชัย ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์	209
5. วัดสะพานคำ ตำบลสะพานคำ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร	213
6. วัดพุทธสีมา บ้านกุดฉิม ตำบลกุดฉิม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม	215
7. วัดบูรพาราม ตำบลโพนทอง อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม	219

	8. วัดสิงห์ทองเจดียงาราม ตำบลสิงห์ทองเจดียงาราม อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย	223
	สารบัญ (ต่อ)	
	หน้า	
	9. วัดปทุมคงคา ตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด	227
	10. วัดพัทธสีมามังคลาราม ตำบลช้างเผือก อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดร้อยเอ็ด	
229	11. วัดโพธิ์ชัย ตำบลโพธิ์ชัย อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร	233
	12. วัดโพธิ์ศรีจันทร์ บ้านห้วยทึบเหนือ ตำบลตองโขบ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร	235
	13. วัดโกศลมัชฌิมาวาส ตำบลบ้านกลาง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม	237
	14. วัดศรีบุญเรือง ตำบลบัวเงิน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น	239
	15. วัดบูรพาาราม บ้านโนนเปลือย ตำบลโนนเปลือย อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร	241
	2.2 กลุ่มเจาะซุ้มวงโค้งเป็นช่องประตูหน้าต่างโดยรอบ	
245	2.3 กลุ่มประดับเส้นคิ้วบัวเหนือกรอบประตู หน้าต่าง	251
	2.4 กลุ่มแบบมีช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้าภายในกรอบ ของซุ้มโค้ง	259
	2.5 กลุ่มแบบประดับเส้นคิ้วเฉพาะวงโค้ง	261
	2.6 กลุ่มไม้ระบूप.ศ. ที่สร้าง	263
	1. วัดศรีฐานใน ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าดัว จังหวัดยโสธร	263
	2. วัดศรีชะตะพาน บ้านหัวขัว ตำบลหนองเย็น อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร	265
	3. วัดศรีบุญเรือง ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร	267
	4. วัดหนองหิน ตำบลคำไฮใหญ่ อำเภอดอนมดแดง อุบลราชธานี	269
	5. วัดบูรพาพิสัย ตำบลหนองซอน อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี	271
แบบที่ 3	มีมุขหน้า ตั้งแต่ ช่วงหลังพ.ศ. 2483-2510	273
	3.1 กลุ่มที่สืบทอดรูปแบบประดับคิ้วจากแบบที่ 1.7	273
	3.2 กลุ่มซุ้มประกอบจากวงโค้งหลายวง	275
	3.3 กลุ่มเว้นพื้นที่ว่างระหว่างซุ้มวงโค้งกับคานใต้จั่วมุขหน้า	279

3.4 กลุ่มรับรูปแบบจากภาคกลาง	281
กลุ่มสร้างตามแบบอย่างจากภาคกลาง	281
1. วัดศาสนูปถัมภ์ บ้านบง ตำบลสีกาย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	281
2. วัดศรีคุณเมือง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี	281

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

3. วัดโพธิ์ชัย ตำบลนาจัว อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม	283
4. วัดเกษมสำราญ ตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี	283
5. วัดหนองบัวเจ้าป่า ตำบลสตึก อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์	283
6. วัดศรีไควรวาส บ้านศรีโค ตำบลเมืองศรีโค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี	283
7. วัดสว่างบ้านจ้อก้อ บ้านจ้อก้อ ตำบลหม่อน อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด	283
8. วัดเอกสิทธิ์บำรุง ตำบลรอบเมือง อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด	285
9. วัดศรีมงคล หมู่ 8 ตำบลนาหว้า อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม	285
10. วัดบุญญานุสรณ์ บ้านหนองวัวซอ ตำบลหนองวัวซอ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี	
11. วัดศรีรัตนาราม เดิมชื่อวัดบ้านหนองอ้อ ตำบลหนองวัวซอ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี	285
12. วัดนันทรังสิทธิ์ เดิมชื่อวัดบ้านหนองแคน ตำบลหนองแคน อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด	287
13. วัดป่าเรไร ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด	287
14. วัดโพธิ์ศรี บ้านเหล่าทุ่ง ตำบลสีชมพู อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม	287
15. วัดสระไตรนุรักษ์ เดิมคือวัดบ้านนาเวียง บ้านนาเวียง ตำบลนาเวียง อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร	287
16. วัดสะเทียหนอง บ้านนาดอกไม้ ตำบลหนองหญ้าปล้อง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย	287
17. วัดเวฬุวัน หมู่ 1 ตำบลแวง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร	289
18. วัดสุวรรณสาละวัน บ้านน้ำสวย ตำบลสระใคร อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	289
19. วัดกลางพระแก้ว ตำบลอากาศ อำเภออากาศอำนวย	

จังหวัดสกลนคร	291
20. วัดพระพุทธไสยาาราม บ้านเชียงเครือ ตำบลเชียงเครือ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร	291
21. วัดมงคลสมณกิจ ตำบลหนองสองห้อง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	291
22. วัดพุทธนิคม หมู่ 7 ตำบลสีกาย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	293
สารบัญ (ต่อ)	
	หน้า
23. วัดรามวิทยาลัย หมู่ 4 ตำบลปลาไหล อำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร	293
กลุ่มสร้างตามแบบอย่างฝีมือช่างญวน	293
แบบที่ 4 ทรงโรง หลัง พ.ศ. 2483 เป็นต้นมา	297
1. กลุ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2483 - พ.ศ. 2510	297
2. กลุ่มตั้งแต่ หลัง พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา	303
แบบที่ 5 กลุ่มมีระเบียงรอบอาคาร	305
5.1 กลุ่มก่อน พ.ศ. 2483 สิมญวนพื้นถิ่น	305
5.2 กลุ่มหลัง พ.ศ. 2483 (รับอิทธิพลจากภาคกลาง)	
327	
5.3 กลุ่มไม้ระбу พ.ศ. ปีที่สร้าง	331
แบบที่ 6 กลุ่มสิมโปรง ก่อน พ.ศ. 2483	335
6.1 กลุ่มหลังคามีสาระเบียงรองรับ (เป็นงานบูรณะภายหลัง เพื่อครอบสิม)	335
แบบที่ 7 กลุ่มมีมุขหน้า-หลัง ช่วงหลัง พ.ศ. 2483	337
แบบที่ 8 กลุ่มมีมุขหน้า ช่วงหลัง พ.ศ. 2510	341
ลำดับประเด็น สิมแบบฝีมือช่างญวนในอีสาน	343
1. ต้นเค้าของสิมญวนจากประเทศเวียดนาม มาผสมกับแบบใน วัฒนธรรมพื้นถิ่นอีสาน	343
2. เส้นทางสายพัฒนาการของสิมแบบฝีมือช่างญวน เข้าสู่พื้นที่อีสาน	344
3. คนกุลา ต้องสู้ บทเริ่มต้นงานก่อสร้างก่อนเข้ามาของ สิมแบบฝีมือช่างญวนในอีสาน	345
4. ลวดลายในการประดับของตัวอาคาร บริบทที่เข้ามา ภายหลังของสิมญวน	345
5. รูปแบบการก่อสร้างของสิมญวน ความไม่เกี่ยวข้องกับทาง ราชการไทย	346
6. ภายหลังการประกาศใช้ อุโบสถแบบมาตรฐาน ยังคง ความนิยมของสิมญวนในอีสาน	346
7. ช่างญวนกับทัศนคติการสร้างสรรค์ ต่องานก่อสร้าง สิมในอีสาน	346

บทที่ 5 บทสรุป	349
1. เจื่อนไขทางด้านปัจจัยเศรษฐกิจ ในช่วงการปรากฏตัวของลิมณวน	349
2. เจื่อนไขทางด้านการปกครองภาคอีสาน ในช่วงเวลาการก่อสร้างลิมณวน	349
3. คติความเชื่อวัฒนธรรม ในอีสานผ่านลิมแบบฝีมือช่างลวน	350
4. เทคนิคทางเชิงช่างในรูปแบบลิมณวน	351
บรรณานุกรม	354
ภาคผนวก	356
ภาคผนวก ก. มิติเวลาก่อนและหลังลิมณวน	357
ภาคผนวก ข. เส้นทางสายพัฒนาการลิมณวน ในอีสาน (Time Line)	361
ภาคผนวก ค. ประวัติผู้วิจัย	

375

สารบัญรูป

	หน้า
รูปที่ 2.1 ตัวอย่างโครงกระดูกไดโนเสาร์ขุดพบที่ภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ยุคเก่าก่อนที่มีมนุษย์	
5	
รูปที่ 2.2 โครงกระดูกมนุษย์ที่ขุดพบในบริเวณบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี	
6	
รูปที่ 2.3 ภาพเขียนสีบนหน้าผาที่อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัด อุดรราชธานี	6
รูปที่ 2.4 หลักฐานแสดงถึงชุมชน ที่มีการอาศัยในยุคก่อนประวัติศาสตร์ ที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี	6
รูปที่ 2.5 หลักฐานสิ่งก่อสร้างที่เขาคลังนอก อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ บ่งถึงการรับเอาศาสนาพุทธ ของดินแดนอีสานที่ผ่านเข้ามาทางเมือง ดังกล่าว	7
รูปที่ 2.6 การปักแท่งสีมาในพื้นที่ส่วนบุคคลที่บ้านกุดโง้ง จังหวัดชัยภูมิ เป็นวัฒนธรรมสมัยทวารวดีใน	
อีสาน	8
รูปที่ 2.7 ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา	8
รูปที่ 2.8 ปราสาทหินเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์	8
รูปที่ 2.9 พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย สร้างในสมัย พระไชยเชษฐาธิราช แห่งอาณาจักรล้านช้างและพระมหาจักรพรรดิ แห่งกรุงศรีอยุธยา	10
รูปที่ 2.10 พระธาตุเขี้ยวค้อม อำเภอศรีเชียงใหม่จังหวัดหนองคาย ตรงข้าม เมืองเวียงจันทน์ สปป. ลาว รูปแบบเฉพาะร่วมของศิลปะล้านช้าง ในอีสาน	10
รูปที่ 2.11 พระเจ้าองค์ดื้อ วัดศรีชมพองดื้อ อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย	10
รูปที่ 2.12 พระพุทธรูปนาคนปรกวัดถ้ำสุวรรณคูหา อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัด	
หนองบัวลำภู	10
รูปที่ 2.13 สิมหรืออุโบสถวัดพระเหลาเทพนิมิตร์ อำเภอพนม จังหวัดอำนาจเจริญ	11

รูปที่ 2.14	ลิมหรืออุโบสถ วัดมหาธาตุ, วัดศรีคุณเมือง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย	11
รูปที่ 2.15	ภาพตัวอย่างฮิตบุญข้าวจี๋ นิยมทำกันในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3	14
รูปที่ 2.16	ภาพตัวอย่างการแต่งกายของคนกลุ่มภูไท ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	15
รูปที่ 2.17	ภาพตัวอย่างอาหารการกินของคนอีสานทั่วไปซึ่งเป็นที่นิยมกัน	15
รูปที่ 2.18	ภาพตัวอย่างการประกอบพิธีกรรมขอขมาพระยาแถนเพื่อให้ฝนตก	16
รูปที่ 2.19	ภาพตัวอย่างการประดับพญานาคที่ราวบันได ที่วัดเสมาทาค้อ อาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด	17

รูปที่ 2.20	ใบเสมและลายเส้น ตอนพระพุทธรองค์เสด็จลงจากดาวดึงส์ ศิลปะสมัยวัฒนธรรมทวารวดี	20
รูปที่ 2.21	แท่งสีมาสลักกลดลาย ในสมัยวัฒนธรรมทวารวดี ที่วัดพระธาตุดอนแก้ว อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี	21
รูปที่ 2.22	ตัวอย่างแท่งสีมาในวัฒนธรรมทวารวดี ที่วัดโพธิ์ศิลา จังหวัดอำนาจเจริญ	21

สารบัญรูป (ต่อ)

		หน้า
รูปที่ 2.23	ภาพขยายแท่งสีมา ด้านล่าง ที่วัดหนองกาลิม อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี แสดงการนูนผ้ารูปแบบคล้ายในสมัยเกาะแกร์ ของเขมรที่เมืองพระนคร	22
รูปที่ 2.24	ภาพสลักบุคคลพบที่บวชพระปู่ วัดพระพุทบาทบัวบาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี อยู่บริเวณด้านในสุดโดยซ้อนกัน 3 ชั้น	23
รูปที่ 2.25	วัดโนนศิลาอาสน์ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี	23
รูปที่ 2.26	ธาตุหรือเจดีย์ที่วัดถ้ำสุวรรณคูหา อำเภอสวรรคูหา จังหวัดหนองบัว มีจารึกกล่าวถึงการสร้างเป็นวัดในสมัยพระไชยเชษฐาธิราช	24
รูปที่ 2.27	จารึกที่วัดถ้ำสุวรรณคูหา อำเภอสวรรคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู	25
รูปที่ 2.28	ภู ที่วัดศรีคุณเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู	25
รูปที่ 2.29	แสดงภาพอุโบสถภายใน วัดจอมศรี อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี ที่ตั้งนิกายธรรมยุติ แห่งแรกในจังหวัดอุดรธานี ในสมัยรัชกาลที่ 4	26
รูปที่ 2.30	วัดสุปัฏ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี นิกายธรรมยุติ อีสานตอนล่าง สร้างขึ้นในรัชกาลที่ 4	27
รูปที่ 2.31	วัดทุ่งศรีเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี การผสมระหว่าง รูปแบบช่างในช่วงรัชกาลที่ 3 และฝีมือรสนิยมช่างในพื้นที่	27
รูปที่ 2.32	ตัวอย่างการวางตำแหน่งกุฏิ ของพระสงฆ์ ในกรอบวงรี ที่วัดบ้านจิก อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี	28
รูปที่ 2.33	ตัวอย่างการวางตำแหน่งของเขตพุทธาวาสวัดพระธาตุดอนแก้ว	

อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี พระธาตุในกรอบวงสีแดง สิม
หรืออุโบสถในกรอบสีเขียว และศาลาในกรอบม่วง

รูปที่ 3.1	วัดกลางมิ่งเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด	32
รูปที่ 3.2	วัดมโนภิรมย์ อำเภอหัวนาใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร	32
รูปที่ 3.3	วัดศรีมงคลใต้ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร	32
รูปที่ 3.4	วัดพระเหลาเทพนิมิต อำเภอพนม จังหวัดอำนาจเจริญ	32
รูปที่ 3.5	วัดสระเกตุ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด	33
รูปที่ 3.6	วัดไตรภูมิ บ้านผือฮี อำเภอจตุรพักตร จังหวัดร้อยเอ็ด	33
รูปที่ 3.7	วัดป่าบ้านขาด บ้านขาด อำเภอจตุรพักตร จังหวัดร้อยเอ็ด	33
รูปที่ 3.8	วัดบ้านคำแย บ้านคำแย อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี	33
รูปที่ 3.9	วัดปัจฉิมมณี จังหวัดอุบลราชธานี ตัวอย่างภาพรวมของสิมฝีมือช่าง ญวนที่ว่ามีกนิยมทำวงโค้งเหนือซุ้มประตู, หน้าต่าง มักทำบันไดผาย ออกมีเสาและราวบันไดขนานโค้งตามตัวบันได ช่องลูกกรงมักจะ เป็นรูปไข่ทางตั้ง ลวดลายมักปั้นปูนเป็นตัวมังกรหรือกิเลนแทน พญานาค หรือหากทำรูปพญานาค ก็มักจะปั้นเพี้ยนไปคล้าย มังกร	35
รูปที่ 3.10	วัดพระธาตุศรีมงคล จังหวัดสกลนคร ตัวอย่างแบบมีมุขหน้า สิม 3 ห้องเช่นเดียวกัน ด้านหลังก่อทึบ, ด้านหน้าทำมุขเพิ่มอีก 1 ห้อง ซุ้มหน้าก่อโค้งใหญ่เป็นทางเข้า 1 โค้ง	35

สารบัญรูป (ต่อ)

รูปที่ 3.11	วัดทองนพคุณ พัทธมภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ตัวอย่าง แบบมีมุขหน้าและมุขหลัง เป็นสิมยาว 3 ห้อง บวกมุขหน้า-หลังอีก ข้างละ 1 ห้อง แต่จะทำแคบกว่าเล็กน้อย ทั้งมุขหน้า-หลังก่อซุ้มโค้ง ขนาดเท่ากันถึง 3 ซุ้ม	หน้า
รูปที่ 3.12	วัดมัสยิมาวาส จังหวัดมุกดาหาร ตัวอย่างแบบมีระเบียงหน้า ระเบียง ทางเดินได้โดยรอบ ผังแปลนจึงซับซ้อนเนื่องจากต้องซ้อนกัน 2 ชั้น	35
รูปที่ 3.13	ภาพทองเชียงสี หรือพระเจ้ากาหวางเหียงจัว (เวียดนามพญาลอง) ได้รับการช่วยเหลือจากฝรั่งเศสยึดดินแดนคืนจากกบฏไต้เซิน	37
รูปที่ 3.14	พระเจ้ามีนบาง ผู้กีดกันการเข้ารับของคนเวียดนามในการนับถือ ศาสนาคริสต์ อย่างหนัก	38
รูปที่ 3.15	การสังหารพระบาทหลวงชาวฝรั่งเศส ต้นเหตุข้ออ้างการรุกราน เวียดนาม ของฝรั่งเศส	38
รูปที่ 3.16	ภาพวาดประกอบการรุกรานเข้ายึดครองของฝรั่งเศส ในเวียดนาม	39
รูปที่ 3.17	การรุกรานเข้ายึดครองของฝรั่งเศส ในเวียดนาม ด้วยอาวุธทันสมัย	39

รูปที่ 3.18	ภาพถ่ายมุมสูง พระราชวังที่เมืองเว้ เวียดนาม	40
รูปที่ 3.19	พระราชวังเว้ บริเวณทางเข้าด้านหน้า 10 สิงหาคม พ.ศ. 2554	40
รูปที่ 3.20	ตัวอย่างมังกรประดับ พระราชวังไดโน้ย ที่พบเห็นได้ในเวียดนาม	41
รูปที่ 3.21	ตัวอย่างการก่อสร้างบันไดผายออกในบริเวณพระราชวังไดโน้ย เมืองเว้	
เวียดนาม		41
รูปที่ 3.22	ตัวอย่างลวดลายประดับผนัง ในระเบียง ภายในพระราชวังไดโน้ย เมืองเว้	
เวียดนาม		41
รูปที่ 3.23	ตัวอย่างลวดลายเจาะเป็นช่อง อีกรูปแบบหนึ่ง ภายในระเบียงเดียวกัน ของพระราชวังไดโน้ย เมืองเว้	
เวียดนาม		41
รูปที่ 3.24	พระเจ้าไคดิงห์	42
รูปที่ 3.25	พระเจ้าเป่าไค่	42
รูปที่ 3.26	ด้านหน้าทางขึ้นสู่สุสานไคดิงห์ ข้ามพื้บันไดเป็นลานโล่ง เรียงราย ด้วยรูปปั้นสลัก	
หิน		43
รูปที่ 3.27	ภาพมังกร บนเพดานกลางห้องโถง สุสานไคดิงห์ เมืองเว้ เวียดนาม	43
รูปที่ 3.28	การประดับกระเบื้องที่สุสานไคดิงห์ เมืองเว้ เวียดนาม	43
รูปที่ 3.29	การประดับกระเบื้องโดยรอบห้องที่สุสานไคดิงห์ เมืองเว้ เวียดนาม	43
รูปที่ 3.30	เจดีย์เทียนมู่ เมืองเว้ เวียดนาม ตั้งอยู่บริเวณลานด้านหน้าก่อนทาง เข้าวัด	44
รูปที่ 3.31	รูปปั้นเทพเจ้ายืนเฝ้าทางเข้าประตูวัดเทียนมู่ เมืองเว้ เวียดนาม	44
รูปที่ 3.32	อาคารแบบอาณานิคมในซอยแห่งหนึ่งในเมืองเว้ เวียดนาม มีการประดับวงโค้ง และมีหินยอดหลักวงโค้งศิยส์โตน กำลังถูกรื้อทิ้งเพื่อสร้างอาคารใหม่ ถ่ายเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2554	45
รูปที่ 3.33	อาคารร้างผู้อาศัยใจกลางเมืองริมถนน ที่เมืองเว้ เวียดนาม รอเวลาถูกรื้อทิ้ง ถ่ายเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2554	45

สารบัญรูป (ต่อ)

		หน้า
รูปที่ 3.34	ภาพเก่าเก่า เมื่อ พ.ศ. 2443 เมืองดานัง เวียดนาม	46
รูปที่ 3.35	ภาพวาดดานัง เมื่อ พ.ศ. 2437 เวียดนาม	46
รูปที่ 3.36	ภาพขยายหาดนอนเนื้อในมุมแสดงการขยายตัวของเมือง ที่ดานัง	
เวียดนาม		47
รูปที่ 3.37	สะพานข้ามไปอีกฟากเกาะที่ทหารฝั้งเศสเข้ารุกราน ที่เมืองดานัง	
เวียดนาม		47

รูปที่ 3.38	อาคารพิพิธภัณฑ์จาม ในตัวเมืองดำนัง หนึ่งในสิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคม ดำนัง	
เวียดนาม		47
รูปที่ 3.39	อาคารตั้งอยู่ริมถนน ในเมืองดำนัง โดยมากเป็นอาคาร 2 ชั้น	47
รูปที่ 3.40	สะพานญี่ปุ่นแบ่งเขตระหว่างตะวันออกกับตะวันตก ที่เมืองฮอยอัน	
เวียดนาม		48
รูปที่ 3.41	สภาพคลองกันเมืองในปัจจุบันที่เมืองฮอยอัน เวียดนาม	48
รูปที่ 3.42	ตัวอย่างอาคารที่มีจารึกชัดเจนสร้างเมื่อปี ค.ศ. 1919 (พ.ศ. 2462) ที่เมืองฮอยอัน เวียดนาม	49
รูปที่ 3.43	อาคารแบบอาณานิคมแบบเรียงแถวสันอิฐที่วังโค้งของซุ่ม ที่เมืองฮอยอัน	
เวียดนาม		49
รูปที่ 3.44	อาคารแบบอาณานิคมประดับซุ่มวงโค้งสลัขนาดใหญ่เล็ก ที่เมืองฮอยอัน เวียดนาม	49
รูปที่ 3.45	อาคารแบบอาณานิคมประดับซุ่มวงโค้งแบบหุตะกร้า ที่เมืองฮอยอัน เวียดนาม	49
รูปที่ 3.46	ภาพถ่ายเก่าครั้งที่ ออกุสต์ ปาวี เข้าเผ่ากษัตริย์ลาวที่หลวงพระบาง สปป.ลาว	51
รูปที่ 3.47	ภาพถ่ายเก่าถนนสายหนึ่งในเมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว	51
รูปที่ 3.48	ภาพถ่ายเก่าอนุสาวรีย์ออกุสต์ ปาวี ตั้งอยู่หน้าหอพระแก้วก่อนการบูรณะเมืองเวียงจันทน์ สปป. ลาว	51
รูปที่ 3.49	ภาพถ่ายเก่าแม่ค้าขายของริมถนนใน เมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว	51
รูปที่ 3.50	อาคารตึกแถวแบบอาณานิคมในเมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว ที่พบน้อยมากเมื่อเทียบกับเมืองอื่นที่เป็นของอาณานิคมฝรั่งเศส	52
รูปที่ 3.51	ภาพถ่ายเก่าสภาพครั้งที่ ออกุสต์ ปาวี เดินทางเพื่อภารกิจที่ได้รับมอบหมายในเมืองหลวงพระบาง	53
รูปที่ 3.52	อาคารแบบอาณานิคมหลังแรกในหลวงพระบาง คือตึกยูเนสโกในปัจจุบัน ตั้งอยู่ที่หน้าวัดป่าไฟ ที่หลวงพระบาง สปป.ลาว	53
รูปที่ 3.53	ภาพถ่ายเก่าสภาพเมืองหลวงพระบางในครั้งที่ ปาวีเดินทางไปถึงในครั้งแรก	53
รูปที่ 3.54	ภาพถ่ายเก่าของลาวสูงที่ได้รับความทุกข์ทรมานในการถูกเกณฑ์ใช้แรงงานที่เมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว มากที่สุด	53
รูปที่ 3.55	สภาพปัจจุบันที่หลงเหลือของอาคารแบบอาณานิคม ตึกแถวตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงในเมืองเวียงจันทน์ สปป. ลาว จากเมื่อ พ.ศ. 2469	54

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 3.56	ตัวอย่างอาคารแบบอาณานิคมริมถนนใจกลางเมืองเวียงจันทน์
-------------	--

	สปป.	
ลาว		55
รูปที่ 3.57	ตัวอย่างอาคารแบบอาณานิคม แบบโออาในยุคนี้ ริมถนนเส้น ทางมุ่งหน้าไปยังธาตุคำทางทิศเหนือในเมืองเวียงจันทน์ สปป.ลาว	55
รูปที่ 3.58	การประดับซุ้มวงโค้งในอาคารแบบอาณานิคมที่พบได้โดยทั่วไป ในเมืองเวียงจันทน์ สปป. ลาว	55
รูปที่ 3.59	ตัวอย่างอาคารแบบอาณานิคมอีกแบบที่ตั้งเลยห่างไปจากหอสมุดใน ตัวเมืองเวียงจันทน์ขึ้นไปเล็กน้อยก่อนถึงวัดศรีสะเกด สปป.	
ลาว		55
รูปที่ 3.60	โบสถ์คริสต์ตั้งตระหง่านเป็นศูนย์กลางของสิ่งก่อสร้างทั้งหมด ใน หมู่บ้านฝรั่ง เมืองสะหวันนะเขต สปป. ลาว	56
รูปที่ 3.61	อาคารเรียงรายทั้ง 2 ข้าง โดยเริ่มจากโบสถ์ไล่เรียงกันทอดยาว สู่ริมแม่น้ำโขงฝั่งตรงข้ามเมืองมุกดาหาร ในเมืองสะหวันนะเขต สปป.	
ลาว		57
รูปที่ 3.62	ตัวอย่างอาคารด้านซ้ายมือทางทิศตะวันออกรูปแบบแตกต่างกัน ออกไป ในเมืองสะหวันนะเขต สปป.	
ลาว		57
รูปที่ 3.63	ส่วนหนึ่งของอาคารกำลังรื้อหลังคาเพื่อปรับปรุงใหม่ในเมือง สะหวันนะเขต สปป.	
ลาว		57
รูปที่ 3.64	การตกแต่งช่วงเสาแบบเฉพาะของเมืองสะหวันนะเขต สปป. ลาว	57
รูปที่ 3.65	ลิ้มแบบประดับซุ้มวงโค้งที่วัดไตรภูมิ บ้านสีไค เมืองสะหวันนะเขต สปป. ลาว ปิระบุการสร้างภายหลังจากการแบ่งเขตแดนลาว- ไทย	
รูปที่ 3.66	ลิ้มที่วัดพระธาตุอิงฮัง สะหวันนะเขต สปป. ลาว ประดับซุ้ม วงโค้งตรงกลางขนาดด้วยซุ้มยอดปลายแหลมทั้ง 2	
ข้าง		58
รูปที่ 3.67	วัดท่าเรือ ในเขตสะหวันนะเขต ภาพถ่ายจากแผ่นประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยว เมืองสหวันนะเขต สปป. ลาว	59
รูปที่ 3.68	ภาพวัดหลวง แขวงอัตตะปือ สปป. ลาว	59
รูปที่ 3.69	ภาพวัดหลวง แขวงจำปาศักดิ์ สปป.	
ลาว		59
รูปที่ 3.70	ตัวอย่างฐานอาคารแอ่นท้องสำเภาแบบนิยมในสมัยอยุธยา ที่วัดพระนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา	61
รูปที่ 3.71	ตัวอย่างวัดที่สร้างรูปแบบวัฒนธรรมล้านช้าง ที่วัดศรีคุณเมือง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย	61
รูปที่ 3.72	หลังคา และเสาหันท่อน้ำแบบนิยมในสมัยวัฒนธรรมล้านช้าง ที่วัดมโนภิรมย์ อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร	61
รูปที่ 3.73	แสดงบันไดทางขึ้นด้านข้างและคันทวย ที่วัดมโนภิรมย์ อำเภอ หว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร	61

รูปที่ 3.74	วัดไตรภูมิคณาจารย์ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด	62
รูปที่ 3.75	วัดบ้านขอนแก่นเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด	62
รูปที่ 3.76	วัดศรีฐาน อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด	63
รูปที่ 3.77	วัดแจ้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี	63

สารบัญรูป (ต่อ)

		หน้า
รูปที่ 3.78	วัดบ้านนาควาย อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี	63
รูปที่ 3.79	ตัวอย่างแบบผังพื้นมีมุขหน้า ฐานลูกแก้วอกไก่ และช่วงเสา 3 ช่วง ที่รูปแบบสิมณวนสืบทอดและพัฒนาทางงานช่าง เป็นต้น ที่วัดใต้ยาง ซึ้ง อ.เซียงใน จังหวัดอุบลราชธานี	63
รูปที่ 3.80	อาคารแบบฝรั่งหรือแบบอาณานิคม ภายในบริเวณวัดพระศรีมหาโพธิ์ อำเภอห้วยใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร	65
รูปที่ 3.81	รูปแบบการประดับเสาซุ้มวงโค้ง มีต้นแบบมาจากเมืองสะหวันนะ เขต สปป. ลาว ที่วัดพระศรีมหาโพธิ์ อำเภอห้วยใหญ่ จังหวัด	
มุกดาหาร		65
รูปที่ 3.82	อาคารแบบอาณานิคม ภายในวัดโพธิสมภรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี	65
รูปที่ 3.83	จวนผู้ว่าสร้างในปี พ.ศ. 2472 อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	65
รูปที่ 3.84	ภาพถ่ายซุ้มวงโค้งแบบเรียงอวดสันอิฐ จวนผู้ว่าหนองคาย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	66
รูปที่ 3.85	จวนผู้ว่าหลังเก่า ในอำเภอเมือง จังหวัด	
นครพนม		66
รูปที่ 3.86	ภาพถ่ายส่วนตกแต่งซุ้มวงโค้ง ของอาคารจวนผู้ว่านครพนมหลัง เก่าตรงข้ามกับแม่น้ำโขง	66
รูปที่ 3.87	ที่ว่าการเมืองท่าอุเทนหลังเก่าแบบมีฐานรองรับซุ้มวงโค้ง ปัจจุบันเป็นศูนย์การศึกษาพิเศษ อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม	66
รูปที่ 3.88	แสดงภาพมุขด้านหน้าของที่ว่าการเก่าอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม	67
รูปที่ 3.89	ซุ้มวงโค้งประดับที่อาคารศุลกากร ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง อำเภอเมือง จังหวัด	
หนองคาย		67
รูปที่ 3.90	ตัวอย่างตึกแถวริมถนนมิชัย ในปัจจุบัน อำเภอเมือง จังหวัด หนองคาย ที่ช่างฉนวนข้ามฝั่งจาก สปป. ลาว มาสร้าง ให้	67
รูปที่ 3.91	ตัวอย่างตึกแถว 4 คูหา ริมถนนมิชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ที่ช่างฉนวนข้ามฝั่งจาก สปป. ลาว มาสร้างให้	67
รูปที่ 3.92	ตึกแถวแบบอาณานิคม ฝีมือช่างฉนวนเป็นผู้ก่อสร้างในคราวที่มา พร้อมกับบาทหลวง ขึ้นส่วนบานพับ ลูกบิด กลอนประตู	

	สั่งตรงจากประเทศฝรั่งเศส ในบริเวณอำเภอท่าแร่ จังหวัดสกลนคร	68
รูปที่ 3.93	โครงสร้างอาคารเรียงวัสดุศิลาแลงในการก่อสร้างอาคาร แบบอาณานิคม ในเมืองท่าแร่ จังหวัดสกลนคร	68
รูปที่ 3.94	ตึกแถวบริเวณหลังตลาดเทศบาล 1 อำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานี แห่งเดียวที่มีการก่อสร้างแบบอาคารฝรั่ง เมื่อปี พ.ศ. 2482	68
รูปที่ 3.95	ตัวอย่างอาคารตึกแถวที่ชุมชนวัดสิงห์ท่า อำเภอเมือง จังหวัด ยโสธร มีลวดลายประดับตกแต่ง	68
รูปที่ 3.96	ตึกแถวแบบอาคารแบบฝรั่ง ในตัวเมืองยโสธร	69

สารบัญรูป (ต่อ)

		หน้า
รูปที่ 3.97	ตึกแบบอาคารฝรั่งริมแม่น้ำโขง ในตัวอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม มีชาวเวียดนามเป็นเจ้าของ	69
รูปที่ 3.98	ห้องแถวร้างใกล้กับศาลาจักร บ้านหนองแสง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม	69
รูปที่ 3.99	ส่วนประดับลวดลายตกแต่ง ตามหัวเสา และค้ำยัน ของห้องแถวร้าง ในตัวอำเภอเมือง จังหวัด	
นครพนม	69	
รูปที่ 3.100	ภาพมุมเฉียงด้านทิศตะวันออกของอาคารโรงเรียนสตรีราชินูทิศ ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์เมืองอุดร ถนนโพศรี อำเภอเมือง จังหวัด	
อุดรธานี	72	
รูปที่ 3.101	มุมด้านหลังอาคารสตรีราชินูทิศ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี	72
รูปที่ 3.102	ด้านหน้าโรงเรียนอุเทนวิทยาคาร อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม	72
รูปที่ 3.103	มุมด้านเฉียงของอาคารเรียน โรงเรียนอุเทนวิทยาคาร อำเภอท่าอุเทน จังหวัด	
นครพนม	72	
รูปที่ 3.104	มุมด้านข้างของอาคารเรียน โรงเรียนอุเทนวิทยาคาร อำเภอท่าอุเทน จังหวัด	
นครพนม	73	
รูปที่ 3.105	มุมเฉียงทางทิศเหนือคือมุขหน้าของโรงเรียนสุนทรวิจิตร อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม	73
รูปที่ 3.106	บันไดทางขึ้นทางปีกของอาคารทางทิศใต้ ของโรงเรียนสุนทร วิจิตร อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม	73
รูปที่ 3.107	ภาพซุ้มวงโค้ง และการเจาะช่องที่ผนังกระเบื้อง ของโรงเรียน สุนทรวิจิตร อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม	73
รูปที่ 3.108	แสดงด้านหน้า ของศาลากลางหลังเก่า อยู่บนถนนอภิบาลบัญชา อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม	76
รูปที่ 3.109	แสดงด้านข้าง ของศาลากลางหลังเก่า อยู่บนถนนอภิบาลบัญชา	

อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม	76
รูปที่ 3.110 ภาพซุ้มวงโค้งบริเวณชั้น 2 ของอาคารศาลากลางหลังเก่า ในอำเภอเมือง จังหวัด	
นครพนม	76
รูปที่ 3.111 ศาลากลางโพธิ์พิสัย จังหวัดบึงกาฬ มีการประดับ วงกลมเหนือซุ้มวงโค้ง	76
รูปที่ 3.112 ศาลากลางโพธิ์พิสัย จังหวัดบึงกาฬ กำลังบูรณะ	77
รูปที่ 3.113 ภาพถ่ายเก่าศาล จังหวัดนครพนม ก่อนถูกระเบิด อำเภอเมือง จังหวัด	
นครพนม	77
รูปที่ 3.114 ศาลจังหวัดนครพนม หลังเก่า เลิกใช้งาน ปรับเปลี่ยนรูปแบบ หลังจากโดนระเบิด ในอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม	77
รูปที่ 3.115 รายละเอียดการตกแต่งหลังจากการซ่อมแซม ศาลหลังเก่า ในอำเภอเมือง จังหวัด	
นครพนม	77
รูปที่ 3.116 ภาพถ่ายเก่า มิสซังหลังที่ 3 ที่หนองแสง อำเภอเมือง จังหวัด	
นครพนม	79

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 3.117 ภาพถ่ายเก่า มิสซังหลังเดิม ที่หนองแสง อำเภอเมือง จังหวัด	
นครพนม	79
รูปที่ 3.118 ภาพถ่ายเก่า ศาสนสถานคริสต์ที่ บ้านท่าแร่ จังหวัด	
สกลนคร	79
รูปที่ 3.119 อาสนวิหาร ที่หนองแสง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม	79
รูปที่ 3.120 แสดงภาพผังแปลนของแบบอุโบสถมาตรฐาน แบบ ก.	82
รูปที่ 3.121 วัดทุ่งสว่าง บ้านทุ่งแร่ ตำบลหม่ม อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี	82
รูปที่ 3.122 วัดประชานิยม บ้านโคกก่อง ตำบลหนองหลวง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัด	
สกลนคร	82
รูปที่ 3.123 วัดบ้านขมิ้น บ้านขมิ้น ตำบลดินดำ อำเภอจันทาร จังหวัดร้อยเอ็ด	82
รูปที่ 3.124 วัดป่าไร่ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ซุ้มวงโค้งถูก ปรับเปลี่ยนพร้อมกับลวดลาย ประดับโดยรอบของตัว	
ลิม	83
รูปที่ 3.125 วัดโพธิ์ธาราม บ้านแวง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร สร้างตามแบบมาตรฐานแต่เป็นฝีมือช่างญวน ในการก่อสร้าง	83
รูปที่ 3.126 วัดพระธาตุศรีมงคล บ้านธาตุ อำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร	

	หน้าขบรูปแบบจากภาคกลาง ปรากฏบนกรอบหน้าจั่ว	83
รูปที่ 3.127	วัดกลางพระแก้ว อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร แบบจากภาคกลางแต่เป็นฝีมือช่างญวนในการก่อสร้าง	83
รูปที่ 3.128	แสดงภาพรูปปั้นและแปลน แบบ (๐๑๐๑) ของกรมการศาสนา พ.ศ. 2510	85
รูปที่ 3.129	วัดอุทัยทิศ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม	85
รูปที่ 3.130	วัดผดุงสุข บ้านถิ่นดุง ตำบลวัดหลวง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย	86
รูปที่ 3.131	วัดไชยวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี	86
รูปที่ 3.132	ตัวอย่างการประดับซุ้มวงโค้งที่วัดกุดแคน ตำบลหนองหลวง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย	86
รูปที่ 3.133	ตัวอย่างการประดับซุ้มวงโค้งที่ วัดประชาอุบลมิ่ง บ้านกวนวัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	86
รูปที่ 3.134	ตัวอย่างการประดับซุ้มวงโค้งหลายวง ตามแบบวัดสุปัฏ จังหวัดอุบลราชธานี ที่วัดธาตุสว่างโนนยาง อำเภอเมือง จังหวัด	
อุดรธานี		87
รูปที่ 3.135	แบบสิมภาคอีสาน ของกระทรวงมหาดไทย เริ่มใช้เมื่อ พ.ศ. 2532 เป็นต้นไป จนถึง พ.ศ. 2548 กรมศิลปากรจึงได้รับผิดชอบแทนในการออกแบบ	87
รูปที่ 3.136	แบบสิมอีสานขนาดเล็ก จากการออกแบบของกรมศิลปากร ตั้งแต่เมื่อ พ.ศ. 2548 เป็นต้นไป ทั่วประเทศของใช้ได้ตามราคาที่กำหนดเริ่มต้นที่ 200 บาท	87

สารบัญรูป (ต่อ)

		หน้า
รูปที่ 3.137	ตัวอย่างวัดโพนชัย บ้านโพนแดง อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร สร้างตามแบบกรมศิลปากร ในปีพ.ศ. 2552 แบบขนาดเล็ก	87
รูปที่ 4.1	ภาพถ่ายเก่า วัดศรีสมสนุก อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย	92
รูปที่ 4.2	วัดโพนชัย อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย	92
รูปที่ 4.3	วัดลุ่มพิน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย	92
รูปที่ 4.4	วัดบ้านบุสม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย	92
รูปที่ 4.5	วัดท่าคก อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย	92
รูปที่ 4.6	ภาพถ่ายเก่า วัดศรีสะอาดโพนทัน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย	92
รูปที่ 4.7	ตัวอย่างการทำบันไดขึ้นทางด้านหลัง ที่วัดท่าคก อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย	94
รูปที่ 4.8	ตัวอย่างสิมที่วัดคิลี ที่ทำบันไดขึ้นทางด้านหลัง ในเมืองหลวงพระบาง สปป. ลาว ซึ่งเป็นแบบเฉพาะร่วมนิยมทำกันทุก	

รูปที่ 4.9	การประดับซุ้มวงโค้งด้านข้างของมุขหน้า ซึ่งมีสองวงโค้งต่อเนื่องกัน แบบเฉพาะในอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ตัวอย่างที่วัดท่าคก	94
รูปที่ 4.10	ตัวอย่างการประดับซุ้มทางด้านข้าง คือการแก้ปัญหาทางงานช่าง ตามแบบนิยมในพื้นที่ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ที่วัดลุ่มพินี	94
รูปที่ 4.11	โครงสร้างส่วนบน ประดับตามแบบอย่างในศิลปะวัฒนธรรมลาว ล้านช้าง ตัวอย่างที่วัดท่าคก อำเภอเมือง จังหวัดเลย	94
รูปที่ 4.12	วัดแสนไชยมุงคุน เมืองมหาชนะคามแขวงเวียงจันทน์ สปป. ลาว ตรงข้ามกับ อำเภอเชียงคาน การสืบทอดทางงานช่าง	94
รูปที่ 4.13	ภาพถ่ายเก่า วัดอุดมมหาวัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	96
รูปที่ 4.14	ภาพถ่ายเก่า วัดยอดแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	96
รูปที่ 4.15	ภาพถ่ายเก่า วัดเทพพล อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	96
รูปที่ 4.16	สิมวัดจุฬาราม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม	96
รูปที่ 4.17	สิมวัดกลางท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม	96
รูปที่ 4.18	ภาพฐานเตี้ยแบบฐานบัวหน้ากระดานเรียบ ที่วัดอุดมสรรพผล จังหวัด	
หนองคาย		96
รูปที่ 4.19	ตัวอย่างงานก่อสร้างแบบอาคารห้องแถวที่ได้ส่งผ่านเข้ามา โดยช่างญวนที่คุ้นชินกับการก่อสร้างถ่ายทอดออกมาให้เห็นในสิม ภาพจากเมืองสะหวันเขต สปป. ลาว	98
รูปที่ 4.20	ภาพลายเส้น สัญลักษณ์การประดับกลางสัน หลังคา ตามแบบฉบับ วัฒนธรรมลาวล้านช้าง โดยผ่านความคุ้นเคยของช่าง	
ญวน		98
รูปที่ 4.21	การประดับซ่อฟ้ากลางสันหลังคาเป็นรูปดวงไฟกลมมีเปลวรอบ เคยปรากฏมาก่อนหน้าแล้ว ตัวอย่างบนประตูทางเข้าส่วนใน ของ พระราชวังเว ประเทศเวียดนาม	98
รูปที่ 4.22	การประดับบันไดทางด้านหน้าทำไฟฉายออก คือแบบจากช่างญวนรับ ผ่านจากฝรั่งเศสก่อนสืบทอดเข้ามาสู่การประดับในสิม ของภาคอีสานโดย ฝีมือช่างญวน	98

สารบัญรูป (ต่อ)

		หน้า
รูปที่ 4.23	ตัวอย่าง การประดับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือกรอบประตู-หน้าต่าง ที่ศาล หลังเก่า ในอำเภอเมือง จังหวัด	
นครพนม		98
รูปที่ 4.24	การปั้นปูนประดับในแบบลวดระดับพื้นที่ภายในซุ้มวงโค้งเคยปรากฏ มาก่อนแล้วที่วัดพุทธสีมามังคลาราม อำเภอสุวรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด	98
รูปที่ 4.25	ตัวอย่างการใช้ไม้ค้ำยันด้านหลังมุขหน้า กับผนังสกัดด้านหน้าทาง เข้าสิม ที่วัดจักรวาลพินิจ จังหวัด	
ร้อยเอ็ด		100

รูปที่ 4.26	บริเวณหน้าเสาของพระวิหารเรียงประดับด้วยรูปสี่เหลี่ยมดัดมุม ที่วัดกลางท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม	100
รูปที่ 4.27	ตัวอย่างการประดับรูปสี่เหลี่ยมมุมตัด ที่อาคารห้องแถว ในเมือง หลวงพระบาง สปป.	
ลาว	100	
รูปที่ 4.28	การประดับพระวิหารเรียงกันทางด้านหน้าที่วัดโพธิ์ชัยท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัด	
นครพนม	100	
รูปที่ 4.29	การประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม ที่ วัดโพธิ์ชัยท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัด	
นครพนม	100	
รูปที่ 4.30	ต้นเสาด้านหน้ามุข มีการลบเหลี่ยมเสาที่ วัดกลางท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม สร้างตามแบบอย่างเวียดนาม และลาว ในสมัยแบบอาณานิคม	100
รูปที่ 4.31	ตัวอย่างการลบเหลี่ยมเสาทางมุขหน้า ดึกที่ทำการอาคารยูเนสโก ในเมืองหลวงพระบาง สปป.	
ลาว	102	
รูปที่ 4.32	โดยรอบหน้าต่าง ประดับด้วยปูนปั้นรูปบุคคลยืนถืออาวุธอยู่ในมือ แต่สวมรองเท้าหนังแบบชาติตะวันตก ของวัดกลางท่าอุเทน	102
รูปที่ 4.33	การประดับลวดลายประแจเงินเป็นพื้นหลัง ที่ผนังสกัดหลังของสิม ที่วัดกลาง	
ท่าอุเทน	102	
รูปที่ 4.34	ตัวอย่างการประดับลวดลายประแจเงิน ที่อาคารด้านประตูทางออก หลังในพระราชวังเมืองเว้ ประเทศเวียดนาม	102
รูปที่ 4.35	การประดับซุ้มโค้งยอดปลายแหลม เป็นงานที่เกิดขึ้นในการบูรณะ ภายหลัง ของวัดกลาง อำเภอท่าอุเทน จังหวัด	
นครพนม	102	
รูปที่ 4.36	พระอินทร์ทรงช้างสามเศียร แบบนิยมในวัฒนธรรมลาวล้านช้าง และในพื้นที่อีสาน ซึ่งภายหลังได้รับสืบทอดการประดับใน	
อีสาน	102	
รูปที่ 4.37	วัดยอดลำธาร บ้านนาแก้ว ตำบลนาแก้ว อำเภอโพนนาแก้ว จังหวัดสกลนคร	104
รูปที่ 4.38	ด้านข้างของมุขหน้าประดับซุ้มวงโค้งแบบหูกกระเช้า	104
รูปที่ 4.39	ตัวอย่างการประดับซุ้มวงโค้งแบบหูกกระเช้าในเมืองฮอยอัน ประเทศเวียดนาม	104
รูปที่ 4.40	ภาพถ่ายเก่า มิสซังท่าแร่ ต้นกำเนิดการก่อสร้างแบบอาณานิคมบน แผ่นดินอีสาน	104

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.41	วัดสิทธิบังคม บ้านไธ้ ตำบลไร่ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร	104
รูปที่ 4.42	จารึกด้านหลังของใต้กรอบหน้าบรรพเหนือ ชื่อ ระบุว่า “เสร็จเมื่อ พ.ศ. 2494”	104
รูปที่ 4.43	วัดดำนม่วงคำ ตำบลดำนม่วงคำ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร	106
รูปที่ 4.44	วัดโพธิ์ชัย อำเภอนาแก้ว จังหวัดนครพนม	106
รูปที่ 4.45	วัดหอไตรเหล่าใหญ่ ตำบลเหล่าใหญ่ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์	108
รูปที่ 4.46	วัดจอมทองธรรมคุณ ตำบลหอคำ อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ	108
รูปที่ 4.47	วัดนราราม บ้านหนองโอใหญ่ อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร	108
รูปที่ 4.48	วัดศรีสุ่มังค์ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร	108
รูปที่ 4.49	วัดศรีบุญเรือง อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี	108
รูปที่ 4.50	ตัวอย่างลิมขนาด 2 ช่วงเสาไม้บรรณมุขหน้า ที่วัดจอมทองธรรมคุณ ตำบลหอคำ อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ ที่สร้างตามอัตภาพของคนในชุมชน	108
รูปที่ 4.51	ตัวอย่างการประดับแบบหินหลักเป็นยอดวงโค้งบนเส้นคิ้วบัว ที่วัดศรีสุ่มังค์ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร	110
รูปที่ 4.52	ตัวอย่างแบบการประดับบนยอดซุ้มวงโค้ง ที่วัดศรีบุญเรือง อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี	110
รูปที่ 4.53	แบบประดับหินหลักเป็นยอดวงโค้งบนเส้นคิ้วบัว คือแบบที่ได้มาจากเวียดนาม ตัวอย่างอาคารแบบอาณานิคมที่เมืองฮอยอัน	110
รูปที่ 4.54	การประดับช่องแสงแบบซีกกรง ตัวอย่างที่วัดจอมทองธรรมคุณ อำเภอเมืองบึงกาฬ มีต้นเค้ามาจากประเทศเวียดนาม	110
รูปที่ 4.55	ลายดอกสี่กลีบที่ระเบียงทางเดินปีกขวาในพระราชวังไดโนย เมืองเว้ ประเทศเวียดนาม ซึ่งการประดับดังกล่าวได้ปรากฏในลิมแบบฝีมือช่างญวน	110
รูปที่ 4.56	การประดับหินหลักเป็นยอดของซุ้มวงโค้ง ในภาคอีสานที่มีอายุเก่าสุด ในการก่อสร้าง เมื่อไม่นานนับรวมกับประเทศเวียดนาม และ สปป. ลาว ที่ศาลหลังเก่าจังหวัดนครพนม	110
รูปที่ 4.57	วัดอุทุมพร บ้านเตื่อ ตำบลบ้านเตื่อ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	112
รูปที่ 4.58	วัดศิริवालุลัย บ้านหัวหาด ตำบลบ้านเตื่ออำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	112
รูปที่ 4.59	วัดศรีประดู่ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด	112
รูปที่ 4.60	การประดับรูปวงกลมทำพื้นผิวขรุขระภายใน ตามแบบศาลหลังเก่า จังหวัดนครพนม ตัวอย่างที่วัดศิริवालุลัย จังหวัดหนองคาย	112
รูปที่ 4.61	การประดับลวดลายแบบเดียวกับกรอบหน้าจั่วของศาลหลังเก่า จังหวัดนครพนมแบบยกชุด เพิ่มรูปครุฑอยู่เหนือวงกลม และกรอบสามเหลี่ยม ที่วัดศิริवालุลัย จังหวัดหนองคาย	112

สารบัญรูป (ต่อ)

	หน้า
รูปที่ 4.62 การประดับคันทวยและพนักกระเบียดกันทางด้านหน้าของวัดอุทุมพร อำเภอเมือง จังหวัดหนองคายเป็นการทำขึ้นในภายหลัง	112
รูปที่ 4.63 การประดับราวบันไดได้ว่าการก่อแบบทึบ ไม่ใช่เป็นแบบนิยมฝีมือ ช่างญวน ที่ วัดศรีประดู่ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด	114
รูปที่ 4.64 การประดับช่องหน้าต่างทางด้านข้าง ที่ วัดศรีประดู่ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด	114
รูปที่ 4.65 ตัวอย่างการประดับช่องแสงแบบซีกกรง ที่วัดจอมทองธรรคุณ อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ รสนิยมของช่างญวน ที่มีกประดับในสิม	
รูปที่ 4.66 ตัวอย่างการประดับช่องซีกกรง ที่วัดพุทธสีมา บ้านกุดฉิม อำเภอธาดุพนม จังหวัด	
นครพนม	114
รูปที่ 4.67 “ป่องเอี่ยม” ในภาษาอีสาน คือช่องหน้าต่าง ในภาษาภาคกลาง ตัวอย่างที่วัดสระบัวแก้ว อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น	114
รูปที่ 4.68 ตัวอย่างการลดชั้นระดับ ในซุ้มวงโค้ง ตัวอย่างที่วัดไชยศรี บ้านสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	114
รูปที่ 4.69 ตัวอย่างการประดับลดพื้นในรุ่นหลัง จากภาพถ่ายเก่า ที่วัดโพธิ์กลาง ดงช้าง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัด	
ร้อยเอ็ด	116
รูปที่ 4.70 ตัวอย่างรุ่นหลังการลดพื้นระดับภายใน หรือประดับรูปสี่เหลี่ยมพื้นผ้า ภายในซุ้มวงโค้ง ที่วัดโพธิ์ชัยวัฒนาราม อำเภอพนมไพร จังหวัด	
ร้อยเอ็ด	116
รูปที่ 4.71 หลังคาที่วัดศรีประดู่ มีการซ้อนชั้นของหลังคา และดับซ้อนกัน	116
รูปที่ 4.72 หลังคาสิม ที่วัดพุทธสีมา บ้านกุดฉิม อำเภอธาดุพนม จังหวัดนครพนม	116
รูปที่ 4.73 หลังคาสิมที่วัดพุทธสีมามังคลาราม จังหวัดร้อยเอ็ด	116
รูปที่ 4.74 การลดระดับชั้นตามตำแหน่งดับที่ซ้อนกันขึ้นไปของหลังคา ซึ่งไม่ใช่ รสนิยมของช่างญวน ที่วัดเจริญราษฎร์ อำเภอพนมไพร จังหวัด	
ร้อยเอ็ด	116
รูปที่ 4.75 วัดอันตรมัคคาราม บ้านเซเปิด ตำบลเซเปิด อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี	118
รูปที่ 4.76 การประดับสัตว์สี่เท้าแบบเดียวกันทั้ง 2 ข้าง ของบันไดทางขึ้นบ่งถึงการ ออกแบบและการก่อสร้างจากฝีมือช่างญวน	118
รูปที่ 4.77 ส่วนที่จัดอยู่ในกลุ่มพิเศษคือการก่อผนังทึบในซุ้มวงโค้งซ้ายขวาทางด้าน หน้ามุขทางขึ้นวัดอันตรมัคคาราม จังหวัดอุบลราชธานี	118
รูปที่ 4.78 ตัวอย่างสิมแบบทรงโรง เช่น ที่วัดดอนยานาง จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่มีการก่อผนังทึบในซุ้มวงโค้งทางด้านหน้า	118
รูปที่ 4.79 วัดปัจฉิมมณี จังหวัดอุบลราชธานี สิมที่สร้างในแบบลักษณะเฉพาะร่วม กับวัดอันตรมัคคาราม ในจังหวัด	
เดียวกัน	118

รูปที่ 4.80	ชุมวงโค้งตรงกลางทางเข้าเป็นแบบที่ปรากฏมาก่อนหน้านั้นแล้วโดยเฉพาะในจังหวัดนครพนม ที่สิมวัดพุทธสีมาภูดิม อำเภอธาตุพนม	118
รูปที่ 4.81	การประดับลวดลายปูนปั้นเป็นรูปหงส์ ที่วัดปัจจิมมณี อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี	120

สารบัญรูป (ต่อ)

	หน้า
รูปที่ 4.82 การประดับชุมวงโค้งด้านข้างมุขหน้า ที่แปลกกว่าวัดอื่นๆ ของวัดอันตรมัคคาราม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี	120
รูปที่ 4.83 ส่วนบนของชุมเป็นการลดระดับแบบคิ้วบัวซึ่งปรากฏมาก่อนหน้านั้นแล้วในเขตจังหวัดสกลนคร มุกดาหาร และนครพนม	120
รูปที่ 4.84 รายละเอียดส่วนกลางทางด้านหน้า ทางขึ้นในชุมวงโค้งประดับด้วยแจกันใส่ดอกไม้ ที่วัดอันตรมัคคาราม จังหวัดอุบลราชธานี	120
รูปที่ 4.85 การประดับคันทวยรูปนาค แบบหล่อซีเมนต์แบบอย่างจากภาคกลางที่วัดอันตรมัคคาราม จังหวัดอุบลราชธานี	120
อุบลราชธานี	120
รูปที่ 4.86 แสดงส่วนด้านข้าง และส่วนบนของหลังคาแบบพื้นเดียว รูปแบบระแนงของช่างญวน ที่วัดอันตรมัคคาราม จังหวัดอุบลราชธานี	120
อุบลราชธานี	120
รูปที่ 4.87 นาคสะดุ้ง ใบระกา ทางหงส์ ส่วนประกอบของเครื่องบนในแบบฉบับทางภาคกลาง ที่วัดอันตรมัคคาราม จังหวัดอุบลราชธานี	122
รูปที่ 4.88 การประดับหัวมังกรเวียดนามเรียกว่า“รอง”(Rong) ที่กรอบจั่วด้านหน้าของ วัดอันตรมัคคาราม จังหวัดอุบลราชธานี	122
รูปที่ 4.89 ตัวอย่าง รอง ที่กรอบจั่ว อาคารในพระราชวังเมืองเว้ ในประเทศเวียดนาม	122
เวียดนาม	122
รูปที่ 4.90 มังกร เขต เม่อ (Ch'ih Muh) คือมังกรที่มีโหนบนหัว ประเภทบินได้พบได้ทั่วไปในงานประดับของฝีมือช่างญวน ในภาคอีสานตัวอย่างต้นแบบที่พระราชวังเมืองเว้	122
รูปที่ 4.91 กรอบจั่วด้านหลังประดับด้วยลวดลายพรรณพฤกษา ในแบบฝีมือช่างญวนที่วัดอันตรมัคคาราม จังหวัดอุบลราชธานี	122
อุบลราชธานี	122
รูปที่ 4.92 การสร้างสรรค์งานปูนปั้น โดยฝีมือช่างญวน ได้สะท้อนออกมาถึงบริบทอิสระของการรังสรรค์ได้เป็นอย่างดีที่วัดอันตรมัคคาราม จังหวัดอุบลราชธานี	122
รูปที่ 4.93 สิมวัดไชยศรี บ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	124
รูปที่ 4.94 สภาพปัจจุบัน ด้านหน้าทางเข้าที่ถูกทุบทิ้งปรับเปลี่ยนให้เป็นแบบภาคกลาง ทำให้งานประดับชุมวงโค้ง และฮูปแต้มบางช่วงหายไป	124
รูปที่ 4.95 ภาพถ่ายเก่าสมัยต่อเติมหลังคา	124

รูปที่ 4.96	ภาพถ่ายเก่าทางขึ้นด้านหน้า ที่ราวบันได	124
รูปที่ 4.97	ฐานรองรับตัวอาคารเป็นแบบพิเศษ มีการเจาะช่องลดระดับในส่วน ฐานเชิงหน้ากระดานเรียบ และหน้ากระดานกึ่งกลางของฐาน ที่สิม วัดไชยศรี จังหวัดขอนแก่น	124
รูปที่ 4.98	ตำแหน่งของเสาหลอกแต่ละต้นจะถูกยกระดับเพิ่มมูขึ้นมาทุกเสาสลับ ตามตำแหน่งสิมวัดไชยศรี บ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	124
รูปที่ 4.99	ต้นแบบของการประดับเสา และช่องสี่เหลี่ยม ที่ปราสาทจาม A1 เมืองมีเซิน ประเทศเวียดนาม	126

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.100	ต้นแบบของการประดับเสา และช่องสี่เหลี่ยม ส่วนบน ที่ปราสาท จาม C1 เมืองมีเซิน ประเทศ เวียดนาม	126
รูปที่ 4.101	การประดับในรูปแบบศิลปะจาม ในตัวพระธาตุอิงฮัง เมืองสะหวัน นะเขต สปป. ลาว ตัวอย่างของงานประดับศิลปะจาม	126
รูปที่ 4.102	ตัวอย่างซุ้มวงโค้งด้านข้าง แบบมีการประดับคิ้วบัวลดระดับภายใน ที่วัดไชยศรี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัด ขอนแก่น	126
รูปที่ 4.103	ด้านล่างซุ้มวงโค้งเจาะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าปลายแหลมที่วัดไชยศรี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	126
รูปที่ 4.104	ซุ้มหน้าต่างของวัดได้ยงขึ้นก อำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี ในแบบซ้อนกัน เป็นแบบต้นเค้าที่ทำมาก่อนหน้าวัดไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัด ขอนแก่น	126
รูปที่ 4.105	สิมวัดพุทธสีมา บ้านฝางแดง อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม	128
รูปที่ 4.106	ด้านข้างสิมมองแล้วเหมือนกับสร้างยังไม่เสร็จ ที่วัดพุทธสีมา บ้านฝางแดง อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม	128
รูปที่ 4.107	ทางขึ้นด้านหน้าบันไดพวยออก ตามแบบรสนิยม ของฝีมือช่างญวน ใน อีสาน	128
รูปที่ 4.108	การประดับเส้นคิ้วเหนือกรอบประตูหน้าต่าง ที่วัดยอดลำธาร จังหวัดสกลนคร คือต้นแบบที่เกิดขึ้นในสิมแบบฝีมือช่างญวนที่มีอายุ เก่าสุด	128
รูปที่ 4.109	ส่วนบนที่กรอบหน้าจั่วประดับซุ้มวงโค้งเหนือวงซุ้มเป็นเสาหลอก วัดพุทธสีมาอำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม	128
รูปที่ 4.110	ตัวอย่างการประดับแบบอย่างเดียวกันที่กรอบหน้าจั่ว ที่วัดจอมทอง ธรรมคุณ อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ	128

รูปที่ 4.111	สิมวัดใต้วิไลธรรม อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด	130
รูปที่ 4.112	บริเวณด้านมุขหน้าที่วัดใต้วิไลธรรมประดับด้วยกรอบซุ้ม สามเหลี่ยม แทนตำแหน่งของซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม	130
รูปที่ 4.113	การประดับซุ้มวงโค้งทางด้านข้างของมุข บ่งถึงความขัดแย้งกับการ ประดับทางด้านหน้าของมุขที่ทำเป็นซุ้มสามเหลี่ยม	130
รูปที่ 4.114	ภาพขยายการประดับซุ้มวงโค้งแบบมีเส้นคิ้วประดับเหนือกรอบซุ้ม ที่สิมวัดใต้วิไลธรรม อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด	130
รูปที่ 4.115	ภายใต้กรอบซุ้มสามเหลี่ยมด้านบนมีร่องรอยของการก่ออิฐ รวมถึง การใช้แผ่นไม้ปิดทับ ซึ่งไม่ใช่เทคนิคการก่อสร้างดังกล่าวในรูปแบบ ฝีมือช่างญวน	130
รูปที่ 4.116	หลักฐานที่กรอบหน้าจั่วยังบ่งถึงการประดับแบบฝีมือช่างญวน คือ การปั้นรูปมังกร 2 ตัว ที่สิมวัดใต้วิไลธรรม อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด	130
รูปที่ 4.117	วัดสุพลธาราส บ้านกระพี ตำบลอุ่มเม้า อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด	132

สารบัญรูป (ต่อ)

		หน้า
รูปที่ 4.118	การประดับซุ้มวงโค้งแบบมีเส้นคิ้วประดับทางด้านหน้าประดับ 3 ซุ้มวงโค้ง	132
รูปที่ 4.119	ผนังสกัดหลังซุ้มวงโค้ง 1 ซุ้ม โดยภายในมีรูปบุคคลยืนในพื้นที่ ลด	
ระดับ		132
รูปที่ 4.120	ที่วัดหนองยางใต้ อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดกาฬสินธุ์	132
รูปที่ 4.121	ความพิเศษอยู่ที่รูปแบบในการก่อสร้าง ที่แบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสา รวมมุขหน้า และการไม่เจาะช่องหน้าต่างหรือช่องแสง	132
รูปที่ 4.122	การประดับเส้นคิ้วเหนือกรอบซุ้มวงโค้ง แบบประดับที่นิยมมาก่อน หน้านั้นในจังหวัดนครพนม	132
รูปที่ 4.123	ภาพถ่ายเก่าวัดศรีสว่างมงคล บ้านดงหวาย ตำบลหายโศก อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี	134
รูปที่ 4.124	ภาพถ่ายเก่าวัดศรีสว่างมงคล บ้านดงหวาย ตำบลหายโศก อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี	134
รูปที่ 4.125	ภาพดิจิทัลเขียนขึ้นตามแบบ วัดศรีสว่างมงคล แสดงส่วนประดับ ทางด้านหน้าและด้านข้างด้วยซุ้มวง โค้ง	134
รูปที่ 4.126	ประดับซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้มแบบอย่างเดียวกับทางด้านหน้าของมุข ต่างกันว่าระยะความกว้างของพื้นที่ จึงทำให้ซุ้มวงโค้งด้านข้าง ถูกบีบให้มีขนาดเล็กลงโดยทันที	134
รูปที่ 4.127	ตัวอย่างการก่อสร้างตามแบบซุ้มขนาดเล็กกว่าตรงกลาง คือ ที่วัดยอดแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	134

รูปที่ 4.128	วงโค้งที่เป็นแบบหุกระเช้า ที่ปรากฏมาก่อนหน้าวัดศรีสว่างมงคล คือที่ วัดยอดลำธาร จังหวัดสกลนคร	134
รูปที่ 4.129	ภาพถ่ายเก่า แสดงส่วนหน้าจั่ววัดศรีสว่างมงคล จังหวัดอุดรธานี	136
รูปที่ 4.130	ภาพถ่ายเส้นกรอบหน้าจั่ววัดศรีสว่างมงคล จังหวัดอุดรธานี	136
รูปที่ 4.131	ตัวอย่างการประดับรูปครุฑ บนมุขจั่วทางด้านหน้า สิมวัดพุทธสีมา บ้านกุดนิม อำเภอดงหลวง จังหวัดนครพนม	136
รูปที่ 4.132	ภาพถ่ายเก่าวัดศรีสว่างมงคล จังหวัดอุดรธานี	136
รูปที่ 4.133	ภาพดิจิทัล แสดงส่วนด้านเฉียง รวมถึงหลังคาแบบมีเพ็ชช้อนหนึ่งชั้น ที่วัดศรีสว่างมงคล จังหวัดอุดรธานี	136
รูปที่ 4.134	ตัวอย่างกรอบหน้าจั่วประดับลวดลายดอกพุดตาล ตามแบบอย่างเดียวกับ กับแบบนิยมในพื้นที่ ฝีมือช่างฉนวนในแถบอำเภอเชียงคาน	136
รูปที่ 4.135	วัดราชประดิษฐ์ บ้านกระเดียน ตำบลกระเดียน อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี	138
รูปที่ 4.136	หลักฐานที่จารึกบนกรอบซุ้มวงโค้งตรงกลางทางเข้าในส่วนของหลังคา เพิง สร้างพ.ศ. 2478	138
รูปที่ 4.137	บันไดทางขึ้นด้านหน้ามุขประดับด้วยพญานาคแต่มีขาแบบมังกร ซึ่งสะท้อนถึงความสับสนระหว่างนาคกับมังกร ของฝีมือช่างฉนวน	138

สารบัญรูป (ต่อ)

		หน้า
รูปที่ 4.138	ซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้มทางด้านหน้ามุข มีหัวเสารอบรับซุ้มวงโค้งประดับลวดลายบัว ส่วนบนยอดซุ้มตรงกลางประดับด้วยลวดลายแบบดอกสี่กลีบ	138
รูปที่ 4.139	การประดับแบบซุ้มวงโค้ง มีความคล้ายกับการประดับซุ้มวงโค้งของหอแจก ที่ตั้งอยู่ติดกันทางขวามือ ของวัดราชประดิษฐ์	138
รูปที่ 4.140	ด้านข้างส่วนบริเวณช่วงเสาที่ 1 และ 2 ไม่รวมมุขหน้า เจาะเป็นช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยมประดับคิ้วล้องซุ้มวงโค้ง	138
รูปที่ 4.141	ตัวอย่างการประดับเสาแบบเขาะร่อง แต่ไม่ประดับลวดลายที่บัวหัวเสา และแบบก่ออิฐสันอิฐ รวมถึงซุ้มวงโค้งแบบประดับคิ้วล้องในซุ้มวงโค้ง ที่อำเภอท่าแร่ สกลนคร	140
รูปที่ 4.142	ตัวอย่างการประดับเสาแบบเขาะร่อง แต่ไม่ประดับลวดลายที่บัวหัวเสา และแบบก่ออิฐสันอิฐ ที่อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี	140
รูปที่ 4.143	การก่อเสาหลอกแบบเขาะร่องและแบบอิฐสันอิฐ เป็นการแสดงถึงความสามารถทางเชิงช่างของผู้ก่อสร้าง	140
รูปที่ 4.144	ส่วนบนหลังคาพื้นเดียวแบบนิยมของช่างฉนวน ตัวรอยระกา ข่อฟ้ากลางสันหลังคา และโหง่ แบบพื้นถิ่น ที่วัดราชประดิษฐ์	140

รูปที่ 4.145	กรอบจั่วด้านหน้าประดับเป็นรูปมังกร “รอง” ตามแบบในประเทศ เวียดนาม ที่สิมวัดราชประดิษฐ์ อำเภอดุสิต กรุงเทพมหานคร	140
รูปที่ 4.146	การประดับรูปหงส์ที่กรอบหน้าจั่วด้านหลังที่วัดราชประดิษฐ์ คติจาก จีนส่งผ่านให้เวียดนามในอดีต ก่อนที่ช่างญวนจะสืบทอดส่งผ่านมาใน สิมที่ได้ก่อสร้าง	140
รูปที่ 4.147	วัดบ้านแหลม อำเภอดุสิต กรุงเทพมหานคร	142
รูปที่ 4.148	การตกแต่งประดับเป็นรูปนาคเกี่ยวกันเฉพาะส่วนหาง ที่กรอบซุ้ม หน้าต่างที่วัดบ้านแหลม จังหวัดอุบลราชธานี	142
รูปที่ 4.149	มีการตกแต่งลวดลายบริเวณหัวเสา พร้อมกับตกแต่งด้วยลายเต็มพื้นที่ ด้านกว้างของช่วงเสา ระหว่างช่องหน้าต่าง	142
รูปที่ 4.150	ส่วนบนกรอบหน้าจั่วทางด้านหน้าประดับด้วยรูปพระพุทธรูปประทับ นั่งสมาธิพนมมือ ที่วัดบ้านแหลม จังหวัดอุบลราชธานี	142
รูปที่ 4.151	ส่วนทางกรอบจั่วหลังประดับเป็นภาพมังกร ตามแบบธรรมเนียมในแถบ อีสานตอนล่าง ที่เข้ามาภายหลัง พ.ศ. 2470 โดยเฉพาะในแถบจังหวัด อุบลราชธานี	142
รูปที่ 4.152	การประดับกรอบซุ้มประดับ มีต้นแบบมาจากแบบซุ้มเรือนแก้ว ของพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงประดิษฐานอยู่ที่วัดป่าใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี	142
รูปที่ 4.153	ภาพถ่ายเก่าด้านหน้าของวัดโพธิ์ไทร อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดนครพนม	144
รูปที่ 4.154	วัดกลางท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม คือแบบเดียวกับ วัดโพธิ์ไทร ที่ปัจจุบันทุกสิ่ง สร้างใหม่ในตำแหน่งเดิม	144

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.155	ภาพถ่ายเก่า เปรียบเทียบกับวัดกลางท่าอุเทนบางส่วน มีความคล้าย กันเป็นอย่างมาก อาจมีส่วนโยงใยกันก็เป็นได้	144
รูปที่ 4.156	ภาพถ่ายเก่า ตัวอย่างการประดับลวดลายปูนปั้นใต้กรอบหน้าต่าง ของวัดโพธิ์ไทร จังหวัด	
นครพนม		144
รูปที่ 4.157	ภาพถ่ายเก่า สิ่งทาสารสัตว์ ชนิดต่างๆ เช่น ม้า กระต่าย สิงโตที่ผนัง สิมที่วัดโพธิ์ไทร อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดนครพนม	144
รูปที่ 4.158	ภาพถ่ายปัจจุบัน พ.ศ. 2555 ของวัดโพธิ์ไทร บ้านแพ้ว จังหวัดนครพนม สร้างตามแบบภาคกลางแต่ใช้ลวดลายการประดับแบบเขมรโบราณ	144
รูปที่ 4.159	สิมวัดกลางโกสุม อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัด	
มหาสารคาม		146
รูปที่ 4.160	เครื่องบนแบบธรรมเนียมช่างพื้นถิ่น เช่นลายตระเวน อังผึ้ง แวนแก้ว การประดับสิมวัดกลางโกสุม อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม	146
รูปที่ 4.161	ทางด้านประตูทางเข้าบานประตูแกะสลักแบบฝีมือช่างพื้นถิ่น รวมถึง	

ลายขอบของวงกบประตูที่มุมทั้ง 4 ประดับด้วยแว่น

- แก้ว 146
- รูปที่ 4.162 วงโค้งแบบก่อผนังทับ ที่ขนาดด้านข้างของประตูทางเข้า และซุ้มวงโค้ง
ประดับเป็นช่องหน้าต่างทางด้านข้าง
- ลิม 146
- รูปที่ 4.163 การประดับตกแต่งที่ทำเป็นช่องสี่เหลี่ยมภายในประดับดอกมีกลีบ 4 กลีบ
ที่วัดกลางโกสุม อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัด
- มหาสารคาม 146
- รูปที่ 4.164 วัดสระบัวทอง จังหวัดขอนแก่น ตัวอย่างการประดับลายดอกสี่กลีบ
ที่เกิดขึ้นก่อนการประดับที่วัดกลางโกสุม จังหวัดมหาสารคาม 146
- รูปที่ 4.165 วัดโนนสว่าง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัด
- อุดรธานี 148
- รูปที่ 4.166 วงโค้งครึ่งวงกลมระหว่างหัวเสาด้านหน้าและด้านข้างส่วนฐานบัว
ลูกแก้วอกไก่ 148
- รูปที่ 4.167 การเจาะช่องวงโค้งทางเข้าและด้านข้างที่ต่อขึ้นมาจากฐาน ระเบียง
เจาะเป็นช่องรูปเสาใช้วิธีเขียนระบายสีเป็นรูป
- เสา 148
- รูปที่ 4.168 ด้านข้างเจาะช่องหน้าต่างในช่วงเสาที่ 2 ช่วงเสาแรกเจาะเป็นช่อง
สี่เหลี่ยมขนาดเล็ก มุขด้านหน้าทำเป็นวงโค้งใหญ่เต็มขนาดพื้นที่มุข
ไม่ประดับลวดลาย 148
- รูปที่ 4.169 กรอบหน้าจั่วเขียนภาพพระพุทธรูปเจ้าประทับนั่งสมาธิ ฝีมือช่างสมัยใหม่ 148
- รูปที่ 4.170 ด้านหลังออกแบบเหมือนด้านหน้าแตกต่างกันที่ภาพเขียน ด้านหลังเป็น
ภาพพระพุทธรูปเจ้าประทับนั่งโปรดปัญจวัคคีย์ทั้ง
- 5 148
- รูปที่ 4.171 วัดโพธิ์ไชย อำเภอเมืองท่าอุเทน จังหวัดนครพนม 150
- รูปที่ 4.172 จารึกบนผนังเหนือกรอบซุ้มประตูทางเข้าด้านหน้าของมุข สร้างขึ้นใน
ปี พ.ศ. 2465 ของวัดโพธิ์ไชย
- ท่าอุเทน 150
- รูปที่ 4.173 มีผนังกระเบื้องกั้นทางด้านมุขหน้า ปลายบันไดผนังกระเบื้องมีทางขึ้น 2
ทาง ก่อนเข้าไปในบริเวณมุข ซึ่งต่อมาภายหลังเป็นต้นแบบผนังกระเบื้อง
- กัน 150
- รูปที่ 4.174 ลวดลายประดับลูกกะเทาะออกในบริเวณโดยรอบของซุ้มวงโค้ง ทำให้
ทราบว่า การประดับซุ้มแบบยอดแหลมคือได้ผ่านการปรับแต่งขึ้นใหม่
ซุ้มวงโค้งเมื่อครั้งแรกสร้าง 150

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

- รูปที่ 4.175 ส่วนบนหลังคาปรับเปลี่ยนใหม่ตามแบบภาคกลาง ที่น่าสนใจคือการ
ประดับที่กรอบซุ้มหน้าจั่ว ซึ่งได้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน 150
- รูปที่ 4.176 การประดับครุฑมีมาก่อนหน้านั้นแล้วที่อาคารสิ่งก่อสร้างของทาง

	ราชการไทย ที่สร้างตามตะเข็บริมแม่น้ำโขง	150
รูปที่ 4.177	วัดโพธิ์ศรี อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร	
รูปที่ 4.178	ตัวอย่างสิมรูปแบบพื้นถิ่นในแถบจังหวัดมุกดาหาร ที่วัดโพธิ์ศรีแก้ว บ้านก้านเหลือง อำเภอดงหลวง ที่สร้างมาก่อนหน้า	152
รูปที่ 4.179	การทำส่วนหน้าบันไดทางขึ้นผายออก คือแบบรสนิยมของฝีมือช่างญวน ใน	
อีสาน		152
รูปที่ 4.180	การเจาะช่องที่ราวบันไดแบบซี่ลูกกรงสี่เหลี่ยม ทางด้านข้างและทางด้าน หน้าของมุข	152
รูปที่ 4.181	ฐานบัวปลายงอน แบบฉบับของช่างพื้นถิ่นได้สืบทอดจากวัฒนธรรมลาว ล้านช้าง ที่วัดโพธิ์ศรีแก้ว บ้านก้านเหลือง อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร	152
รูปที่ 4.182	รูปแบบที่เป็นพื้นถิ่นอีสาน คือส่วนบนของโครงสร้างหลังคา	152
รูปที่ 4.183	วัดยอดลำธาร ตำบลโพธิ์นาแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร	154
รูปที่ 4.184	วัดศรีประดู่ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด	154
รูปที่ 4.185	วัดศรีนันทาราม อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร	154
รูปที่ 4.186	วัดสุริโย อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดยโสธร	154
รูปที่ 4.187	วัดโพธิ์ชัยพัฒนาราม อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด	154
รูปที่ 4.188	ตัวอย่างการปล่อยพื้นที่ชั่มวงโค้งไม่มีการประดับตกแต่ง ปรากฏ ครั้งแรกที่วัดใต้ไฉธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด	154
รูปที่ 4.189	วัดโคธาราม บ้านโนนสว่าง ตำบลจำปาโมง อำเภอบ้านผือ จังหวัด	
อุดรธานี		156
รูปที่ 4.190	วัดโพธิ์ชัยศรี อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี	156
รูปที่ 4.191	มีบันไดทางขึ้นเฉพาะมุขหน้า มีระเบียบก่อเป็นลูกกรงวงรีรูปไข่ทางตั้ง มีเสาดัดผนัง 4 ต้น ช่องว่างแต่ละต้นเสาประดับชั่มวงโค้ง รวมเป็น 3 ชั่ม	156
รูปที่ 4.192	ด้านข้างมุขหน้าระเบียบลูกกรงเจาะช่องวงรีประดับชั่มวงโค้งเหมือน ด้านหน้า สิมแบ่ง เป็น 3 ช่วงเสาไม่รวมมุขหน้า เจาะช่องหน้าต่าง ทุกช่วงเสา	156
รูปที่ 4.193	การก่อประดับชั่มวงโค้งทางด้านข้างของมุขหน้า เป็นการก่อประดับ ในการแก้ไขทางเทคนิคเชิงช่างในเรื่องของสัดส่วนพื้นที่ด้านหน้าของ อาคารสิ่งก่อสร้าง	156
รูปที่ 4.194	ส่วนบนด้านหน้าจั่วประดับด้วยภาพปูนปั้นลวดลายก้านขด โหง้แกะสลัก ด้วยไม้ หลังคามีเทิบ 1 เทิบ กึ่งกลางหลังคาเทิบ ประดับด้วยช่องฟ้า และวันแล่น (ครีบนาค)	156

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.195	วัดศรีมงคล อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ	158
รูปที่ 4.196	การประดับยกฐานสูง ซึ่งการยกฐานสูงนิยมมาตั้งแต่สมัยลพบุรี แบบดั้งเดิม ในแถบจังหวัดร้อยเอ็ด และอุบลราชธานี	158
รูปที่ 4.197	พนักกระเบื้องเจาะเป็นรูวงรี ที่พิเศษคือการประดับลวดลายก้านขด ล้อมตามวงโค้งโดยใช้เส้นคิ้วประดับเป็นขั้ววงโค้ง ด้านบนประดับภาพ ปูนปั้นรูปเสือ ทั้ง 2 ข้าง	158
รูปที่ 4.198	ขั้ววงโค้งด้านข้างมุขใช้เทคนิคการก่อแบบเดียวกับที่วัดอันตรมัตตคาราม จังหวัดอุบลราชธานี โดยภาพพระพุทธรองค์ ประทับนั่งในปางมารวิชัย บนทาง	
พญานาค		158
รูปที่ 4.199	กรอบขั้วหน้าต่างแบบเจาะช่องสี่เหลี่ยมในขั้ววงโค้ง	158
รูปที่ 4.200	ต้นแบบการประดับคือวัดศรีนันทาราม อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร สืบทอดส่งผ่านมายังเขตอีสานตอนล่าง	158
รูปที่ 4.201	วัดกลางไชยบุรี อำเภอไชยบุรี จังหวัดนครพนม	160
รูปที่ 4.202	ช่องหน้าต่างประดับด้วยขั้วแบบวงโค้งหลาย วง	160
รูปที่ 4.203	ด้านหน้ามุขประดับด้วยขั้ววงโค้ง 3 ขั้ว ภายในประดับด้วยลวดลาย มงคลประเภทลายประแจเงิน	160
รูปที่ 4.204	แสดงภาพขั้ววงโค้งด้านข้างของสิม โดยภายในประดับลวดลายประแจเงิน ของวัดกลางไชยบุรี จังหวัดนครพนม	160
รูปที่ 4.205	ระหว่างช่องว่างหัวเสา ลดระดับทำเป็นช่องประดับลวดลาย และช่อง สำหรับจารึกปีที่สร้าง	160
รูปที่ 4.206	รูปแบบสิมที่วัดกลางไชยบุรี คือแบบพิเศษที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนหน้านี้ ในอีสาน และหลังจากนี้เช่นเดียวกัน	160
รูปที่ 4.207	วัดพุทธาวาส ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร	162
รูปที่ 4.208	ฐานรองรับตัวอาคารสิมแบบบัวปลายอน ที่นิยมในพื้นที่อีสาน	162
รูปที่ 4.209	มุขด้านข้างประดับขั้ว ด้านละ 1 ขั้ว ซึ่งเป็นแบบนิยมของช่างญวน ผนังด้านข้างสิมไม่เจาะช่องหน้าต่าง	162
รูปที่ 4.210	ผนังทางเข้าด้านหน้า เจาะช่องแสงแบบซี่ลูกกรงขนานประตูทางเข้า	162
รูปที่ 4.211	การใช้ไม้ค้ำต่อยื่นไปทางด้านหน้าเพื่อรับน้ำหนักของผนังมุขหน้า	162
รูปที่ 4.212	จากสภาพหลักฐานที่ปรากฏ สะท้อนออกในทางเชิงช่างพื้นถิ่นรับเอา รูปแบบนิยมของช่างญวนเข้ามาปะปน ของสิมวัดพุทธาวาส จังหวัด	
สกลนคร		162
รูปที่ 4.213	วัดศรีรัตนโนนสูง บ้านโนนสูง ตำบลเชียงสือ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัด	
สกลนคร		164
รูปที่ 4.214	ส่วนฐานรองรับประดับด้วยลูกแก้วอกไก่แบบนิยมในพื้นที่ อีสาน	164
รูปที่ 4.215	มุขด้านหน้าประดับด้วยเสาหิน 4 ต้น	164
รูปที่ 4.216	การประดับเสาแบบเดียวกับวัดพุทธสิมา อำเภอธาตุพนม	

จังหวัด		
นครพนม	164	
รูปที่ 4.217	ราวบันไดที่ผายออกทางด้านหน้า ทำเป็นช่องสี่เหลี่ยม แบบเป็นซี่ๆ	164
สารบัญรูป (ต่อ)		
		หน้า
รูปที่ 4.218	ซุ้มประตูทางเข้าด้านหน้าประดับด้วยแบบสี่เหลี่ยมพื้นผ้าภายในกรอบ ซุ้มวงโค้ง โดยเพิ่มความหนาของกรอบซุ้มและประดับด้วยแฉกแบบ พื้นถิ่นอีสาน	164
รูปที่ 4.219	ภาพถ่ายเก่า วัดอรุณญวาสี ตำบลท่าบ่อ อำเภوتاบ่อ จังหวัดหนองคาย	166
รูปที่ 4.220	ภาพถ่ายเก่า วัดเทพพล อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย มีการประดับ คิ้วเป็นฐานของซุ้มวง	
โค้ง	166	
รูปที่ 4.221	การประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง ที่วัดยอดแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	166
รูปที่ 4.222	การประดับซุ้มวงโค้งด้านข้างของมุขหน้าซึ่งมีสองวงโค้งต่อเนื่องกัน ตามแบบนิยมเฉพาะในพื้นที่อำเภอเชียงคาน จังหวัด	
เลย	166	
รูปที่ 4.223	การเว้นพื้นที่ว่างระหว่างซุ้มวงโค้งกับคานใต้จั่วมุขหน้า ซึ่งปรากฏ แบบดังกล่าวที่วัดโคธาราม อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี	166
รูปที่ 4.224	กรอบจั่วประดับด้วยลวดลายล้อมวงกลมเจาะช่องประดับด้วย ดอกสี่กลีบ ตามอย่างที่วัดเทพพล อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	
	166	
รูปที่ 4.225	วัดหายโศก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย สิมแบบพื้นถิ่นผสมแบบ ฝีมือช่างญวน	168
รูปที่ 4.226	ทางขึ้นทางมุขหน้าประดับด้วยซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม	168
รูปที่ 4.227	ด้านล่างของตำแหน่งพนักระเบียง เจาะเป็นช่องวงกลมเรียงตามยาว ของความกว้างของฐานซุ้ม	168
รูปที่ 4.228	ซุ้มวงโค้งด้านข้างมุขหน้าภายในซุ้มมีการก่ออิฐเพื่อค้ำยันโครงสร้าง ของซุ้มวงโค้งทั้ง 2	
ข้าง	168	
รูปที่ 4.229	ด้านข้างเจาะช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยม 3 ช่อง การประดับค้ำยันแกะสลัก เป็นรูปพญานาคแบบพื้นถิ่นนิยม	168
รูปที่ 4.230	ที่กรอบหน้าจั่วทางด้านหน้าประดับเป็นลายตะแวง หรือตะวันในแบบ พื้นถิ่นอีสาน	168
รูปที่ 4.231	วัดไชยคำ ตำบลคำพระ อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ	170
รูปที่ 4.232	พนักระเบียงเจาะเป็นช่องรูปไข่วงรีทางตั้ง	170
รูปที่ 4.233	ตัวอย่างการประดับที่พนักระเบียง ของวัดโพธิ์ศรีแก้ว อำเภอดำชะอี จังหวัดมุกดาหาร	170

รูปที่ 4.234	บริเวณหัวเสามีการประดับด้วยลวดลายดอกลอยสีกลีบ แบบที่คล้ายกับวัดศรีโพธิ์ชัย บ้านปลาข้าว อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ	170
รูปที่ 4.235	ด้านมุขหน้าประดับซุ้มวงโค้ง ด้านละ 1 ซุ้ม แบบประดับเส้นคิ้วบัวตามจากแบบที่เคยปรากฏมาในเขตจังหวัดมุกดาหาร และนครพนม	170
รูปที่ 4.236	ส่วนบนกรอบหน้าจั่วด้านหน้าและด้านหลังปล่อยโล่ง หลังคาแบบซ้อนทับ 2	
เทิบ		170
รูปที่ 4.237	วัดปัจฉิมมณีวัน ตำบลนาสะไม อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี	172

สารบัญรูป (ต่อ)

		หน้า
รูปที่ 4.238	ราวบันไดประดับด้วยขนาดแบบฝีมือช่างฉลุ ออกไปในแนวมังกรมากกว่าพญานาค	172
รูปที่ 4.239	มุขหน้าประดับซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม เฉพาะด้านข้างก่อผนังทึบภายในซุ้มวงโค้ง แบบอย่างเดียวกันกับวัดอันตรมคคาราม อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี	172
รูปที่ 4.240	ตัวอย่างการประดับในส่วนหน้าวัดอันตรมคคาราม อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี	172
รูปที่ 4.241	การประดับรูปหงส์ ทางด้านซ้าย ของวัดปัจฉิมมณีวัน ตำบลนาสะไม อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี	172
รูปที่ 4.242	การประดับรูปหงส์ ทางด้านขวา ของวัดปัจฉิมมณีวัน ตำบลนาสะไม อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี	172
รูปที่ 4.243	วัดศรีตัสสาราม บ้านตากแดด ตำบลตากแดด อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี	174
รูปที่ 4.244	ราวบันไดไม่ได้เจาะช่องลูกกรงตามแบบรสนิยมช่างฉลุ ทำแบบก่อทึบประดับเส้นคิ้วบัวตามผนังบันได	174
รูปที่ 4.245	บริเวณหน้าเสาของซุ้มวงโค้งประดับลวดลายข้าวหลามตัด ซึ่งไม่เคยปรากฏที่ไหนมาก่อน ที่วัดศรีตัสสาราม	
รวม		174
รูปที่ 4.246	ผนังกระเบื้องที่สูงกว่าปรกติ ทุกหลังของสิมในภาคอีสาน เกิดจากการต่อเติมเสริมแต่งอย่างสร้างสรรค์ของช่างฝีมือ	174
รูปที่ 4.247	ส่วนผนังด้านหน้า ผลจากการก่อเสริมผนังที่ผนังจากตำแหน่งเดิมอีกชั้นจึงสูงขึ้นไปตามสัดส่วน	174
รูปที่ 4.248	ส่วนทางด้านข้างของมุขหน้า ช่างได้ปรับเปลี่ยนการประดับของซุ้มและผนังกระเบื้องขึ้นใหม่ ที่ไม่ซ้ำกับทางด้าน	
หน้า		174
รูปที่ 4.249	เสาทางด้านหน้า ขนาบด้วยซุ้มยอดแหลมแบบสามเหลี่ยม	176
รูปที่ 4.250	การเจาะช่องหน้าต่างทางด้านข้างทำเฉพาะ 2 ช่องเสาแรก ส่วนช่องสุดท้ายทำเป็นช่องหน้าต่างบานหลอกแบบมีลูกฟัก	176

รูปที่ 4.251	พื้นที่จั่วทางด้านมุขหน้า มีการประดับลวดลายตัวภาพสัตว์ ภาพครุฑ จับนาคถัดลงมาคือช้าง 3 เศียร ขนาบด้วยนกอินทรี ซึ่งมีจารึกกำกับ เป็นภาษาไทย	176
รูปที่ 4.252	ส่วนจั่วด้านหลัง บนสุดเป็นภาพราหูอมจันทร์ ซึ่งมีจารึกทางด้านล่าง ติดกับเส้นคิ้วบัวในตำแหน่งของคานใต้จั่ว กล่าวว่า “ราหู อมพะ”	176
รูปที่ 4.253	ใต้คานมีการประดับด้วยรูปหัวควายในกรอบซุ้ม	176
รูปที่ 4.254	การแกะสลักลวดลายบานประตูหน้าต่าง ในแบบฝีมือของช่างพื้นถิ่น	176
รูปที่ 4.255	วัดเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด	178
รูปที่ 4.256	ลิมที่วัดท่าหิน ในแขวงจำปาสัก สปป. ลาว	178
รูปที่ 4.257	วัดเหนือภาพถ่ายปัจจุบันผนังกระเบื้องถูกปรับเปลี่ยนเป็นลูกกรงดินเผา เคลือบมันสีน้ำตาล แทนที่ของเดิมเมื่อครั้งเก่าก่อนในสมัย สร้าง	178

สารบัญรูป (ต่อ)

		หน้า
รูปที่ 4.258	ฐานลิมยึดความสูงของฐานเชิงให้สูงขึ้นในการรองรับบัวลูกแก้ว อกไก่ จึงทำให้ฐานสูงขึ้นเล็กน้อยแต่ไม่มากเมื่อเทียบกับกลุ่มใน จังหวัดอุบลราชธานี	178
รูปที่ 4.259	บันไดทางขึ้นด้านหน้าทำเป็นแบบพลสิงห์ ตามแบบอุโบสถ มาตรฐาน พ.ศ. 2483	178
รูปที่ 4.260	ทางเข้า 1 ช่องทางตรงกลางของบริเวณ มุขหน้าที่ประดับด้วย ซุ้มวงโค้ง 5	178
รูปที่ 4.261	ผนังกระเบื้องภาพถ่ายเก่าเป็นการเจาะช่องวงรีทางตั้ง เหนือขึ้นไปมี การประดับคิ้วเป็นฐานรองรับซุ้มวงโค้ง	180
รูปที่ 4.262	บริเวณเหนือซุ้มวงโค้งขึ้นไปถึงคานใต้จั่ว ในสภาพปัจจุบันที่พบ เป็นการปั้นพอกเสริมเส้นคิ้วลวดบัวให้เป็นเส้นคานใต้ จั่ว	180
รูปที่ 4.263	ด้านข้างของบริเวณมุขหน้าปล่อยพื้นที่โล่งไม่มีการประดับ ยกเว้น ผนังกระเบื้องทำตามอย่างด้านหน้ามุขดั้งเดิม	180
รูปที่ 4.264	ด้านข้างของตัวอาคารเจาะช่องหน้าต่างทั้ง 3 ช่วงเสา	180
รูปที่ 4.265	การประดับด้วยลวดลายทำเป็นกรอบซุ้ม ซึ่งภาพถ่ายปัจจุบันได้ปั้น เสริมให้มีความนูนขึ้นจากคร่าวแรกสร้างที่เป็นแบบนูนต่ำ	180
รูปที่ 4.266	ซุ้มวงโค้งของหน้าต่างถูกเจาะให้มีความหนาเท่าผนังของตัวอาคาร ซึ่งไม่จัดอยู่ในระเบียบแบบแผนของฝีมือช่าง	180
รูปที่ 4.267	วัดเจริญราษฎร์ บ้านหนองบัว ตำบลโคกสว่าง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด	182

รูปที่ 4.268	พนักกระเปียงเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมทางตั้ง ขนาดเล็กพอประมาณที่ ราวบันได แต่เฉพาะในส่วนโค้งพนักเจาะเป็นรูปวงรีทางตั้ง แบบคั่นขึ้น ในรสนิยมของช่างญวน	182
รูปที่ 4.269	ฐานแบบบัวลูกแก้วอกไก่ พิเศษตรงที่ช่างได้ปรับเปลี่ยนรองรับ ด้านล่างเป็นเส้นลวดบัวเหลี่ยม 2 ชั้น ก่อนที่จะถึงบัวคว่ำและ ต่อด้วยลูกแก้วอกไก่	182
รูปที่ 4.270	ซุ้มวงโค้งทางด้านหน้า 3 ซุ้ม	182
รูปที่ 4.271	ฐานรองรับซุ้มวงโค้งที่ทำเป็นเส้นลวดบัวเหลี่ยม ทุกเสาเหนือเส้นลวด บัวเหลี่ยมรองรับซุ้มวงโค้ง	182
รูปที่ 4.272	เหนือขึ้นไปของซุ้มวงโค้งประดับ รูปสี่เหลี่ยมตามแนวนอนของมุข โดยตกแต่งตรงกลางด้วยการซ้อนรูปสี่เหลี่ยมพื้นผ้า	182
รูปที่ 4.273	ประตูทางเข้าตรงกับทางมุขด้านหน้า ดังนั้นตำแหน่งแท่นวาง พระพุทธรูปจึงอยู่ระหว่างผนังกับช่องประตูทั้ง 2 ข้าง ในทางผนัง สกัดด้านหลัง	184
รูปที่ 4.274	ผนังทางด้านข้างแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสาไม่รวมมุข เริ่มจากพื้นที่ว่าง จากมุขหน้าถึงตัวลิม ซ่างทำเป็นช่องว่างแบบกลีบบัวครึ่งกลีบ	184
รูปที่ 4.275	ซุ้มหน้าต่างทำแบบซุ้มยอดแหลมแบบบันแถลง ที่ซ้อนกัน 3 ชั้น ส่วนเสาที่กรอบซุ้มหน้าต่างทำเป็นเสาแบบซ้อนกัน 2 ชั้น	184

สารบัญรูป (ต่อ)

		หน้า
รูปที่ 4.276	ส่วนหลังคาเท่านั้นที่ประดับหลังคาซ้อน 3 ชั้น	184
รูปที่ 4.277	โหง่ มีการประดับทุกมุมจั่วเป็นแบบ พิเศษแบบนาคซ้อนกันขึ้นไป สลับสามเศียร	184
รูปที่ 4.278	แกะสลักด้วยไม้ดูชวนพิศดารเมื่อเทียบกับลิมที่เคยพบในแผ่นดิน อีสานทั้งหมด	184
รูปที่ 4.279	ประตูโขลงแบบมอญวัดศรีจุ้มพล บ้านโนนใหญ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุดรธาธาณี	186
รูปที่ 4.280	พระประธานเป็นพระพุทธรูปหินอ่อนแบบพม่าได้มาจากเมืองย่างกุ้ง	186
รูปที่ 4.281	รูปแบบหลังคาของหอไตรกลางน้ำที่วัดทุ่งศรีเมือง ย่อมมีความโยง ใยเกี่ยวข้องกับรูปแบบการซ้อนชั้นของหลัง กับทาง มอญ	186
รูปที่ 4.282	ลิมที่วัดปทุมคงคา ที่อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเชื่อกันว่า เป็นฝีมือช่างญวน เมื่อดูจากรูปแบบน่าจะเป็นแบบ มอญ	186
รูปที่ 4.283	ตัวอย่างการประดับหลังคาโดยการก่อผนังเสริมให้เป็นแบบคอสอง ตามแบบอาคารของพม่า ซึ่งมีชื่อเรียกเฉพาะว่า หลังคาแบบทวาย	186
รูปที่ 4.284	วัดพุทธสัมา บ้านปลือใหญ่ อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มีพัฒนาการสืบทอดทางงานช่างในส่วนโครงสร้างของหลังคา	186

รูปที่ 4.285	ตัวอย่างหลังคาทรงทวยที่หอไตร ที่วัดบ้านนาเวียง อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร	188
รูปที่ 4.286	วัดสว่างอารมณ์ บ้านโนนทัน อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น มีส่วนประดับของหลังคาในแบบตะวันตก	188
รูปที่ 4.287	หอแจก ในวัดศรีมณฑา ตำบลโพธิ์ทราย จังหวัดมุกดาหาร	188
รูปที่ 4.288	ตัวอย่างโครงสร้างหลังคาเป็นแบบเบงกาลี	188
รูปที่ 4.289	ตัวอย่างหอไตรประดับหลังคาแบบเบงกาลีวัดไตรภูมิ บ้านผือฮี อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัด	

ร้อยเอ็ด 188

รูปที่ 4.290	ตัวอย่างหลังคาทรงเบงกาลี ที่วัดศรีชะเกษ ในเมืองเวียงจันทน์	
--------------	--	--

สปป.ลาว 188

รูปที่ 4.291	วัดธรรมรังษีนิคมเขต ตำบลบึงคำ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร	190
รูปที่ 4.292	สิมวางผังพื้นแปลนแบบมีมุขหน้าแบ่งเป็น 4 ช่วงเสา ไม่นับรวมมุขหน้า	190
รูปที่ 4.293	มุขหน้าทำทางขึ้นลง 3 ด้าน ตรงกลางมุข 1 ช่อง และด้านข้าง อย่างละ 1 ช่อง	190
รูปที่ 4.294	พญานาคแบบที่คุ้นเคยในพื้นที่ ถ้าเป็นแบบช่างญวนจะออกไปทาง มังกรแบบมีหงอนไล่ประดับเป็นส่วน	

ใหญ่ 190

รูปที่ 4.295	ซุ้มวงโค้งทางด้านข้าง 1 ซุ้ม ในขณะที่ทางด้านหน้าประดับด้วย จำนวน 3 ซุ้ม ตามแบบนิยมของฝีมือช่าง	
--------------	---	--

ญวน 190

รูปที่ 4.296	วัดศรีสว่างมงคล จังหวัดอุดรธานี ซึ่งได้สร้างตามแบบอย่างเดียวกัน ของทางเข้ามุขหน้า	190
รูปที่ 4.297	คิ้วที่ล้อตามซุ้มวงโค้งทำเป็นแบบคิ้วเหลี่ยมนูนขึ้นมาตรงกลาง ถือเป็น แห่งแรกที่ทำให้การประดับในรูปแบบที่กล่าวถึง	192

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.298	ในส่วนของผนังด้านข้างระหว่างช่วงเสายกเว้นช่วงเสาที่ 4 ก่อผนังทับ นอกนั้นเจาะช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยม	192
รูปที่ 4.299	ช่องหน้าต่างด้านบนประดับคิ้ววงโค้งตามขนาดความกว้างของหน้าต่าง จึงทำให้เกิดพื้นที่ว่างภายในซุ้มวงโค้ง	192
รูปที่ 4.300	บริเวณด้านหน้าทางเข้าทางผนังสกัด ที่ด้านข้างพบภาพปูนปั้นรูปบุคคล ยืน ทางด้านขวาแกะทေးหลุดหายไป	192
รูปที่ 4.301	ส่วนบนเหนือซุ้มวงโค้งขึ้นไปจรดคานไม้จั่ว และเหนือขึ้นไปจากคาน เว้นพื้นที่ประดับเสาตุ๊กตาหลอก ตั้งขึ้นไปจนถึงช่อไต้กรอบจั่วอีกชั้น	192
รูปที่ 4.302	กรอบหน้าจั่วทางด้านหน้าและด้านหลัง ประดับเป็นรูปมังกรเฉพาะส่วน หัวที่ทราบกันดีแล้วว่าเป็น ร่อง หรือมังกรเวียดนาม	192
รูปที่ 4.303	วัดฟ้าหยาด บ้านฟ้าหยาด ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย	

	จังหวัดยโสธร	194
รูปที่ 4.304	ลิมว้างในผังแปลนแบบมีมุขหน้า 3 ช่วงเสา ไม่นับรวมมุขหน้า	194
รูปที่ 4.305	ฐานรองรับตัวอาคารเป็นฐานบัวซ้อนกัน 2 ชั้น จัดอยู่ในกลุ่มฐานสูง ที่พบเฉพาะแถบจังหวัดยโสธร และจังหวัดอุบลราชธานี	194
รูปที่ 4.306	บันไดทำทางขึ้นด้านหน้ามุขทางเดียว พนักราวบันไดเจาะเป็นช่อง สี่เหลี่ยมแบบเป็นซี่ ไม่มีการปั้นประดับส่วนบนของราวบันได	194
รูปที่ 4.307	เหนือขึ้นไปจากซุ้มวงโค้งช่วงปล่อยพื้นที่โล่งจนสุดจั่วสามเหลี่ยมบน โดยใช้เสาร่วมในคูหน้ายัดสูงกว่าเสาร่วมนอกที่ส่วนปลายสุดของหัว เสา	194
รูปที่ 4.308	ส่วนทางด้านข้างมุขประดับซุ้มวงโค้งตามแบบอย่างทางด้านหน้ามุข ผนังด้านข้างเจาะช่องหน้าต่าง กรอบทรงสามเหลี่ยม ประดับเครื่อง หมายกากบาททั้ง 2 ข้าง	194
รูปที่ 4.309	ตัวอย่างชุมชนพื้นถิ่น ที่มีความโยงใยกับวัฒนธรรมลาวล้านช้าง ที่วัดโพธิ์นาพิง อำเภอนาแก จังหวัดเลย เป็นต้น	196
รูปที่ 4.310	ตัวอย่างลิมวัดท่าคก ในอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ถูกปรับเปลี่ยน รูปแบบไปตามยุคสมัย ซึ่งลิมถูกปรับเปลี่ยนในช่วงหลังฝรั่งเศสเข้ามา	196
รูปที่ 4.311	ช่างญวนมีบทบาทในการออกแบบ ควบคุมการก่อสร้างมากขึ้นเมื่อเทียบกับ กับอำเภอเชียงคาน กับจังหวัดหนองคาย	196
รูปที่ 4.312	ช่างญวนได้ผสมผสานความต้องการของชุมชนในพื้นที่ ดังที่ได้สะท้อน ออกมาในงานก่อสร้าง	196
รูปที่ 4.313	ช่างญวนได้แสดงฝีมืออย่างเต็มที่ในเรื่องของการประดับตกแต่ง ที่โดดเด่น คือการก่อซุ้มวงโค้งแบบทุกระเช้า	196
รูปที่ 4.314	กลุ่มที่ 1.4 เป็นกลุ่มที่ช่างญวนได้มีอิสระในการออกแบบเต็มที่ทั้งหมด ซึ่งมีจุดเด่นคือ การประดับหินหลักเป็นยอดซุ้มวงโค้ง	196
รูปที่ 4.315	วัดหัวเวียงรังษี บ้านธาตุพนม ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัด	
	นครพนม	198
รูปที่ 4.316	ฐานบัวเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่	198
รูปที่ 4.317	ประตูทางเข้า 3 ช่องทาง ที่ผนังด้านหน้า	198
	สารบัญรูป (ต่อ)	
		หน้า
รูปที่ 4.318	ประตู 2 ช่องทางที่ผนังด้านหลัง	198
รูปที่ 4.319	บันไดทางขึ้นทุกช่องทำด้านหน้าผายออก ตามแบบรสนิยม ฝีมือช่างญวน	198
รูปที่ 4.320	ผนังด้านข้างภายนอกเจาะเป็นช่องหน้าต่าง 5 ช่อง ตามช่วงเสา เหนือช่องหน้าต่างประดับด้วยวงโค้งและเส้นคิ้วบัว	198
รูปที่ 4.321	ส่วนกรอบจั่วด้านหลังมีการประดับรูปครุฑ ตามแบบอย่างสิ่งก่อสร้าง จากทางราชการในจังหวัดนครพนม	200
รูปที่ 4.322	ลิมทรงโรงที่วัดปากคาน เมืองหลวงพระบาง สปป. ลาว	200

รูปที่ 4.323	ลิมทรวงแบบมีคอสองยัด ที่วัดมหาธาตุ เมืองหลวงพระบาง สปป. ลาว	200
รูปที่ 4.324	ทางขึ้นลงที่วัดหัวเวียงรังษี ทำแตกต่างจากลิมที่เป็นตัวอย่างทรงโรง ในเมืองหลวงพระบาง สปป. ลาว	200
รูปที่ 4.325	ตัวอย่างลิมทรวงวัดโคกศรีสะเกษ อำเภอปักธงชัย ที่น่าจะมีคาม เชื่อมโยงกับลิมที่วัดหัวเวียงรัง	200
รูปที่ 4.326	ตัวอย่างลิมทรวงที่วัดประทุมทอง อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ อีก 1 หลัง ที่น่าจะมีส่วนเชื่อมโยงกับวัดหัวเวียงรัง	200
รูปที่ 4.327	วัดพัฒนสีลาบ้านฝาง ตำบลบ้านฝาง อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น	202
รูปที่ 4.328	ความพิเศษของลิมทรวงหลังนี้ คือการประดับในส่วนฐาน และผนัง ด้าน	202
รูปที่ 4.329	ผนังด้านข้างที่มีการประดับช่องแสงแบบ สัญลักษณ์เครื่องหมายบวก ที่ต้นแบบมาจากเวียดนาม	202
รูปที่ 4.330	การประดับในส่วนฐานที่วัดเทพบุรพา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	202
รูปที่ 4.331	เหนือส่วนฐานบัวรองรับอาคารขึ้นไปข้างแบ่งเป็นช่องๆ	202
รูปที่ 4.332	การประดับลายดอกสี่กลีบมีแหล่งต้นแบบมาจาก วัดสระบัวทอง จังหวัด	202
รูปที่ 4.333	ช่องว่างระหว่างช่วงเสาด้านข้าง ช่างได้ทำคิ้วบัวลดหลั่น 2 เส้น โดยรอบเป็นกรอบ	204
รูปที่ 4.334	การประดับคิ้วลดหลั่น ได้ปรากฏที่อาคารทางด้านหลัง และระเบียง ทางเดินในพระราชวังเวม่าก่อนในประเทศเวียดนาม	204
รูปที่ 4.335	ช่างได้แสดงการก่อช่องแสงโดยการวางอิฐทับซ้อนสลับเป็นช่องแสงรูป เครื่องหมายบวก ของผนังด้านข้างเพื่อเป็นช่องแสง	204
รูปที่ 4.336	ต้นแบบการประดับแบบสัญลักษณ์ เครื่องหมายบวก ที่ระเบียงทาง เดินด้านปีกขวา ในพระราชวังเว ประเทศเวียดนาม	204
รูปที่ 4.337	ส่วนทางด้านผนังสกัดหลังประดับเฉพาะคิ้วบัวเป็นกรอบแบบด้านข้าง	204
รูปที่ 4.338	ส่วนบนโครงสร้างหลังคาคลุมทำเพิ่มในภายหลัง ที่กรอบหน้าจั่วประดับ ด้วยแฉ่นแก้วทั้งหมด รวมทั้งกรอบด้านหลัง หลังคาผืนเดียวตามแบบฝีมือ ช่าง	204
รูปที่ 4.339	วัดโพธิ์เจติยาราม บ้านเหล่าฮก ตำบลหนองฝือ อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด	206

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.340	หลักฐานแสดงถึงมุขทางด้านหน้าเป็นส่วนที่ต่อเติมขึ้นในภายหลัง	206
รูปที่ 4.341	หลักฐานสนับสนุนจากการประดับลวดลายที่ฐาน และลายบัวหัวเสา ในส่วนของตัวอาคารมีการแบ่งกลีบบัวมากกว่า บริเวณที่หัวเสาของ มุขหน้า จึงจัดเป็นลิมทรงโรง	206
รูปที่ 4.342	การประดับหลังคาซ้อนชั้น ที่มีชื่อเรียกว่า หลังคามัทราสทเลปอ แบบ 2 ชั้น มีคอสอง 1 ชั้น	206
รูปที่ 4.343	การซ้อนชั้นหลังคาที่วัดเจริญราษฎร์ อำเภอนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด	206
รูปที่ 4.344	การซ้อนชั้นหลังคาแบบพม่าจากเมืองมะละแหม่งที่วัดสว่างอารมณ์ อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น	206
รูปที่ 4.345	วัดโพธิ์ชัย ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์	208
รูปที่ 4.346	ลิมวัดโพธิ์ชัยกล่าวกันว่าสร้าง พ.ศ. 2464	208
รูปที่ 4.347	จากรูปแบบรายละเอียดในการก่อสร้างผิดไปจากแบบฉบับนิยม ต้นแบบของฝีมือช่างญวนอยู่	208
รูปที่ 4.348	ทางขึ้นทำเป็นแบบลดระดับ 2 ชั้น	208
รูปที่ 4.349	ตรงกลางคือทางเข้าที่ยกระดับเป็นชั้นที่ 2 มีบันไดทางขึ้น 1 ชั้น ขนานด้วยหัวเสาเหลี่ยม มีราวระเบียงเจาะช่องสี่เหลี่ยมเป็นซี่ๆ โดยรอบ	208
รูปที่ 4.350	ตัวอย่างการประดับผนังทางขึ้นด้านหน้า ที่วัดกลางท่าอุเทน วัดโพธิ์ชัย อำเภوتاอุเทน จังหวัดนครพนม	208
รูปที่ 4.351	วงโค้งผิวดัดส่วนคู่มือไม่ใช้ในการก่อสร้างในรูปแบบของฝีมือช่าง ญวน	210
รูปที่ 4.352	ตัวอย่างลิมสร้างตามแบบฝีมือช่างญวน ที่วัดโนนสว่าง อำเภอฟิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี สัดส่วนวงโค้งไม่ได้	210
รูปที่ 4.353	ตัวอย่างการก่อสร้างด้วยฝีมือช่างญวน สัดส่วนของวงโค้งเมื่อดูแล้ว ได้สัดส่วน คมชัดรวมถึงสุนทรียภาพที่สะท้อนออกมา คือความเป็น ช่างญวน ที่วัดโพธิ์ชัย	210
รูปที่ 4.354	การประดับซุ้มวงโค้งแบบลดระดับอีกครั้งภายหลังจากนี้ คือที่วัดกลาง โกสุมพิสัย อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม	210
รูปที่ 4.355	เหนือกรอบซุ้มวงโค้งประตูทางเข้าแวดล้อมไปด้วยลวดลายร่องลึก คือลายมงคลหอย	210
รูปที่ 4.356	ส่วนบนโครงสร้างหลังคา ทำแบบพื้นเดียวแบบนิยมของช่างญวน	210
รูปที่ 4.357	วัดสะพานคำ ตำบลสะพานคำ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร	212
รูปที่ 4.358	ระเบียงทางด้านหน้า ซึ่งทำทางขึ้นด้านข้างทั้ง 2 ทาง	212
รูปที่ 4.359	ผนังระเบียงวัดสะพานคำทำเป็นรูปนาค ด้านล่างผนังเจาะช่องลูกกรง สี่เหลี่ยมทางตั้งแบบนิยมของช่างญวน	212
รูปที่ 4.360	กรอบบานประตูสลักลวดลายก้านขดรอบซึ่งภายในทำเป็นลายมงคล อ้วนจ้อจัน หรือตัวอ้วน	212

สารบัญรูป (ต่อ)

รูปที่ 4.361	ผนังด้านข้างทั้ง 2 ด้าน คือประติมากรรมพิเศษของสิมวัดสะพานคำที่ต้องกล่าวถึงคือการประดับช่องแสง	212
รูปที่ 4.362	ศิลาแลง คือวัสดุข้อจำกัดในพื้นที่ ที่ช่างญวนต้องใช้ในการก่อสร้างสิมเกือบทุกหลังในช่วงที่นิยมการก่อสร้างแบบฝีมือช่างญวน	212
รูปที่ 4.363	วัดพุทธสีมาบ้านกุดฉิม ตำบลกุดฉิม อำเภอรอดุพนม จังหวัดนครพนม	214
รูปที่ 4.364	ผนังทางด้านหน้าตรงกลางทำเป็นช่องประตูประดับตามแบบอย่างที่ขุมในเรือนธาตุขององค์พระธาตุพนม	214
รูปที่ 4.365	ต้นแบบการประดับที่พระธาตุพนม ให้กับขุมประตูทางเข้าวัดพุทธสีมาบ้านกุดฉิม	214
รูปที่ 4.366	ภายในขุมประดับด้วยหน้ากาล ใช้มือจับขอบวงกบประตูทั้ง 2 ข้าง	214
รูปที่ 4.367	การประดับภาพบุคคลในขุมวงโค้งมักพบการประดับดังกล่าว เฉพาะสิมที่มีการก่อสร้างหลังคาซ้อนชั้นเท่านั้นในภาคอีสานทุกหลัง	214
รูปที่ 4.368	“สนุ่ยวนเซวาร์” ชื่อเรียกเฉพาะหลังคารูปแบบนี้ ในประเทศพม่า ได้มาปรากฏที่หลังคาวัดพุทธสีมา บ้านกุดฉิม อำเภอรอดุพนม จังหวัดนครพนม	214
รูปที่ 4.369	รูปครุฑพ่าย เป็นการแสดงถึงพระราชอำนาจจักรของประเทศไทยใช้ในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นไป	216
รูปที่ 4.370	ด้านข้างทั้ง 2 ด้านของตัวสิม ช่วงเสาแรกประดับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือกรอบหน้าต่าง ด้านข้างซ้าย และขวา ประดับลวดลายพรรณพฤกษา มีรูปบุคคลพนมมือด้านบน	216
รูปที่ 4.371	ด้านล่างเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมทางตั้ง	216
รูปที่ 4.372	ถัดมาในช่วงเสาที่ 2 ของผนัง มีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน โดยใช้การประดับเส้นคิ้วลวดบัวเป็นตัวแบ่ง	216
รูปที่ 4.373	ตัวอย่างการประดับลวดลายที่เกิดขึ้นมาก่อนหน้านั้นที่ พระราชวังเวประเทศเวียดนาม	216
รูปที่ 4.374	ส่วนบนกรอบจั่วทางด้านหน้าปล่อยโล่ง มีการประดับครุฑเฉพาะบนมุมสุดของจั่ว ส่วนทางด้านหลังประดับขุมวงโค้ง 3 ขุม	216
รูปที่ 4.375	จารึกบนผนังระบุถึงปีที่สร้าง	218
รูปที่ 4.376	ฐานรองรับอาคารสิม เป็นแบบบัวลูกแก้วอกไก่	218
รูปที่ 4.377	ด้านหน้าสิมวัดบูรพาราม ตำบลโพธิ์ทองอำเภอรอดุพนม จังหวัดนครพนม	218
รูปที่ 4.378	การประดับฐานค้ำรองรับขุมวงโค้ง ที่วัดบูรพาราม จังหวัดนครพนม	218
รูปที่ 4.379	เปรียบเทียบกับอาคารทางราชการไทย ที่ฝึกเรียนเก่า ปัจจุบันคือ	

	พิพิธภัณฑสถานเมืองอุดรธานี การประดับในแบบเดียวกันกับวัดบูรพาราม	218
รูปที่ 4.380	การประดับเส้นคิ้วคือแบบนิยมมาตั้งแต่หลังแรกๆ ตัวอย่าง เช่น ศาลหลังเก่า จังหวัดนครพนม เป็นต้น	218
รูปที่ 4.381	บนสุดของเสาหลักด้านหน้า ตรงบริเวณช่วงเสาตรงกลางประดับ แว่นแก้วในแบบพื้นถิ่นนิยม	

สารบัญรูป (ต่อ)

		หน้า
รูปที่ 4.382	ช่วงเสาตรงกลางสอบขึ้นไป โดยตรงกลางปลายสุดประดับดอกไม้ กลมที่ประดับแว่นแก้ว ถัดต่ำลงมาประดับดอกไม้ในกระถาง	220
รูปที่ 4.383	การประดับแว่นแก้วมีมาก่อนหน้านั้นอยู่ที่วัดโพธิ์ศรีแก้ว อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร	220
รูปที่ 4.384	การประดับลวดลายเพิ่มเติมทางด้านข้างสิม ที่วัดบูรพาราม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม	220
รูปที่ 4.385	ทางด้านกรอบจั่วทำลวดลายดอกสี่กลีบในช่องสี่เหลี่ยม รวมถึงพื้น ที่วางชายขาที่ถูกประดับด้วยลายดอกกลมและดอกสี่เหลี่ยม ข้าวหลามตัด	220
รูปที่ 4.386	ช่างทำลายดอกสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดบนกรอบสี่เหลี่ยมที่ทำลาย ซุรซระ ส่วนช่วงเสาที่ 2 และ 3 ก่อผนังที่บริเวณพื้นที่ในซุ้มวงโค้ง ถูกลดระดับลง	220
รูปที่ 4.387	วัดสิงห์ทองเจดียราม ตำบลสิงห์ทองเจดียราม อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย	222
รูปที่ 4.388	สิมทรงโรงวัดอุทุมพร บ้านเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย คือแบบเดียวกับวัดสิงห์ทองเจดียราม	222
รูปที่ 4.389	ส่วนฐานที่ประดับเป็นแบบบัวลูกแก้วอกไก่ ทำบันไดทางขึ้นด้านหน้า	222
รูปที่ 4.390	ซุ้มวงโค้งตรงกลางเหนือกรอบวงกบประตู ขนาบด้วยซุ้มวงโค้งก่อ ที่บันทั้งสองด้าน ซึ่งทางด้านล่างทั้ง 2 ข้าง	222
รูปที่ 4.391	สิมฝีมือช่างญวนในพื้นที่ใกล้เคียง เช่นที่วัดอุทุมพร และวัดศิริกุลาลัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ทั้ง 2 หลังล้วนมีอายุในการสร้างเก่า กว่า มีการประดับซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม	222
รูปที่ 4.392	ด้านข้างที่ประดับคิ้วของหัวเสารับซุ้มวงโค้งทางด้านข้างแทน รวมถึง การก่อบริเวณภายในพื้นที่ของซุ้มวงโค้งก็เช่นเดียวกัน ซึ่งเคยปรากฏ มาก่อนหน้าแล้วที่วัดโพธิ์ชัย อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์	222
รูปที่ 4.393	ด้านข้างของตัวสิมเหมือนกันทั้ง 2 ด้าน คือ มีเสาของซุ้มวงโค้งลอย โอดขึ้นมา และช่องแสงแบบซีกกรงมีกรอบคิ้วบัวซึ่งลดระดับพื้นแบบ ผนังสกัดทางด้านหน้า	224
รูปที่ 4.394	การก่อผนังที่ปิดทับช่องว่างในพื้นที่ซุ้มวงโค้ง และซีกกรงของผนัง ดูได้จากร่องรอยที่ปรากฏทั้งภายในและภายนอกสิม	224
รูปที่ 4.395	ช่องแสงแบบซีกกรง เป็นแบบที่เคยปรากฏมาก่อนหน้าที่วัดหอไตร	

เหล่าใหญ่ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัด

ภาพสินธุ์	224	
รูปที่ 4.396	ผนังสกัดด้านหลังถัดลงมาจากช่อ มีร่องรอยของการอุดช่องแสงแบบ ซี่ลูกกรงสี่เหลี่ยม ที่ประดับเรียงติดกัน 4 ช่อง	224
รูปที่ 4.397	กรอบจั่วด้านหน้าถูกสร้างครอบด้วยโครงหลังคาที่ยื่นต่อออกมา ไม่สามารถมองเห็นได้	224

สารบัญรูป (ต่อ)

		หน้า
รูปที่ 4.398	ด้านหลังจั่วถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วนเท่าๆ กัน มีการประดับลวดลาย เครือเถา แบบฝีมือช่างญวน ส่วนบนหลังคาประดับโหง่ ตัวรววยแบบ พื้นถิ่นอีสาน	224
รูปที่ 4.399	วัดปทุมคงคา ตำบลเมืองบัว อำเภอกษัตริย์ จังหวัด ร้อยเอ็ด	226
รูปที่ 4.400	ฐานรองรับตัวอาคารเป็นแบบลูกแก้วอกไก่	226
รูปที่ 4.401	การประดับเสาตรงมุมทั้ง 4 ด้านของสิมมีความแตกต่างจากที่อื่นๆ	226
รูปที่ 4.402	การประดับค้ำฐานบัวที่รองรับตัวอาคารสิมประดับพาดผ่านในไปใน บริเวณหน้าเสา คล้ายกับแบบของการประดับฐานที่วัดไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เท่านั้น	226
รูปที่ 4.403	ด้านข้างที่เป็นช่องหน้าต่าง ที่เจาะเฉพาะช่วงเสาที่ 1 และ 2 ส่วน ช่วงเสาสุดท้ายก่อผนังทึบ ซึ่งเป็นแบบปกติสมัยของพื้นถิ่นอีสาน	226
รูปที่ 4.404	หลังคาที่วัดปทุมคงคามีการก่อสร้างแบบเค้าโครงของหลังคาคอสอง เช่นเดียวกัน แต่ใช้วิธีการก่อผนังสกัดทั้งด้านหน้าและด้านหลังต่อยึด ขึ้นแทน ถือเป็นพัฒนาการทางเทคนิคเชิงช่างได้เป็นอย่างดี	226
รูปที่ 4.405	วัดพุทธสีมามังคลาราม ตำบลช้างเผือก อำเภอสว่างภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด	228
รูปที่ 4.406	สิมเป็นแบบที่ยึดสูงกว่าปกติทั่วไปมองผ่านๆ ตา เป็นสิมแบบพื้นถิ่น เมื่อศึกษาอย่างละเอียดเป็นฝีมือของช่างญวน	228
รูปที่ 4.407	ตัวสิมวางในขอบเขตของกำแพงแก้ว ซึ่งปกติสิมแบบฝีมือช่างญวนที่ พบส่วนน้อยในการสร้าง แบ่งช่วงเสาออกเป็น 3 ช่วงเสา	228
รูปที่ 4.408	ทำบันไดทางขึ้นทางด้านหน้า มีบันไดกระเบื้องประดับเป็นรูปพญานาค	
รูปที่ 4.409	ทางด้านหน้าทำทางขึ้นตรงกลาง มีซุ้มวงโค้งแบบอย่างที่คล้ายกับ ซุ้มโค้งที่ประดับอยู่ในส่วนของกรอบจั่วด้านหลังของสิมที่วัดพุทธสีมา บ้านกุดฉิม อำเภอนาคูพนม จังหวัดนครพนม	228
รูปที่ 4.410	ภายในประดับด้วยพระพุทธรูปประทับยืน พระหัตถ์ขวาจับสังฆาฏิ ทั้ง 2 ข้าง	228
รูปที่ 4.411	การประดับกลีบบัวแบบกาบพรหมศร ซึ่งในภายหลังยังได้มีการส่ง ผ่านไปยังวัดหนองนางดุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร	230

รูปที่ 4.412	ด้านข้าง ทำซุ้มหน้าต่างแบบมีใบหน้าภายในซุ้ม	230
รูปที่ 4.413	ผนังสกัดด้านหลังถูกแบ่งด้วยเสาหลอก และปรากฏพระพุทธรองค์ประทับยืนพนมมือทั้ง 2 ช่อง ในซุ้มแบบเรือนแก้ว	230
รูปที่ 4.414	วัดพุทธสีมามังคลาราม เป็นแหล่งแรกที่มีการประดับรูปพญานาคขดอยู่ 2 ตัวหันหน้าเข้าหากัน	230
รูปที่ 4.415	บนสุดประดับรูปครุฑ ในมือจับก้านดอกไม้ทั้ง 2 ข้าง	230
รูปที่ 4.416	ส่วนประกอบสุดท้าย คือโครงสร้างหลังคา ทำแบบมีการยึดต่อขึ้นของหลังแบบคอสอง ตามแบบธรรมเนียมของ	
พม่า	230	
รูปที่ 4.417	วัดโพธิ์ชัย ตำบลโพธิ์ชัย อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร	232

สารบัญรูป (ต่อ)

		หน้า
รูปที่ 4.418	ลิมว้างในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีระเบียบต่อยื่นทางด้านหน้า มุมหลังคาลาดเอียงแบบจันทับ	232
รูปที่ 4.419	บริเวณผนังกระเบื้องก่อประดับด้วยช่องสี่เหลี่ยมแบบซี่ ตามแบบลิมววน แต่ที่นี่มีขนาดใหญ่กว่าปกติ	232
รูปที่ 4.420	ส่วนฐานคือความคั่นเคยตามแบบธรรมเนียมพื้นถิ่นอีสาน คือบัวลูกแก้ว	
อกไก่	232	
รูปที่ 4.421	ด้านข้างผนังทั้ง 2 ด้าน ทำตามแบบอย่างเดียวกัน ในช่วงต้นๆของผนังทางด้านหน้า เจาะเป็นช่องแสงแบบเดียวกับด้านหน้าในตำแหน่ง	
เดียวกัน	232	
รูปที่ 4.422	ส่วนบนปล่อยโล่งไม่มีการประดับลวดลายใดๆ เป็นช่วงในชุมชนดังกล่าวได้รับสืบทอดจากลิมแบบฝีมือช่างววน ที่สร้างขึ้นก่อนหน้านั้น แล้วจึงได้สร้างตาม	232
รูปที่ 4.423	วัดโพธิ์ศรีจันทร์ บ้านห้วยหีบเหนือ ตำบลตองโขบ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร	234
รูปที่ 4.424	ลิมก่อผนังทึบในส่วนช่วงเสาแรก และทำแบบซุ้มวงโค้งมีพนักในช่วงเสาที่ 2 และ 3 คล้ายกับว่าสลับด้านกัน	234
รูปที่ 4.425	ผนังสกัดหลัง ของวัดโพธิ์ศรีจันทร์ สังเกตการก่อผนัง โดยปรกติตำแหน่งพระประธาน ต้องก่อผนังทึบทางด้านข้างเสมอในทุกหลัง	234
รูปที่ 4.426	การประดับตกแต่งทางด้านหน้าและด้านหลังไม่แตกต่างกันมากนัก	234
รูปที่ 4.427	ผนังทางเข้ามีการประดับลายแฉกในกรอบสี่เหลี่ยม รวมถึงการแบ่งซุ้มวงโค้งแบบลดระดับทางด้านข้างของประตูทางเข้า มีขนาดลงตัวกับผนัง	234
รูปที่ 4.428	หลักฐานจากภาพถ่ายดาวเทียม ทางเข้าวัดจากหมู่บ้านทางเดียว	234
รูปที่ 4.429	วัดโกศลมณีนิมิตวาสน ตำบลบ้านกลาง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม	236

รูปที่ 4.430	ซุ้มวงโค้งยอดแหลมแบบเท่าๆ กัน 3 ซุ้ม บริเวณ 4 หน้าเสาประดับ ลวดลายทั้งหมด ยกเว้นเสาริมด้านข้างทั้ง 2 ต้น	236
รูปที่ 4.431	ด้านข้างช่วงเสาแรกเป็นทางเข้าทั้ง 2 ข้าง เหนือกรอบประตูทางเข้า ขึ้นไปเป็นซุ้มวงโค้งแบบเดียวกับผนังด้านหน้าทั้งหมด	236
รูปที่ 4.432	ทางด้านหลังสลับเปลี่ยนกันเล็กน้อย โดยยังคงทำตามอย่างผนังสกัด ด้านหน้า ยกเว้นก่อผนังทับในพื้นที่ซุ้มวงโค้งทั้งหมด	236
รูปที่ 4.433	กรอบหน้าจั่วประดับครุฑกับพญานาคเต็มพื้นที่ ถัดขึ้นไปเป็นเรื่อง มณีเมฆขลา บนสุดคือภาพราหูอมจันทร์ ตรงกลางดวงจันทร์ประดับ แว่นแก้ว	
สีเหลี่ยม		236
รูปที่ 4.434	เข้าสู่ภายในตัวลิ้มช่วงเสาแรกต่อกับช่วงเสาที่ 2 มีกำแพงสูงขนาด ย่อมกั้นเอาไว้ทำช่องทางเข้าพอ	
ประมาณ		236
รูปที่ 4.435	ภาพถ่ายเก่าวัดศรีบุญเรือง ตำบลบัวเงิน อำเภอน้ำพอง จังหวัด	
ขอนแก่น		238

สารบัญรูป (ต่อ)

		หน้า
รูปที่ 4.436	ภาพถ่ายเก่าลิ้มด้านหลัง วัดศรีบุญเรือง	238
รูปที่ 4.437	ภาพถ่ายเก่าขยายส่วนการประดับรูปครุฑ	238
รูปที่ 4.438	การประดับแบบมีพื้นที่ภายในซุ้มเริ่มต้น ที่วัดยอดลำธาร จังหวัดสกลนครเป็นแห่งแรก ในอาคารประเภทลิ้ม	238
รูปที่ 4.439	ความนิยมในการประดับซุ้มประตูหน้าต่าง ได้สืบเนื่องมาให้กับ ลิ้มรุ่นหลัง ตัวอย่างที่วัดโพธิ์ชัยวัฒนาราม อำเภอนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด	238
รูปที่ 4.440	ภาพขยายซุ้มทางเข้าที่ วัดโพธิ์ชัยวัฒนาราม อำเภอนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด	238
รูปที่ 4.441	วัดบูรพาราม บ้านโนนเปลือย ตำบลโนนเปลือย อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร	240
รูปที่ 4.442	ลิ้มวางไว้ในผังสีเหลี่ยมผืนผ้าแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสา ซึ่งเป็นปกติ ของลิ้มฝีมือช่างญวนและในพื้นที่	
อีสาน		240
รูปที่ 4.443	ฐานรองรับประดับด้วยบัวลูกแก้ว บันไดทางขึ้นด้านหน้ายกพื้นสูง เป็นลานพื้นที่พอประมาณก่อนเข้าสู่ประตู	240
รูปที่ 4.444	ทางเข้าตรงกลางมีความสูงกว่าซุ้มด้านข้างเล็กน้อย ส่วนด้านข้าง ไม่มีผนังกันทางด้าน	
ล่าง		240
รูปที่ 4.445	ตัวอย่างแบบการก่อผนังกระเบื้อง ที่เคยปรากฏมาก่อน	

	ที่วัดศรีนันทวราราม อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เป็นต้น	240
รูปที่ 4.446	กรอบजूด้านหลังประดับรูปบุคคลในมือถือดอกไม้	240
รูปที่ 4.447	ต้นเค้าลิมทรงโรงในแบบฝีมือช่างญวน ได้แบบมาจากลิมในจังหวัดนครราชสีมา และสุรินทร์เป็นหลัก	242
รูปที่ 4.448	ตัวอย่างลิมทรงโรงที่วัดเหนือ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ ต้นเค้าสำหรับลิมทรงโรงในแบบฝีมือช่างญวน	242
รูปที่ 4.449	การตกแต่งในแบบรสนิยมของช่างญวน ล้วนมีความแตกต่างกันออกไปในทุกๆ หลังสะท้อนให้เห็นถึงบริบทแห่งอิสระในการสร้างสรรค์	242
รูปที่ 4.450	ส่วนหลังคาที่มีการปะปนกับวัฒนธรรมต่างถิ่นอยู่บ้าง เช่นในส่วนของหลังคาที่มาจากเมืองมะละแหม่ง ในประเทศพม่า	242
รูปที่ 4.451	ฝีมือช่างญวนกับฝีมือช่างพื้นถิ่นปะปนเรื่องราวการประดับได้อย่างลงตัว	242
รูปที่ 4.452	การหยิบยืมรูปแบบจากรุ่นสู่รุ่น ยังคงสามารถหาคำตอบได้ในลิมกลุ่มฝีมือช่างญวนในภาคอีสานใต้ ตามความสนใจ	242
รูปที่ 4.453	วัดสนวนวาริพัฒนา บ้านหัวหนอง ตำบลหัวหนอง อำเภอบ้านไผ่ จังหวัด	
ขอนแก่น		244
รูปที่ 4.454	วัดพระธาตุเชิงชุม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร	244
รูปที่ 4.455	วัดบ้านโนนทอง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี	244
รูปที่ 4.456	วัดโพธิ์ชัยโคกใหญ่ ตำบลบัวบาน อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์	244

สารบัญรูป (ต่อ)

		หน้า
รูปที่ 4.457	การเจาะช่องซี่ลูกกรงแบบเป็นซี่ๆ โดยรอบอยู่ในตำแหน่งเหนือฐานรองรับตัวอาคารที่เจาะช่อง	
ทะเล		244
รูปที่ 4.458	ส่วนการประดับซุ้มวงโค้งที่ประดับทุกช่วงเสา ยกเว้นทางผนังสกัดหลังซุ้มวงโค้งแบบเส้นคิ้วบัวเหลี่ยม ภายในลวดระดับเจาะช่องทะเลทั้งหมด	244
รูปที่ 4.459	อาคารสิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคม ที่สะท้อนถึงความคมชัด ความชัดเจนของลวดลายคิ้วบัวที่ประดับได้เป็นอย่างดี	246
รูปที่ 4.460	ซุ้มวงโค้งตรงการประดับเส้นคิ้วล้อซุ้มวงโค้ง มีฐานคิ้วบัวรองรับปลายซุ้ม ด้านข้างมีเสาหลอก ปลายเสาประดับกลีบบัวเว้าร่องระยะห่างลงมาเป็นคิ้วบัว	246
รูปที่ 4.461	ด้านข้างซุ้มวงโค้งทำเป็นแบบทูลกระเช้า แทนแบบซุ้มวงโค้งตามอย่างแบบด้านหน้า เป็นการแก้ไขปัญหาเรื่องพื้นที่ว่างได้เป็นอย่างดี	246
รูปที่ 4.462	ลวดลายดอกสี่กลีบในกรอบคิ้วบัวสี่เหลี่ยม ซึ่งเป็นแบบที่คุ้นเคยของกลุ่มช่างญวนได้ปรากฏมาแล้วที่ระบียงในพระราชวังเมืองเว้ ประเทศเวียดนาม	246

รูปที่ 4.463	ทางด้านข้างเจาะช่องซุ้มวงโค้งแบบหุกระเช้า ทั้ง 3 ช่อง	246
รูปที่ 4.464	ภาพขยายส่วนซุ้มวงโค้งแบบหุกระเช้า ทางด้านข้างที่ช่างฉนวนได้แก้ไขจากการประดับด้วยซุ้มวงโค้ง	246
รูปที่ 4.465	วัดบ้านโพนทอง จังหวัดอุบลราชธานี ผนังทุกด้านประดับซุ้มวงโค้งโดย	
รอบ		248
รูปที่ 4.466	ส่วนบนประดับงานตกแต่งในแบบพื้นถิ่นอีสาน	
นิยม		248
รูปที่ 4.467	หอแจก ต้นเค้าที่ทำให้เชื่อว่าเป็นต้นแบบให้กับสิมทรงโรง และโดยเฉพาะวัดบ้านโพนทอง ตัวอย่างหอแจกที่วัดโพธาราม อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม	248
รูปที่ 4.468	มุขทางด้านหน้าส่วนต่อเย็นภายหลัง ที่วัดโพธิ์ชัย บ้านโคกลาด จังหวัด	
ภาพสีนู้		248
รูปที่ 4.469	ลวดลายฝีมือช่างฉนวน บนกรอบหน้าจั่วทางเข้า	248
รูปที่ 4.470	ลวดลายประดับที่กรอบเส้นคิ้ววงโค้ง	248
รูปที่ 4.471	วัดศรีบุญเรือง ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม	250
รูปที่ 4.472	ภาพถ่ายเก่าวัดศรีชมชื่น ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม	
รูปที่ 4.473	วัดโพธิ์ศรี บ้านดงหลวง ตำบลดงหลวง อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร	250
รูปที่ 4.474	วัดโคกนาดี บ้านโคกนาดี ตำบลแมตนาทม อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัด	
สกลนคร		250
รูปที่ 4.475	วัดโพธิ์ชัย บ้านหนองหนาว ตำบลหนองบัว อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร	250
รูปที่ 4.476	วัดโพธิ์คำ บ้านน้ำก่ำ อำเภอธาตุพนม จังหวัด	
นครพนม		250
รูปที่ 4.477	วัดโพธิ์ศรี บ้านน้ำก่ำใต้ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม	252

สารบัญรูป (ต่อ)

		หน้า
รูปที่ 4.478	วัดศรีมงคล บ้านหนองหนาว ตำบลหนองบัว อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร	252
รูปที่ 4.479	วัดสิมนาโก ตำบลนาโก อำเภอภูจินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์	252
รูปที่ 4.480	วัดดอนสวรรค์ บ้านนาทม ตำบลพระกลางทุ่ง อำเภอธาตุพนม จังหวัด	
นครพนม		252
รูปที่ 4.481	ภาพถ่ายเก่าสิมวัดศรีชมชื่น ต้นแบบของสิมทรงโรงที่มีการรับส่งสืบเนื่องทางงานช่าง ถือว่ามากสุดในภาคอีสาน	252

รูปที่ 4.482	การประดับหน้าจั่วมีความแตกต่างกันออกไป แต่ยังคงซึ่งไว้ลักษณะเฉพาะร่วมของสิมทรงโรงได้เป็นอย่างดี ตัวอย่างการประดับวัดศรีมงคล บ้านหนองหวายอำเภอคงหลวง จังหวัดมุกดาหาร เป็นต้น	252
รูปที่ 4.483	การประดับแบบเสาหลอกและมีซุ้มวงโค้ง สิ้นสุดลงที่วัดศรีจอมพล อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร ภายหลังจากการประกาศใช้แบบมาตรฐานอุโบสถ พ.ศ. 2483	254
รูปที่ 4.484	วัดโพธิ์ศรี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร มีความแตกต่างในเรื่องของการประดับเฉพาะส่วนของมุขหน้า นอกจากนั้นเป็นแบบเดียวกับสิมทรงโรงทั้งหมด	254
รูปที่ 4.485	วัดโพธิ์ชัย ตำบลหนองหวาย อำเภอคงหลวง จังหวัดมุกดาหาร ถูกปรับเปลี่ยนเส้นคิ้วประดับวงโค้งทั้งด้านหน้าและด้านข้างของสิมในคราวบูรณะ	254
รูปที่ 4.486	การปรับเปลี่ยนผนังทางด้านข้างจากเดิมเพิ่มการเจาะช่องหน้าต่างในช่วงเสาที่ 1 และ 2 ที่วัดโพธิ์คำน้ำก่ำ จังหวัดนครพนม	254
รูปที่ 4.487	แบบการเจาะช่องหน้าต่างที่วัดโพธิ์ศรี บ้านน้ำก่ำใต้ จังหวัดนครพนม คือแบบเดียวกับวัดโพธิ์คำ บ้านน้ำก่ำเหนือ	254
รูปที่ 4.488	การทำพื้นผิวซุขระในช่องสี่เหลี่ยมมุมปลายตัด ที่เก่ากว่านั้นอยู่ที่วัดมณีมาวาส อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร ในการประดับอาคารประเภทสิม	254
รูปที่ 4.489	หลักฐานการก่อขึ้นที่มุขหน้า ของวัดโคกนาดี จังหวัดสกลนคร แท้จริงคือสิมทรงโรง	256
รูปที่ 4.490	การประดับเส้นคิ้ววงโค้ง โดยผสมกับแบบพื้นถิ่น ที่วัดสิมนาโก อำเภอภูพานารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์	256
รูปที่ 4.491	หลังคาปรับเปลี่ยนใหม่ในการบูรณะครั้งหลัง ที่วัดสิมนาโก อำเภอภูพานารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์	256
รูปที่ 4.492	ภาพขยายซุ้มวงโค้งผสมกับลวดลายแบบพื้นถิ่น ที่วัดสิมนาโก อำเภอภูพานารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์	256
รูปที่ 4.493	หลักฐานที่วัดดอนสวรรค์บ้านนาทม ตำบลพระกลางทุ่ง อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม คือความเป็นแบบฝีมือช่างญวนกับแบบจากส่วนราชการของไทย สังเกตที่ซุ้มบันแถลงและซุ้มวงโค้งด้านหน้า	256

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.494	ผนังสกัดหลังยังคงสะท้อนถึงความเป็นสิ่งก่อสร้างอีกทั้งรวมถึงการประดับแบบฝีมือช่างญวนในหลังสุดท้ายของกลุ่มทรงโรง ที่วัดดอนสวรรค์บ้านนาทม ตำบลพระกลางทุ่ง อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม	256
--------------	---	-----

รูปที่ 4.495	วัดดอนยานาง ตำบลดอนสมบูรณ์ อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์	258
รูปที่ 4.496	ภาพถ่ายปัจจุบันมีมุขหน้า คือส่วนต่อเติมภายหลัง ได้พบร่องรอยจากทางด้านหน้า	258
รูปที่ 4.497	ลิมทรงโรงแบ่งเป็น 3 ช่วงเสา ชุ่มประตูทางเข้ามีช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าภายในกรอบชุม ส่วนด้านข้างทั้ง 2 ก่อทึบ	258
รูปที่ 4.498	ภาพขยายช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าภายในกรอบชุม ที่ช่องหน้าต่าง	258
รูปที่ 4.499	การประดับชุมหน้าต่างแบบมีช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าส่งผลสืบเนื่องพัฒนาการทางงานช่างเฉพาะกลุ่มขึ้นอีกครั้งที่วัดสุวรรณาวาส อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม	258
รูปที่ 4.500	การประดับที่มุขหน้าส่วนต่อเติมภายหลัง ช่างแสดงการประดับลวดลายสัญลักษณ์ ภาพสัตว์ต่างๆ พระพุทธรองค์ ล้วนอาจจะเป็นการประดับในช่วงหลัง พ.ศ. 2470	258
รูปที่ 4.501	ภาพถ่ายเก่า วัดชัยสะอาด ตำบลหัวนา อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู	260
รูปที่ 4.502	ภาพถ่ายเก่ามุมเฉียงด้านหลัง วัดชัยสะอาด ปัจจุบันรื้อทิ้งสร้างทับบนพื้นที่เดิม	260
รูปที่ 4.503	วัดศรีมงคล อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร มีอายุร่วมสมัยกับวัดชัยสะอาดจังหวัดหนองบัวลำภู	260
รูปที่ 4.504	ลิมโป่งวัดทิพยาาราม ในพื้นที่เดียวกันกับวัดชัยสะอาด อาจจะมีส่วนเชื่อมโยงทางด้านงานช่าง	260
รูปที่ 4.505	วัดพัฒนสีลา อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น ข้อเสนอพื้นฐานถึงการเป็นต้นเค้าให้กับลิมทรงโรงวัดชัยสะอาด	260
รูปที่ 4.506	วัดสระบัวทอง จังหวัดขอนแก่น ข้อเสนอพื้นฐานถึงการเป็นต้นเค้าให้กับลิมทรงโรงวัดชัยสะอาด อีกหลัง	260
รูปที่ 4.507	วัดศรีฐานใน ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร	262
รูปที่ 4.508	ตัวอย่าง ฐานรองรับอาคารยกพื้นสูงแบบอย่างเดียวกับวัดฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร	262
รูปที่ 4.509	การประดับแบบมีช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในกรอบชุมวงโค้ง ที่สามารถเชื่อมโยงกันถึงแหล่งต้นแบบ คือวัดศรีนันทาราม อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร	262
รูปที่ 4.510	ตัวอย่างลิมแบบฝีมือช่างฉนวนแบบยกฐานสูงกว่าปกติ เช่น ลิมวัดราชประดิษฐ์ อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ที่ใช้เป็นข้อเปรียบเทียบในการกำหนด	
อายุ		262

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.511	การประดับส่วนฐานวัดบ้านแหลม อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี อีก 1 หลังที่ใช้ในการกำหนด	
อายุ	262	
รูปที่ 4.512	แบบยกฐานสูงมีการประดับแบบมีช่องหน้าต่างประตูลีเหลี่ยมผืนผ้า ภายในกรอบซุ้มวงโค้งที่วัดศรีมงคล อาจเป็นต้นแบบก็เป็นได้	262
รูปที่ 4.513	วัดศรีชะตะพาน บ้านหัวขัว ตำบลหนองเอี่ยน อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร	264
รูปที่ 4.514	ตัวอย่างสิมหลังเล็กๆ ที่ถูกสร้างครอบ คือวัดตาลเรือง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม	264
รูปที่ 4.515	โครงสร้างหลักของสิมญวนที่โดดเด่นคือ การใช้ผนังรับน้ำหนักของ โครงสร้างด้านบนทั้งหมด	264
รูปที่ 4.516	เสาด้านหน้าด้านข้าง เป็นเพียงเสาหลอก เพื่อการประดับ	264
รูปที่ 4.517	ทางเข้าด้านหน้าเจาะช่องประตูทางเข้า ได้เส้นคิ้วประดับซุ้มวงโค้ง ที่เป็นแบบนิยมในแถบจังหวัดนครพนมและมุกดาหารเป็นหลัก	264
รูปที่ 4.518	ผนังทางด้านข้างมีการประดับช่องแสงแบบทำเป็นวงโค้งบนเส้นลวด บัวเหลี่ยม ของผนังช่วงเสาแรกและช่วงเสาที่	
2	264	
รูปที่ 4.519	วัดศรีบุญเรือง ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร	266
รูปที่ 4.520	ทรงโรงขนาด 6 ช่วงเสา ถือว่าใหญ่โต เมื่อเทียบกับหลายๆ หลังที่ เป็นแบบทรงโรงด้วย	
กัน	266	
รูปที่ 4.521	บันไดทางขึ้นยังคงพายออกจากด้านหน้าตามรสนิยมของช่างญวน	266
รูปที่ 4.522	การประดับแบบมีช่องหน้าต่างประตูลีเหลี่ยมผืนผ้า ภายในกรอบ ซุ้มวง	
โค้ง	266	
รูปที่ 4.523	การประดับเฉพาะประตูมีการเพิ่มเส้นคิ้วบัวเหลี่ยมล้อมโค้ง ส่วนทางช่องหน้าต่างปล่อยซุ้มโล่ง	266
รูปที่ 4.524	รูปแบบการประดับคล้ายกับวัดศรีบุญเรือง เมื่อเปรียบเทียบกับ ภาพถ่ายเก่า	266
รูปที่ 4.525	วัดหนองหิน ตำบลคำไฮใหญ่ อำเภอดอนมดแดง อุบลราชธานี	268
รูปที่ 4.526	รสนิยมทางเชิงช่างสะท้อนให้เห็นเป็นแบบช่างญวนเล็กน้อย ที่เส้นคิ้วประดับวงโค้งแบบซ้อนกัน 3 เส้น	268
รูปที่ 4.527	บนกรอบหน้าจั่วก็พบการประดับ เส้นคิ้ววงโค้งจริงแต่ซ้อนกัน 3 เส้น	268
รูปที่ 4.528	มีการประดับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือช่องประตูหน้าต่าง	268
รูปที่ 4.529	การปล่อยพื้นโล่งไม่มีการประดับลวดลายของบัวปลายเสา คือสิ่ง ผิดปกติของสิมแบบฝีมือช่างญวน	268
รูปที่ 4.530	ลวดลายที่กรอบหน้าจั่ว เป็นลวดลายพรรณพฤกษาในรูปแบบฝีมือ ช่างคนไทย	268
รูปที่ 4.531	วัดบูรพาพิสัย ตำบลหนองซอน อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี	270
รูปที่ 4.532	รูปประดับ “รอง” หรือมังกร เหนือประตูทางเข้าสิม	270

รูปที่ 4.533	ฐานรองรับตัวสันทำแบบเพิ่มมุม แบบเดียวกับฐานสันทำที่วัดพระเหลา เทพนิมิต จังหวัดอำนาจเจริญ แต่ไม่มีบัวปลายอน	270
--------------	---	-----

สารบัญรูป (ต่อ)

		หน้า
รูปที่ 4.534	ฐานที่วัดพระเหลาเทพนิมิต อำเภอนา จังหวัดอำนาจเจริญ	270
รูปที่ 4.535	เสาหน้าตรงกรอบประตูทางเข้าด้านหน้า มีการประดับบัวปลายเสา เป็นลายมณฑลแบบจีน คือลายยู่อี่	270
รูปที่ 4.536	ภาพขยายม้งคราบลดลาย เหนือซุ้มประตูทางเข้า เป็นแบบนิยมใน แถบจังหวัดอุบลราชธานี เป็นหลัก	270
รูปที่ 4.537	วัดโพธิ์ศรีแก้วบ้านคำชะอี ตำบลคำชะอี อำเภอกำชะอี จังหวัดมุกดาหาร	272
รูปที่ 4.538	วัดศรีจอมพล บ้านห้วยทราย ตำบลคำชะอี อำเภอกำชะอี จังหวัดมุกดาหาร	272
รูปที่ 4.539	วัดศรีจอมพล เป็นสิมขนาดเล็ก	272
รูปที่ 4.540	การทำบันไดด้านหน้าผายออกยังคั้งซึ่งไว้ในรสนิยมของฝีมือช่างญวน ตัวอย่างคือ ที่วัดโพธิ์ศรีแก้ว อำเภอกำชะอี มุกดาหาร	272
รูปที่ 4.541	การประดับรูปครุฑยังได้รับความนิยมในการประดับ ตัวอย่างที่วัดศรีจอมพล อำเภอกำชะอี มุกดาหาร คือข้อแตก	
ต่าง	272	
รูปที่ 4.542	กรอบหน้าจั่วไม่มีการประดับซุ้มวงโค้งในพื้นที่ว่าง แบบเฉพาะร่วมของสิม ตัวอย่างทั้ง 2 หลัง ในภาพคือสิมวัดโพธิ์ศรีแก้ว อำเภอกำชะอี จังหวัด มุกดาหาร	272
รูปที่ 4.543	วัดสุปัฏ อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี ต้นแบบในการประดับซุ้ม วงโค้งหลายวง	274
รูปที่ 4.544	วัดชัยภูมิ บ้านค้อ ตำบลบ้านค้อ อำเภอกำชะอี จังหวัดมุกดาหาร	274
รูปที่ 4.545	สิมแบบมีมุขหน้า มีการประดับซุ้มประกอบจากวงโค้งหลายวงเฉพาะ ทางมุขหน้า	274
รูปที่ 4.546	ด้านข้างทำเป็นซุ้มวงโค้ง ช่องหน้าต่างไม่มีการประดับลดลาย	274
รูปที่ 4.547	หน้าบันประดับเป็นรูปครุฑแวดล้อมด้วยลายกนกเปลว	274
รูปที่ 4.548	เครื่องบนครบตามแบบภาคกลาง ช่อฟ้าใบระกา หางหงส์ นางสะดุ้ง	274
รูปที่ 4.549	ซุ้มวงโค้งคือแบบจากช่างญวนซึ่งเป็นที่นิยมในพื้นที่มาก่อน	276
รูปที่ 4.550	วัดโพธิ์ศรีไสยสะอาด บ้านหนองใส อำเภอมือง จังหวัดอุตรธานี	276
รูปที่ 4.551	สิมวัดโพธิ์ศรีไสยสะอาดไม่เกี่ยวกับฝีมือช่างญวน แต่ที่นำมารวมอยู่ใน กลุ่ม เพื่อต้องการแสดงให้เห็นถึงการประดับซุ้มแบบอย่างจากวัดสุปัฏ จังหวัดอุบลราชธานี	276
รูปที่ 4.552	สิมวัดแจ้ง บ้านแจ้ ตำบลบ้านค้อ อำเภอกำชะอี มุกดาหาร	276
รูปที่ 4.553	มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เป็นแบบภาคกลาง ที่กรอบจั่วเหนือช่อระบ ปีที่บูรณะ พ.ศ. 2549	276
รูปที่ 4.554	การบูรณะได้ปรับเปลี่ยนการประดับซุ้มวงโค้ง แบบนิยมของช่างญวนให้ เป็นแบบซุ้มประกอบจากวงโค้งหลาย	
วง	276	

รูปที่ 4.555	วัดโพธิ์ชัยศรี อำเภอบ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี	278
รูปที่ 4.556	วัดโพธิ์กลางดงช้าง อำเภอบุพมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด	278
รูปที่ 4.557	แบบมีมุขหน้า แบ่งช่วงเสาออกเป็น 3 ช่วง ฐานแบบบัวลูกแก้วอกไก่ แต่ที่นี้มีหลักฐานการก่อทับถมในพื้นที่หลังเดิม	278

สารบัญรูป (ต่อ)

		หน้า
รูปที่ 4.558	ใบเสมาอยู่ในบริเวณในส่วนฐาน แสดงถึงการเคร่งครัดในการนับถือพระบัญญัติของพระ	
วินัย	278	
รูปที่ 4.559	สิ่งสะท้อนถึงความเป็นภาคกลางที่ได้มาจากแบบมาตรฐานก็คือ การซ้อนชั้นหลังคา 3 ชั้น 3	
ดับ	278	
รูปที่ 4.560	ภาพส่วนหลังคา การลดระดับของหลังตามอย่างมุขหน้า ที่วัดโพธิ์กลางดงช้าง	278
รูปที่ 4.561	ตัวอย่างการประดับลวดลายปูนปั้นทั้งภาพบุคคล ลายไทย ที่วัดทุ่งสว่าง อำเภอมือง จังหวัดอุดรธานี	280
รูปที่ 4.562	วัดศาสนูปถัมภ์ บ้านบง ตำบลสีกาย อำเภอมือง จังหวัดหนองคาย	280
รูปที่ 4.563	วัดศรีคุณเมือง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี	280
รูปที่ 4.564	กรอบหน้าจั่วแบบภาคกลาง ลวดลายเทพนมเค้าลายแบบจากภาคกลาง ที่วัดศรีคุณเมือง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี	280
รูปที่ 4.565	วัดโพธิ์ชัย ตำบลนาจัว อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม	280
รูปที่ 4.566	กรอบซุ้มหน้าต่างทรงบันแถลง ลวดลายกรอบหน้าจั่ว เป็นแบบจากทางภาคกลาง	280
รูปที่ 4.567	วัดเกษมสำราญ ตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี	282
รูปที่ 4.568	วัดหนองบัวเจ้าป่า ตำบลสตึก อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์	282
รูปที่ 4.569	แหล่งรวมรูปแบบที่เคยปรากฏการปั้นประดับมาทั้งหมดในอีสาน ถูกรวมมาไว้ที่ลิมวัดหนองบัวเจ้าป่า คือ พานรองรับธรรมนุญ	282
รูปที่ 4.570	วัดศรีไควรวาส บ้านศรีไค ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี	282
รูปที่ 4.571	วัดสว่างบ้านจ้อก้อ บ้านจ้อก้อ ตำบลหมอน อำเภอบางเสาธง จังหวัดร้อยเอ็ด	282
รูปที่ 4.572	วัดเอกสัตรีบำรุง ตำบลรอบเมือง อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด	282
รูปที่ 4.573	วัดศรีมงคล หมู่ 8 ตำบลนาหว้า อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม	284
รูปที่ 4.574	การก่อผนังเจาะช่องหน้าต่าง แทนการทำซุ้มแบบแผนนิยมของช่างญวน ทำให้ลิมมีช่องเสา 4 ช่วง ทางด้านข้าง	284
รูปที่ 4.575	วัดบุญญานุสรณ์ ตำบลหนองวัวซอ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี	284
รูปที่ 4.576	วัดศรีรัตนาราม เดิมชื่อวัดบ้านหนองอ้อ อำเภอนองวัวซอ	

	จังหวัด	
อุดรธานี		284
รูปที่ 4.577	วัดนันทรังสิทธิ์ เดิมชื่อวัดบ้านหนองแคน ตำบลหนองแคน อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัด	
ร้อยเอ็ด		284
รูปที่ 4.578	วัดป่าเรไร ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด	284
รูปที่ 4.579	วัดโพธิ์ศรี บ้านเหล่าทุ่ง ตำบลสีชมพู อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม	286
รูปที่ 4.580	หลังคาที่มีการซ้อนชั้น และดับของหลังคาอย่างละ 2 ดับ ซึ่งเป็นแบบ จากภาคกลาง	286
รูปที่ 4.581	วัดสระไตรนุรักษ์ ตำบลนาเวียง อำเภอทรายมูล จังหวัด ยโสธร	286

สารบัญรูป (ต่อ)

		หน้า
รูปที่ 4.582	ค้นพบรูปหงส์ก็คือแบบจากภาคกลาง ที่วัดสระไตรนุรักษ์ หรือบ้านนาเวียง	286
รูปที่ 4.583	วัดสะเทียหนอง บ้านนาดอกไม้ ตำบลหนองหญ้าปล้อง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย	286
รูปที่ 4.584	การประดับรูปครุฑ คือสัญลักษณ์แสดงถึงเขตพระราชอาณาจักรของ ประเทศไทย ซึ่งเริ่มใช้ในอีสานครั้งแรกในแถบจังหวัด นครพนม	286
รูปที่ 4.585	ด้านการก่อสร้างใช้แบบอุโบสถมาตรฐาน เป็นแบบในการก่อสร้าง พื้นที่คือข้อจำกัด ทำให้รูปแบบของอุโบสถเป็นส่วนใหญ่ของ โครงสร้าง	288
รูปที่ 4.586	จารึกเป็นตัวอักษรไทย ว่า คณะ ป.ด. ซึ่งอาจตีความได้ว่าเป็น คณะปฏิวัติก็ย่อมเป็นไปได้ในส่วนของงานสันนิษฐาน	288
รูปที่ 4.587	วัดเวฬุวัน หมู่ 1 ตำบลแวง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร	288
รูปที่ 4.588	ลวดลายกรอบหน้าจั่ว และภาพบุคคลสวมชฎาแบบมีตาบ คือการ สะท้อนถึงความคึกคักของช่างฉลุ	288
รูปที่ 4.589	วัดสุวรรณสาละวัน บ้านน้ำสวย ตำบลสระใคร อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	288
รูปที่ 4.590	วัดกลางพระแก้ว ตำบลอากาศ อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร	288
รูปที่ 4.591	วัดพระพุทธไสยาสน์ ตำบลเชียงเครือ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร	290
รูปที่ 4.592	การใช้วัสดุแลงเป็นโครงสร้างหลักในการก่อสร้างอุโบสถหลังนี้ทั้งหลัง	290
รูปที่ 4.593	ฐานบัวตัวที่รองรับชัฏวงโค้ง โดยปกติแบบฝีมือช่างฉลุจะทำแบบ เป็นบัวรองรับเป็นส่วนใหญ่ แต่ที่นี้ใช้การประดับแบบใบอะแคนดัส เป็นฐานรองรับ	290
รูปที่ 4.594	การประดับฐานรองรับชัฏวงโค้งแบบใบอะแคนดัส เริ่มที่ลิมหลังนี้เป็น แห่งแรกและแห่งเดียว ในภาคอีสาน	290
รูปที่ 4.595	วัดมงคลสมณกิจ ตำบลหนองสองห้อง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	290

รูปที่ 4.596	วัดพุทธนิคม หมู่ 7 ตำบลสีกาย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	290
รูปที่ 4.597	วัดรามวิทยาลัย์ หมู่ 4 ตำบลปลาไหล อำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร	292
รูปที่ 4.598	ชุมชนแปลง คันทวยรูปหงส์ อีกทั้งซ้อฟ้า ใบระกา ทางหงส์ นาคสะดุ้ง แปลง หลังคาซ้อน 3 ชั้น 3 ตับ คือแบบอย่างจากภาค กลาง	292
รูปที่ 4.599	วัดพระธาตุศรีมิ่งมล บ้านธาตุ ตำบลวาริชภูมิ อำเภวาริชภูมิ จังหวัด	
สกลนคร		292
รูปที่ 4.600	วัดศรีบางบัว ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	292
รูปที่ 4.601	วัดบ้านโนนจาน ตำบลท่าไถ อำเภอเซียงใน จังหวัดอุบลราชธานี	292
รูปที่ 4.602	วัดบ้านโนนบอน ตำบลบุ่งห้วย อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี	292
รูปที่ 4.603	ลิมหลังนี้สะท้อนให้เห็นถึงช่างญวนยังคงได้รับความไว้วางใจอยู่บ้าง ในการออกแบบก่อสร้างตลอดจนงานตกแต่ง	294
รูปที่ 4.604	แบบมาตรฐานอุโบสถ แบบ ข.	294
รูปที่ 4.605	ลิมแบบฝีมือช่างญวน เพียงแต่ลดการประดับเพิ่มเติมในส่วนของซุ้ม วงโค้ง ที่วัดศรีบางบัว จังหวัด	
หนองคาย		294

สารบัญรูป (ต่อ)

		หน้า
รูปที่ 4.606	งานประดับแบบฝีมือช่างญวน ที่กรอบหน้าจั่ว วัดศรีบางบัว อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	294
รูปที่ 4.607	รูปสี่เหลี่ยมอยู่ในช่องหน้าต่างซุ้มวงโค้ง ทางด้านข้าง	294
รูปที่ 4.608	การก่อซุ้มวงโค้งทางด้านข้างของมุขหน้า และการประดับตกแต่งช่อง ประตู	
หน้าต่าง		294
รูปที่ 4.609	วัดสว่างบัวมาศ ตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม	296
รูปที่ 4.610	วัดท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน นครพนม	296
รูปที่ 4.611	วัดสุวรรณาวาส อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม	296
รูปที่ 4.612	วัดสุคันธวารี ตำบลบ้านเป้า อำเภอพุทธโธสง จังหวัดบุรีรัมย์	296
รูปที่ 4.613	วัดสว่างบัวมาศ ทรงโรงที่ผสมแบบจากภาคกลางในส่วนโครง สร้างหลังคาซ้อนดับ แต่ส่วนอื่นคือแบบอย่างจากฝีมือช่าง	
ญวน		296
รูปที่ 4.614	การประดับภาพบุคคลเข้าไปด้านในของพื้นที่ซุ้มวงโค้ง ส่วนมากเป็น กลุ่มหลังจากช่วง พ.ศ. 2470	296
รูปที่ 4.615	การประดับรูปครุฑ เหนือซุ้มวงโค้ง ล้วนเกิดขึ้นมาก่อนหน้านั้นแล้ว โดยเฉพาะกลุ่มในแถบจังหวัดนครพนม หนองคาย เป็นต้น	298
รูปที่ 4.616	มีการประดับเหนือบริเวณที่กรอบซุ้มของประตูด้านหน้า ทำเป็นกรอบ ซุ้มแบบมีหลายวงโค้ง คล้ายกับกรอบหน้านาง	298
รูปที่ 4.617	กรอบหน้าจั่วพระพุทธรูปประทับนั่งแวดล้อมด้วยลวดลายพรรณพฤกษา	

	แบบฝีมือช่างฉนวน	298
รูปที่ 4.618	วัดท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน นครพนม แบบจากภาคกลางได้เข้ามาคือ ส่วนซุ้มหน้าต่างและเครื่องบนหลังคา	298
รูปที่ 4.619	กรอบซุ้มประตูเป็นแบบซุ้มวงโค้งมาก่อนในสมัยครั้งแรกสร้าง แต่ได้มาปรับเปลี่ยนในยุคหลัง	298
รูปที่ 4.620	เป็นแบบพื้นดินที่บูรณะโดยช่างฉนวนในภายหลัง ไม่ระบุอายุปีที่สร้าง อย่างแน่นอน	298
รูปที่ 4.621	ฐานบัวปลายงอนคือข้อจำกัดของฝีมือช่างฉนวน ที่ไม่เคยปรากฏพบมีการประดับในแบบฐาน ของฝีมือช่างฉนวน	300
รูปที่ 4.622	ร่องรอยของการประดับซุ้มยอด 3 ยอด ตรงทางเข้าเหนือกรอบประตู เป็นการปั้นพอกทับในส่วนร่องรอยเดิม	300
รูปที่ 4.623	ลูกกรงแบบลูกมะหวดที่ช่องหน้าต่างของสิมวัดสุวรรณาวาส คือแบบในวัฒนธรรมพื้นถิ่น ลาวล้านช้างในอีสาน ที่นิยมประดับ	300
รูปที่ 4.624	ตัวอย่างสิมวัดบ้านนกกอก อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา สิมทรงโรงในรูปแบบเดียวกันกับวัดสุวรรณาวาส	300
รูปที่ 4.625	การก่อสร้างซุ้มหน้าต่าง เว้นพื้นที่ระยะห่างจากขอบวงกบด้านบน ไม่ใช่รสนิยมของช่างฉนวน	300
รูปที่ 4.626	ทรงโรงแบบมีกำแพงแก้วล้อมรอบเป็นแบบพื้นดิน แต่ได้รับรูปแบบการประดับพญานาคเดียวกันในส่วนทางจากช่างฉนวน	300

สารบัญรูป (ต่อ)

		หน้า
รูปที่ 4.627	วัดแพงศรี ตั้งอยู่ที่บ้านป่อง ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดร้อยเอ็ด	302
รูปที่ 4.628	วัดคู่ลาด อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร	302
รูปที่ 4.629	ฐานรองรับอาคารไม่เคยปรากฏแบบแผนที่ทำเป็นเส้นลวดบัว 3 ชั้น ของแบบช่างฉนวน	302
รูปที่ 4.630	ซุ้มวงโค้งทางด้านหน้าของประตูทางเข้ารับเอารูปแบบจากฝีมือช่างฉนวน	302
รูปที่ 4.631	สิมยังคงมีความนิยมในรูปแบบการก่อสร้างทรงโรง สืบต่อกันมาที่วัดคู่ลาดอำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร	302
รูปที่ 4.632	รูปปูนปั้นเทพนมแบบช่างพื้นถิ่นแสดงอยู่ตรงกลาง ส่วนลวดลายคือรสนิยมของฝีมือช่างฉนวน	302
รูปที่ 4.633	วัดสุปฏิหารามวรวิหาร ตั้งอยู่ในตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี	304
รูปที่ 4.634	การประดับซุ้มวงโค้งแบบหลายวง จะเป็นตัวอย่างให้กับสิมหลังอื่นๆ	

อีกต่อไปในภาคอีสาน	304
รูปที่ 4.635 วัดบ้านพระเจ้า ตำบลพระเจ้า อำเภอเชียงขวัญ จังหวัด ร้อยเอ็ด	304
รูปที่ 4.636 การประดับซุ้มประตูทางเข้าแบบใช้ทางนาค 2 ตัว เกี่ยวกันในส่วน ทางเป็นกรอบซุ้ม เป็นแบบที่นิยมในรุ่นหลัง พ.ศ. 2470	304
รูปที่ 4.637 วัดเวฬุวัน อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี ต้นแบบการก่อซุ้ม ปลายแหลมแบบมีดปลายป็น	304
รูปที่ 4.638 สิมที่ถูกรังด้วยช่างฉนวน มีช่างพื้นบ้านเป็นลูกมือที่วัดมัชฌิมาวาส บ้านดอนตาล อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร	304
รูปที่ 4.639 ส่วนหน้าบันไคผายออก ช่างปั้นปูน เป็นรูปพญานาคประดับที่ราว บันไดบนทางขึ้น โดยให้ทางส่วนลำตัวหายเข้าไปในผนังสิม	306
รูปที่ 4.640 ฐานรองรับในส่วนระเบียง ช่างได้ใช้เทคนิคยึดในส่วนของหน้า กระดานให้สูงขึ้น แทนการประดับด้วยเส้นลวดบัว	306
รูปที่ 4.641 ด้านข้างซุ้มประตูทางเข้าในบริเวณพื้นที่เดียวกันของช่วงเสาของผนัง ทางเข้า ช่างประดับช่องแสงแบบเจาะเป็นรูปวงรี	306
รูปที่ 4.642 การทำพื้นผิวในรูปทรงสามเหลี่ยม อย่างเดียวกับช่องอุดปีกนก ทั้ง 2 ด้านของผนังสกัดหน้า	306
รูปที่ 4.643 ทางด้านล่างรูปสามเหลี่ยม ทำเป็นรูปใบหน้าบุคคล	306
รูปที่ 4.644 ด้านข้างของสิมที่แบ่งเป็น 5 ช่วงเสา ช่วงเสาที่ 2 คือทางขึ้นลง ช่างได้ประดับซุ้มวงโค้งแบบอย่างเดียวกับทางด้านหน้าทั้งหมด	306
รูปที่ 4.645 ผนังสกัดหลังก่ออิฐเป็นรูปเครื่องหมายบอกทางส่วนบนและส่วนล่าง ตรงกลางเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยม 3	
ช่อง	308
รูปที่ 4.646 ในสิมวัดอากาศอำนวย จังหวัดสกลนครได้ปรากฏรูปแบบการประดับ ช่องแสง ขึ้นมาในภายหลัง จากภาพตัวอย่าง	308
รูปที่ 4.647 ทางด้านหน้าทำบันไดทางขึ้นอีก 4 ชั้น มีรูปปูนปั้นเป็นรูปเสือหมอบ ขนาดทั้ง 2	
ข้าง	308

สารบัญรูป (ต่อ)

	หน้า
รูปที่ 4.648 บริเวณตำแหน่งของบัวปลายเสารองรับซุ้มวงโค้งของประตู คือ ตำแหน่งการประดับเส้นคิ้ววงโค้ง ทั้ง 2 ข้าง	308
รูปที่ 4.649 ด้านข้างช่างได้ทำเป็นช่องหน้าต่างในช่วงเสาที่ 1 และ 2 ขณะที่ ช่วงเสาสุดท้ายก่อผนังทึบในช่องสี่เหลี่ยมแบบหน้าต่าง	308
รูปที่ 4.650 ซุ้มวงโค้งที่กรอบประตูทางเข้าเป็นรูปแบบจากสิมพื้นถิ่น	308
รูปที่ 4.651 การประดับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือช่องหน้าต่างที่เจาะเป็นช่องแสง แต่มี การอุดรูช่องแสง	
ทั้งหมด	310
รูปที่ 4.652 หลังคาที่วัดมัชฌิมาวาส เป็นแบบเพ็บเดียวไม่มีการซ้อนชั้น	310

รูปที่ 4.653	ลิมที่วัดโพธิ์ศรี บ้านเชียงเหียน ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม	310
รูปที่ 4.654	ลิมแบบทรงโรง แบ่งเป็น 3 ช่วงเสา ทำช่องประตูทางเข้าด้านหน้า	310
รูปที่ 4.655	ประดับด้วยเส้นวงโค้งคล้ายรูปพัดคลี่ แบบอย่างเดียวกับที่วัดหัวเวียง รังษี อำเภอธาตุพนม จังหวัด	
นครพนม	310	
รูปที่ 4.656	ส่วนฐานรองรับอาคารเริ่มจากฐานหน้ากระดานล่างโดยรอบ เจาะเป็น ช่องสี่เหลี่ยมด้านเท่าเรียงเต็มพื้นที่ในส่วนของหน้ากระดาน	310
รูปที่ 4.657	การประดับดังกล่าวคล้ายกับแบบฐานหน้ากระดานล่างที่วัดไชยศรี จังหวัด	
ขอนแก่น	312	
รูปที่ 4.658	ถัดขึ้นไปจากหน้ากระดานล่าง เป็นเส้นลวดบัวเหลี่ยม ต่อด้วยหน้า กระดานเจาะช่องตามแบบหน้ากระดานฐานส่วนล่าง แล้วจึงต่อด้วย เส้นลวดบัวอีกครั้งก่อนเป็นบัวลูกแก้วอกไก่และต่อด้วยเส้นลวดบัวอีก ครั้ง	312
รูปที่ 4.659	ได้พบการประดับฐานในตำแหน่งเดียวกัน คือที่วัดโพธิ์ศรี บ้านศิลา จังหวัด	
ขอนแก่น	312	
รูปที่ 4.660	ตัวอย่างการประดับที่วัดสระบัวทอง จังหวัดขอนแก่น	312
รูปที่ 4.661	ตัวอย่างการฉาบเรียบสีทอรูปแบบการประดับในส่วนฐาน ที่วัดโพธิ์ศรี จังหวัดขอนแก่น	312
รูปที่ 4.662	ชุมวงโค้งด้านข้างทำตามอย่างแบบด้านหน้า	312
รูปที่ 4.663	ด้านหน้า ประดับด้วยชุมวงโค้ง 3 ชุม ตรงกลางเป็นทางเข้า	314
รูปที่ 4.664	การประดับชุมทั้ง 3 ชุม ทางด้านหลัง ข้างได้ทำชุมแบบประดับ เส้นคิ้ววงโค้ง โดยภายในกรอบเส้นคิ้ว ประดับรูปปลา รูปดาว และ ดอกไม้ สลับกันไป	314
รูปที่ 4.665	การประดับรูปเสือ อาจเป็นต้นแบบกับการประดับที่ลิมแบบฝีมือช่างฉาบ วัดดอนยานาง อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์	
314		
รูปที่ 4.666	การประดับสัญลักษณ์รูปเสือมีความสำคัญความเชื่อของคนเวียดนาม ดูได้จากที่วัดมณีมาวาส จังหวัดมุกดาหาร	314
รูปที่ 4.667	ด้านข้างของลิม แบ่งออกเป็น 5 ช่วงเสา ซึ่งแต่ละช่วงเสาประดับด้วย ชุมวง	
โค้ง	314	

สารบัญรูป (ต่อ)

	หน้า
รูปที่ 4.668	จากชุมแรกทางขวามือ เมื่อหันหน้าเข้าหาลิมตามรูป ทางด้านข้าง ชุมวงโค้งประดับแบบรูปพัด
	314

รูปที่ 4.669	ซุ้มวงโค้งช่องที่ 2 แบบประดับเส้นคิ้วเป็นซุ้มวงโค้งแบบเส้นเดียว ส่วนบนซุ้มวงโค้งประดับสัญลักษณ์รูปสิงห์ ทางด้านล่างขนาดด้วยดอกไม้ 3	
ดอก		316
รูปที่ 4.670	ซุ้มวงโค้งช่องที่ 3 ทั้งฝั่งผนังด้านซ้ายและขวาการประดับซุ้มวงโค้ง และในส่วนของการประดับเป็นรูปขนาดเดียวกัน 2 ตัว เฉพาะส่วนทาง	316
รูปที่ 4.671	ซุ้มวงโค้งช่องที่ 4 เหมือนกันทั้ง 2 ด้าน คือ ประดับเส้นคิ้วเป็นซุ้มวงโค้ง ส่วนบนสุดของซุ้มประดับรูปนกยูง ด้านล่างบริเวณฐานบัวรองรับซุ้ม	316
รูปที่ 4.672	ซุ้มวงโค้งช่องที่ 5 ซ่างประดับซุ้มวงโค้งแบบรูปพัด ทั้ง 2 ฝั่งคือ การประดับในแบบอย่างเดียวกัน คือซ่างทำเทคนิคพื้นผิวขรุขระ	
ระ		316
รูปที่ 4.673	ส่วนเครื่องบนเป็นแบบพื้นถิ่น ที่พบได้ทั่วไปในภาคอีสาน โห่ คีบนา	
รูปที่ 4.674	ซ่างญวนอาจได้รับมาจากรูปแบบการสร้างอาคารประเภทหอแจกมาก่อนหน้านั้น	316
รูปที่ 4.675	วัดศรีโพธิ์ชัย บ้านปลาค้าว ตำบลปลาค้าว อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ	318
รูปที่ 4.676	สิมทรงโรงแบบมีบันไดทางขึ้นลงทั้ง 4 มุม ของทางด้านข้าง ทุกด้านประดับซุ้มวงโค้งเท่ากันคือ 5 ซุ้ม	318
รูปที่ 4.677	บันไดทางขึ้นจะประดับด้วยช่องวงกลม ส่วนด้านข้างเจาะช่องวงรีรูปไข่ทางแบบนิยมของซ่างญวน และที่ช่องเสาต้องกลางทั้ง 4	
ด้าน		318
รูปที่ 4.678	ส่วนบนหลังคาลาดแบบยกคอสอง หลังคาส่วนบนซ้อนกัน 4 ชั้น	318
รูปที่ 4.679	กรอบหน้าจั่วประดับลวดลายพรรณพฤกษาแบบฝีมือรสนิยมคุ้นชินของซ่าง	
ญวน		318
รูปที่ 4.680	ทางด้านหน้าของตัวสิม มีประดับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือช่องประตู	318
รูปที่ 4.681	ด้านล่างประดับเส้นคิ้วบัวสี่เหลี่ยม 1 เส้น และมีเส้นคิ้วสี่เหลี่ยมหักมุมซ้ายขวา ทางด้านล่าง 1 เส้น	320
รูปที่ 4.682	การประดับเส้นคิ้วบัวสี่เหลี่ยมของชุดด้านล่างยังไม่เคยปรากฏมาก่อนในภาคอีสาน รวมถึงรูปแบบโครงสร้างหลังคาคลุ่มแบบมีระเบียงเดินได้รอบ	320
รูปที่ 4.683	สิมรูปแบบมีระเบียงเดินได้รอบปรากฏอยู่บ้าง สักที่หนึ่งคือที่เมืองสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง คือเมืองจำปาสัก (Tra Vinh)	320
รูปที่ 4.684	วัดมัสลามวิทยาราม บ้านลาน ตำบลบ้านลาน อำเภอบ้านไผ่ จังหวัด	
ขอนแก่น		320
รูปที่ 4.685	ด้านหน้าเจาะช่องประตูทางเข้า ขนาดด้วยซุ้มวงโค้งขนาดเล็ก ทั้ง 2 ซ่าง	320
รูปที่ 4.686	ด้านข้างแบ่งเป็น 3 ช่วงเสา ก่อผนังทึบในช่วงเสาที่ 3	320

สารบัญรูป (ต่อ)

	หน้า
รูปที่ 4.687 วัดอุดมประชาราษฎร์รังสรรค์ บ้านนาจารย์ ตำบลนาจารย์ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์	322
รูปที่ 4.688 กรอบประตูช่างได้ปั้นปูนประดับ เหนือกรอบประตูเป็นภาพพระ พุทธองค์ ประทับนั่งในพระหัตถ์ทำปางมารวิชัย ขนาบด้วยพระสาวก	322
รูปที่ 4.689 กรอบหน้าจั่วได้มีการปั้นประดับรูปครุฑขนาดเล็กด้านบนมุมจั่วสุด และตรงกลางเป็นครุฑขนาดใหญ่	322
รูปที่ 4.690 วัดมงคลนิมิตร บ้านหายโศก ตำบลหายโศก อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี	322
รูปที่ 4.691 ตัวอาคารทางด้านหน้าช่องทางเข้า และด้านข้างช่างได้ประดับด้วย คิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง	322
รูปที่ 4.692 ทางด้านข้าง แบ่งออกเป็น 4 ช่วงเสา ไม่รวมมุขหน้า ช่วงเสาสุดท้าย ก่อผนังทับตามแบบแผนนิยม	322
รูปที่ 4.693 วัดสว่างโพธิ์ศรี ตำบลยางตลาด อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์	324
รูปที่ 4.694 เสารองรับโครงสร้างหลังคาคลุมด้านหน้า และด้านหลัง 3 ช่วง ตรงกลางคือทางเข้าออก ส่วนด้านข้าง 4 ช่วงเสา	324
รูปที่ 4.695 ทางด้านมุขหน้าทำเป็นซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม ตรงกลางประดับด้วยเส้นคิ้ว บัวเหนือซุ้มวงโค้ง ส่วนด้านข้างทั้ง 2 ซุ้มปล่อยโล่ง	324
รูปที่ 4.696 ผนังกระเบื้องก่อทับต้นแบบด้านล่าง แต่ใช้วิธีการลดพื้นที่โดยมีการ ประดับคิ้วบัวเสริม 2 ชั้น ตามแบบอย่างจากพระราชวังเว	324
รูปที่ 4.697 ด้านข้างของมุขหน้าประดับซุ้มวงโค้งก่อผนังกระเบื้องเจาะรูปางรี ตามแบบนิยมของช่างญวน	324
รูปที่ 4.698 ผนังทางด้านข้างแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสา เมื่อรวมมุขหน้า ตรงกลาง เจาะช่องหน้าต่าง	324
รูปที่ 4.699 ภาพถ่ายเก่า วัดโพธิ์ศรีวิสัย เมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี	326
รูปที่ 4.700 โครงสร้างช่อโทและเสาตึกดา จากแบบมาตรฐานอุโบสถ	326
รูปที่ 4.701 หลังคาซ้อนทับ 2 ทับ	326
รูปที่ 4.702 วัดวันทนิยวิหาร บ้านเมืองพาน ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี	326
รูปที่ 4.703 มีการปรับเปลี่ยนหลังคา กรอบซุ้มหน้าต่าง กับการก่อกำแพงแก้ว	326
รูปที่ 4.704 ซุ้มวงโค้งประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม และลดพื้นที่ภายใน ในซุ้มวงโค้ง	326
รูปที่ 4.705 ด้านบนของซุ้มวงโค้งทางด้านหน้า พื้นที่ใต้ช่อ ประดับลวดลายปูนปั้น	

รูปที่ 4.706	รูปพระพุทธรองค์ประทับนั่งอยู่เหนือตัวรอง หรือมังกร มีการประดับกระจกแบบเขียนสี ทางด้านข้างทั้ง 2 เหนือซุ้มวงโค้ง ทางด้านข้าง แบบมีลวดลายประกอบหัวท้าย	328
รูปที่ 4.707	ทางด้านข้างมุขหน้าประดับซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม แบบตรงกลางเป็นซุ้มขนาดใหญ่ ส่วนที่เหลือคือซุ้มขนาดเล็ก	328

สารบัญรูป (ต่อ)

		หน้า
รูปที่ 4.708	ตำแหน่งผนังเจาะเป็นช่วงตรงซุ้มกลาง เป็นรูปโค้งด้านบนแต่ด้านล่างตัดตรง ถือเป็นแบบเฉพาะของวัดวันทนิย	
วิหาร	328	
รูปที่ 4.709	ด้านผนังสกัดหลังข้างใต้ประดับซุ้มบันแถลง 2 ซุ้ม ซึ่งเป็นซุ้มหน้าต่างหลอก ซึ่งปรากฏแบบดังกล่าวตามแบบอุโบสถมาตรฐานในแบบ ข.	328
รูปที่ 4.710	ช่องที่ 2 กระจกเงาเขียนตัวอักษรคำว่าโชคดี ซึ่งเป็นคำที่เริ่มใช้มาในครั้งรัฐบาลจอมพล	
ป.	328	
รูปที่ 4.711	วัดป่าใต้ บ้านเชียงคาน ซอย 17 ตำบล เชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย	330
รูปที่ 4.712	ตัวอาคารวางถอยร่นไปชิดด้านหลัง เหลือพื้นที่ว่างด้านหน้า ได้ทำบันไดขึ้นทางด้านข้าง 2 ผัง และทางด้านหน้า 1	
ช่อง	330	
รูปที่ 4.713	ตัวอาคารมีเฉพาะทางเข้าด้านหน้าไม่เจาะช่องหน้าต่าง แบบมหาอุดที่เรียกกันโดยทั่วไปในภาค	
กลาง	330	
รูปที่ 4.714	การก่อขึ้นทำหลังคาคลุมแบบมีระเบียงเดินได้รอบ ในแบบเดียวกันที่วัดบุษม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย	330
รูปที่ 4.715	ภาพถ่ายเก่า วัดบ้านดงน้อย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม	330
รูปที่ 4.716	ภาพลายเส้นแสดงด้านข้าง สิมบ้านดงน้อย	330
รูปที่ 4.717	ภาพลายเส้นทางด้านหน้าสิมบ้านดงน้อย	332
รูปที่ 4.718	ภาพลายเส้นส่วนขยายฐาน สิมบ้านวัดดงน้อย	332
รูปที่ 4.719	วัดพระแท่น อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี	332
รูปที่ 4.720	ภายในซุ้มวงโค้งก่ออิฐโชว์สันทางด้านตั้ง เรียงสลับกันขึ้นไป	332
รูปที่ 4.721	การเจาะช่องวงรีที่ผนังกระเบื้อง ในสนิมของฝีมือช่างญวน	332
รูปที่ 4.722	การประดับซุ้มวงโค้งแบบมีลวดลายแข่งสิงห์ประดับ	332
รูปที่ 4.723	วัดทิพยาาราม บ้านข่าน้อย ตำบลหัวนา อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู	334
รูปที่ 4.724	ส่วนฐานเป็นแบบชุดบัวลูกแก้วอกไก่ โดยส่วนล่างจมดิน ในคราว	

	ที่ปรับพื้นที่บริเวณรอบๆ ลิม	334
รูปที่ 4.725	การประดับแบบเจาะช่องสี่เหลี่ยม พบในแถบจังหวัดมหาสารคาม และขอนแก่น เช่น วัดโพธิ์ศรีบ้านเชียงเหียน จังหวัดมหาสารคาม ตัวอย่างในภาพ	334
รูปที่ 4.726	ด้านข้างลิมแบ่งเป็น 3 ช่วงเสา แต่ละช่วงผนังถูกปรับลดหลั่นระดับ แบบขึ้นบันไดต่างกัน	334
รูปที่ 4.727	ช่วงเสาที่หนึ่งเริ่มจากทางด้านหน้าลิมเป็นชั้นแรกและชั้นที่ 2 ในช่วงเสาถัดไปเป็นชั้นที่ 3, 4 จนถึงชั้นที่ 6	334
รูปที่ 4.728	ช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในกรอบซุ้มวงโค้งแบบเป็นเส้นคิ้ว แต่ไม่มีการประดับช่องสี่เหลี่ยม	334
รูปที่ 4.729	วัดทองนพคุณ ตำบลปะหลาด อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดมหาสารคาม	336

สารบัญรูป (ต่อ)

		หน้า
รูปที่ 4.730	ภาพด้านลายเส้น อุโบสถแบบ ค. ของทางราชการ พ.ศ. 2483	336
รูปที่ 4.731	บันไดขึ้นทางด้านมุขหน้าและมุขหลัง แบบด้านหน้าผายออก ซึ่งเป็นแบบฝีมือรสนิยมเฉพาะช่างฉนวน ส่วนพลสังห์คือแบบมาตรฐานจากส่วนกลาง	336
รูปที่ 4.732	ด้านหน้ามุขประดับด้วยซุ้มวงโค้ง แบบมีเส้นคิ้วบัวเหลี่ยมล้อมตามซุ้มวงโค้ง 2 เส้น ทั้งหมด 3 ซุ้ม ผนังกระเบื้องเจาะช่องวงรีแบบนิยม	336
รูปที่ 4.733	ผนังทางด้านข้างแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสา มีช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในกรอบซุ้มวงโค้ง	336
รูปที่ 4.734	ส่วนเครื่องบนหลังคาทั้งหมดคือ แบบจากภาคกลาง ที่มีการประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ นาคสะดุ้ง แบ่งวง เป็นต้น อีกทั้งการลดชั้นของหลังคาซ้อนชั้น	336
รูปที่ 4.735	วัดสว่างสามัคคี ตำบลสามพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี	338
รูปที่ 4.736	ภาพด้านข้าง ลายเส้นอุโบสถแบบ ก. จากส่วนกลางราชการ พ.ศ. 2483	338
รูปที่ 4.737	วัดหนองบุ ตั้งอยู่ที่หมู่ 3 ตำบลสามพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี	338
รูปที่ 4.738	การประดับที่กรอบจั่วมีเทพพนมภายใน และช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ คันทวยรูปหงส์ ตามอย่างจากแบบมาตรฐาน	338
รูปที่ 4.739	วัดกลางห้วยเม็ก บ้านห้วยเม็ก ตำบลคำใหญ่ อำเภอห้วยเม็ก จังหวัด	
ภาพสินธุ์		338
รูปที่ 4.740	วัดภิรมยาราม หมู่ 1 ตำบลจุมพล อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย	338

รูปที่ 4.741	วัดโพธิ์ศรี บ้านถ่อน ตำบลบ้านถ่อน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย	340
รูปที่ 4.742	ชุมวงไค้งยังคงได้รับการสืบเนื่องทางงานช่างเหมือนเช่นเคย	340
รูปที่ 4.743	วัดกุดแคน หมู่ 3 ตำบลหนองหลวง อำเภอโพนพิสัย ในจังหวัดหนองคาย	340
รูปที่ 4.744	บันไดทางขึ้น ชุมวงไค้ง การเจาะพนักระเบียง ล้วนเป็นรูปแบบจาก ฝีมือช่างญวนทั้งหมด ที่เคยปรากฏบนแผ่นดินอีสาน	340
รูปที่ 4.745	วัดประชาอุปัถม์ ตำบลกวนวัน อำเภอเมือง จังหวัด หนองคาย	340
รูปที่ 4.746	ชุมวงไค้งยังคงได้รับการสืบเนื่องทางงานช่าง จนถึง พ.ศ. 2514 ได้หมดความนิยมลง เมื่อการเข้ามาของกรรมกร ศาสนา	340

บทที่ 1 บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ลิมหรือที่ภาคกลางเรียกอุโบสถ เป็นงานสถาปัตยกรรมของอีสานหรือที่เรียกอย่างเป็นทางการว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นหลักฐานที่สำคัญที่สุดของวัด มักถูกสร้างขึ้นจากความศรัทธาของประชาชน เพื่อเป็นการถวายเป็นพุทธบูชาให้กับพระพุทธศาสนา¹ เพื่อเป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ เสมือนหนึ่งที่ประทับของพระพุทธเจ้า² เป็นอาคารที่พระวินัยในพุทธบัญญัติกำหนดขึ้นเพื่อใช้ประกอบพิธีสังฆกรรม พิธีต่างๆ ของพระสงฆ์³ นอกจากจะใช้เป็นที่ประกอบศาสนากิจแล้ว ลิมยังเป็นสื่อแทนถึงประเพณี วัฒนธรรม และศิลปกรรมที่สะท้อนภาพสังคม เศรษฐกิจ และความเป็นอยู่ของคนในยุคสมัยนั้น⁴ ซึ่งแต่ละชุมชนให้ความสำคัญต่อการสร้างสรรค์ลักษณะรูปแบบอันเกิดจากคติ แนวคิดและเทคนิคทางงานช่าง ตลอดจนการแก้ปัญหาที่ได้สืบทอดมาตามประเพณี⁵

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีศิลปะและวัฒนธรรมเจริญรุ่งเรืองตามสภาพของการเติบโตของเมือง ช่วงมิติระยะเวลาย่อมก่อเกิดรูปแบบลิม ตามวัดวาอาราม ในเขตดังกล่าว ซึ่งมีองค์ประกอบหรือลักษณะร่วมที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับตามกำลังปัจจัยรอบด้านของแต่ละชุมชนที่มีจิตศรัทธาในการก่อสร้าง⁶

เฉพาะลิมฐานในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ทำการศึกษา โดยภาพรวมแล้ว สร้างตามแบบอย่างจากช่างญวนเป็นผู้ออกแบบทั้งหมด แต่ทางด้านสัดส่วนรายละเอียด

¹ สมใจ นิ่มเล็ก. อุโบสถ สถาปัตยกรรมไทย, (กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์, 2547), หน้า 12-13.

² สันติ เล็กสุขุม. อธิบายบรรยายในคราว สัมมนาวิชาศิลปะไทย, สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, วันที่ 20 ธันวาคม 2550.

³ วชิรญาโรรส สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. วินัยมุข เล่ม 3, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2514), หน้า 12-18.

⁴ สันติ เล็กสุขุม. อธิบายถึงการศึกษาเกี่ยวกับอุโบสถสามารถที่จะบ่งบอกถึง สภาพสังคม เศรษฐกิจรวมถึงผู้คนในช่วงเวลานั้นได้, สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, วันที่ 26 สิงหาคม 2551.

⁵ อนุวิทย์ เจริญศุภกุล. “จุดเด่นในงานสถาปัตยกรรมอีสาน,” หน้าจั่ว, ฉบับที่ 7 (ปีการศึกษา 2530), หน้า 30.

⁶ สันติ เล็กสุขุม. ข้อคิดเห็นในการเสนอแนะในการศึกษาวิจัยรูปแบบอุโบสถในเขตจังหวัดอุดรธานี ในคราวสำรวจบรรยายการอนุรักษ์กับพัฒนาตรงข้ามกันจริงหรือ, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, วันที่ 9-10 ตุลาคม 2550.

รวมถึงงานประดับ ได้มีความแตกต่างกันพอสมควร⁷ รูปแบบดังกล่าวอาจมีที่มาจากแหล่งต้นแบบเดียวกันหรือไม่ ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้เพื่อตรวจสอบรูปแบบสิมนวนมีลักษณะร่วมหรือไม่รวมถึงการเปรียบเทียบกับพัฒนาการทางงานช่างของแต่ละกลุ่มจังหวัด ที่มีฝีมือเฉพาะในการสร้างสิมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในห้วงเวลาดังกล่าว

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อรวบรวมประวัติความเป็นมา เงื่อนไขทางด้านปัจจัย เศรษฐกิจ การปกครอง คติความเชื่อวัฒนธรรมและเทคนิคทางเชิงช่าง รูปแบบสิมนวน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมด
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบ รูปแบบสิมนวนรวมถึงองค์ประกอบ ในช่วงที่เริ่มปรากฏ และภายหลังที่ลดความนิยมของชุมชนพื้นถิ่น กับสภาพที่ปรากฏในรูปแบบสิมนวนกับการพัฒนาสืบเนื่องทางงานช่าง
3. เพื่อบันทึกข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะพื้นถิ่น รูปแบบสิมนวนช่วงมิตินเวลาที่เริ่มปรากฏและลดความนิยมในอีสานให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ขั้นตอนการศึกษา

1. ขั้นตอนการค้นคว้าข้อมูลด้านเอกสาร เป็นการรวบรวมและจัดลำดับอายุ พ.ศ. ของสิมนวนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือทุกจังหวัดที่ปรากฏ โดยอ้างอิงจากหลักฐานที่ระบุการสร้างรวมทั้งข้อมูลการศึกษาด้านศิลปกรรมซึ่งนักวิชาการได้ศึกษาไว้
2. ขั้นตอนการศึกษาข้อมูลภาคสนาม เป็นการตรวจสอบข้อมูล การถ่ายภาพ การสำรวจ การสัมภาษณ์ และการเขียนแผนผังลายเส้น เพื่อประกอบการพิจารณารูปแบบ ลวดลาย งานประดับและพัฒนาการทางงานช่าง สิมนวนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือทุกจังหวัดที่ปรากฏแต่ละแห่งให้ชัดเจนยิ่งขึ้น
3. ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษารูปแบบ ลวดลาย งานประดับ สิมนวนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือทุกจังหวัดที่ปรากฏเพื่อหาพัฒนาการและการสืบเนื่องทางงานช่าง โดยแบ่งการศึกษาออกเป็นด้านรูปแบบของสิมส่วนหนึ่ง และการตรวจสอบเรื่องลวดลายและงานประดับอีกส่วน นำมาวิเคราะห์ร่วมกัน
4. ขั้นตอนสรุปผลการศึกษาตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

วิธีการศึกษา

จากประเด็นที่ตั้งไว้ในการศึกษาในรูปแบบสิมนวนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับพัฒนาการทางงานช่าง มีวิธีการศึกษา เช่น การสำรวจภาคสนาม ประกอบการสัมภาษณ์และการศึกษาจากเอกสาร เพื่อช่วยสนับสนุนการวิเคราะห์เปรียบเทียบหารูปแบบและการสืบเนื่อง โดยมีลำดับขั้นตอนดังนี้

⁷ สันติ เล็กสุขุม. “อนุรักษ์และสืบทอด,” สิลลาไทย เพื่อความเข้าใจความคิดเห็นของช่างโบราณ, (กรุงเทพฯ : มติชน, 2546), หน้า 25.

1. ศึกษารวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสาร พงศาวดาร และเอกสารที่เกี่ยวข้องประวัติความเป็นมา
2. สํารวจและเก็บข้อมูลโดยการบันทึกภาพ และส่วนประกอบอื่นๆ ตัวสัณนิญนที่เป็นกลุ่มรูปแบบที่ใช้ในการศึกษา
3. สัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชนท้องถิ่น เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของสัณนิญนและที่เกี่ยวข้องกับงานช่างไปพร้อมๆ กับ ข้อ 1 และข้อ 2
4. ศึกษาเอกสารและหลักฐานที่ปรากฏเพื่อเพิ่มความสมบูรณ์ให้ข้อมูลดียิ่งขึ้น
5. นำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อที่ 1 นำมาจัดเสนอมตามกลุ่มตัวอย่างที่ปรากฏในขอบเขตพื้นที่สํารวจ โดยแบ่งออกเป็น 19 กลุ่มจังหวัด คือ กลุ่มจังหวัดกาฬสินธุ์, จังหวัดขอนแก่น,จังหวัดชัยภูมิ, จังหวัดนครพนม, จังหวัดนครราชสีมา, จังหวัดบุรีรัมย์, จังหวัดมหาสารคาม, จังหวัดมุกดาหาร, จังหวัดยโสธร, จังหวัดร้อยเอ็ด, จังหวัดเลย, จังหวัดสกลนคร, จังหวัดสุรินทร์, จังหวัดศรีสะเกษ, จังหวัดหนองคาย, จังหวัดหนองบัวลำภู, จังหวัดอุดรธานี, จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดอำนาจเจริญ อันมีผลทำให้มีความแตกต่างการเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏในรูปแบบสัณนิญนนัน้ๆ
6. การวิเคราะห์ข้อมูล จากกลุ่มตามลักษณะร่วมในรูปแบบของแต่ละกลุ่ม โดยนำมาเปรียบเทียบหาลักษณะรูปแบบและส่วนประกอบอื่นๆ เพื่อให้เห็นลักษณะร่วมและข้อแตกต่างในรูปแบบและแนวคิด รวมถึงการสืบเนื่องทางงานช่างในแต่ละกลุ่ม ที่ปรากฏให้ชัดเจนขึ้นในการออกแบบสัณนิญน
7. สรุปผลการศึกษาและเสนอแนะ

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตกลุ่มรูปแบบสัณนิญน จำกัดใช้เฉพาะในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ประโยชน์ที่ได้รับ

- 1.เพิ่มพูนความรู้ในด้านศิลปสถาปัตยกรรมของภาคอีสาน และเรื่องราวมานุษยวิทยา สังคมวิทยา รวมถึงประวัติศาสตร์
- 2.ทำให้ทราบถึงลักษณะรูปแบบของอุโบสถในภาคอีสานในช่วงเวลาดังกล่าวชัดเจนยิ่งขึ้น
- 3.เป็นแนวคิดบางประการอันจะเป็นพื้นฐานในการนำไปสร้างสรรค์รูปแบบอาคารในปัจจุบันและอนาคต
- 4.เป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์และข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะพื้นถิ่น ก่อนข้อมูลจะสูญหาย

แผนที่แสดงพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของประเทศไทยทั้งหมด

ที่มา : Globalguide, [Map Terrain](http://www.map-terrain.com) [Online], accessed 6 August 2011. <http://www.map-terrain.com/?lat=17.41>

บทที่ 2

อีสาน : ความเป็นมากับมิติของยุคสมัย¹

ความเป็นมาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ในหัวข้อความเป็นมาได้แบ่งเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานในยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในยุคสมัยวัฒนธรรมทวารวดี ยุควัฒนธรรมเขมร ยุควัฒนธรรมอยุธยาและล้านช้าง สุดท้ายคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือในสมัยวัฒนธรรมกรุงเทพฯ ซึ่งเรียงตามลำดับหัวข้อพอสังเขปได้ดังนี้

1. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือสมัยก่อนประวัติศาสตร์

การค้นพบโครงกระดูกและรอยเท้าไดโนเสาร์บนแผ่นหินทรายที่อำเภอภูเวียงจังหวัดขอนแก่น (รูปที่ 2.1) อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย และอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ และการค้นพบโครงกระดูก (รูปที่ 2.2) หรือแม้แต่ภาพเขียนของมนุษย์โบราณตามผนังถ้ำ (รูปที่ 2.3) รวมทั้งวัฒนธรรมบ้านเชียง (รูปที่ 2.4) ชากโบราณวัตถุมากมายทำให้ทราบถึงพัฒนาการอย่างต่อเนื่องของดินแดนอีสาน ผ่านยุคสมัยมีเวลาอันยาวนานจากยุคไดโนเสาร์ถึงยุควัฒนธรรมบ้านเชียง ดังกล่าว เป็นหลักฐานบ่งถึงความเป็นพื้นที่ในการดำรงอยู่ของสิ่งที่เรียกว่ามนุษย์ยุคแรกในแถบอีสาน ก่อนที่วัฒนธรรมความเชื่อถูกหล่อหลอมเข้ากับศาสนาที่เข้ามาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11 ซึ่งช้ากว่าภาคกลางแต่สิ่งที่น่าภูมิใจก็คือการที่อีสานเป็นชุมชนมาก่อนในอดีต

รูปที่ 2.1 ตัวอย่างโครงกระดูกไดโนเสาร์พบที่ภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ยุคเก่าก่อนที่มีมนุษย์
ที่มา : โครงกระดูก, ไดโนเสาร์ (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://cdn.learners.in.th/assets/media/files/000/106/518/original_DSC08183.JPG?1285359503

¹ โครงเรื่องในบทที่ 2 ทั้งหมดปรับปรุงจากงานวิจัยในระดับปริญญาดุษฎีบัณฑิต ของขวลิท อธิปัตย์กุล. รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ. 2511-2530 กับการสืบเนื่องทางงานช่าง (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2552.

รูปที่ 2.2 โครงกระดูกมนุษย์
ที่ขุดพบในบริเวณ
บ้านเชียง
จังหวัดอุดรธานี

รูปที่ 2.3 ภาพเขียนสีบน
หน้าผาที่อำเภอบึง
โขงเจียม จังหวัด
อุบลราชธานี

รูปที่ 2.4 หลักรฐานแสดงถึง
ชุมชนที่มีการอาศัย
ในยุคก่อน
ประวัติศาสตร์
ที่บ้านเชียง
จังหวัดอุดรธานี

2. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือสมัยก่อนพุทธศตวรรษที่ 19

อีสานในยุคสมัยวัฒนธรรมทวารวดี เป็นที่ทราบกันดีถึงดินแดนที่มีผู้คนอยู่อาศัยมาตั้งแต่อดีต ชุมชนต่าง ๆ ได้มีพัฒนาการต่อเนื่องจนเกิดเป็นรัฐ โดยมีแหล่งชุมชนโบราณจำนวนมากกระจายอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำชีและลุ่มแม่น้ำมูล ที่จะกล่าวถึงคือกลุ่มวัฒนธรรมทวารวดีซึ่งเป็นยุคสมัยความชัดเจนในเรื่องศาสนาพุทธเข้ามา โดยผ่านทางเมืองศรีเทพ เพชรบูรณ์เข้ามา² (รูปที่ 2.5) สลุ่มน้ำที่กล่าวผ่านมามีปรากฏเมืองฟ้าแดดสงยาง รวมถึงรูปแบบเฉพาะของอีสานคือใบเสมาที่พบกระจายตัวอยู่ทั่วพื้นที่อีสาน ตัวอย่างเช่น ที่บ้านกุดโง้ง จังหวัดชัยภูมิ (รูปที่ 2.6) ใบเสมาในพิพิธภัณฑสถานเมืองอุบลราชธานี วัดพระธาตุดอนแก้ว จังหวัดอุดรธานี เป็นต้น อนึ่งผังเมืองในสมัยทวารวดี นิยมทำคูน้ำคันดินเป็นวงรีหรือวงกลมรอบเมือง นิยมตั้งเมืองใกล้แหล่งน้ำเพื่อสะดวกในการชักน้ำเข้ามาเก็บในคูเมือง ตัวอย่างที่เมืองฟ้าแดดสงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์

อีสานในยุคสมัยวัฒนธรรมเขมร ในยุคสมัยนี้คงไม่แปลกใจมากนักหากกล่าวถึงการปรากฏหลักฐานสิ่งก่อสร้างปราสาทหิน เทวรูป พระพุทธรูป ในดินแดนอีสาน เช่น ปราสาทหินพิมาย (รูปที่ 2.7) ปราสาทหินพนมวัน จังหวัดนครราชสีมา ปราสาทหินพนมรุ้ง ปราสาทหินเมืองต่ำ (รูปที่ 2.8) จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นต้น ล้วนเป็นวัฒนธรรมสมัยเขมร เกิดการผสมกับวัฒนธรรมสมัยทวารวดีในช่วงต้นก่อนที่จะกลายเป็นเขมรแบบสมบูรณ์ นั้นแสดงถึงศาสนาได้เข้ามาอย่างต่อเนื่องเผยแพร่ไปทั่วดินแดนอีสาน ด้วยเขมรนับถือศาสนาพุทธแบบมหายาน ดังที่พบหลักฐานพระพุทธรูปในยุคต้นมีการเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมทวารวดีดังกล่าว

จากสิ่งก่อสร้างที่ปรากฏในรูปแบบปราสาทหินที่พบเกือบทุกจังหวัดในพื้นที่อีสานทั้งหมด ผังของปราสาทมักเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า บางแห่งมีการขุดคูน้ำรอบตามแบบผังเมืองทวารวดี ที่กล่าวผ่านมา

รูปที่ 2.5 หลักฐานสิ่งก่อสร้างที่เขาค้างนอก อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ บ่งถึงการรับเอาศาสนาพุทธ ของดินแดนอีสานที่ผ่านเข้ามาทางเมืองดังกล่าว

² สุภัทรดิศ ดิศกุล, ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. 2000 11. อ้างถึงใน สันติ เล็กสุขุม, “โครงการวิจัยศิลปะลาวในประเทศไทย” มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536. (อรรถาธิบาย)

รูปที่ 2.6 การปักแท่งสีมาในพื้นที่ส่วนบุคคลที่บ้านกุดโจ่ง จังหวัดชัยภูมิ เป็นวัฒนธรรมสมัยทวารวดีในอีสาน

รูปที่ 2.7 ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

รูปที่ 2.8 ปราสาทหินเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์

3. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20

อีสานในยุคสมัยวัฒนธรรมอยุธยาและล้านช้าง สมัยวัฒนธรรมอยุธยาดินแดนอีสานเป็นพื้นที่ในการปกครองของวัฒนธรรมล้านช้าง กล่าวคือ อาณาจักรล้านช้างหรือประเทศลาวในปัจจุบัน เป็นผู้ครอบครองดินแดนอีสานตั้งแต่จังหวัดเลยเรื่อยไปจนถึงนครราชสีมาหรือโคราช ดังนั้นหากกล่าวว่าโคราชไม่ใช่ลาวจึงถูกต้องด้วยหลักฐานต่างๆ มีการสนับสนุนถึงการปกครองในสมัยพระนารายณ์ ให้โคราชเป็นเมืองหน้าด่านมีการว่าจ้างชาติฝรั่งเศษวางผังเมืองให้ซึ่งปัจจุบันคือเขตเมืองเก่า³

วัฒนธรรมล้านช้างจึงถือเป็นต้นแบบของอัตลักษณ์ในอีสานคงไม่เกินไปมากนักเพราะหากจะกล่าวถึง ด้วยเหตุและผลดังที่กล่าวผ่านมา เราจึงพบสิ่งก่อสร้างพระพุทธรูปแบบล้านช้างในช่วงตอนบนของอีสานหรือบริเวณติดริมแม่น้ำโขงเป็นหลัก อันได้แก่พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย (รูปที่ 2.9) วัดถ้ำสุวรรณคูหา อำเภอสวรรคูหา พระธาตุเมืองพิน จังหวัดหนองบัวลำภู พระธาตุต่างๆ ในเขตจังหวัดหนองคาย อาทิเช่น พระธาตุเขี้ยวคอม (รูปที่ 2.10) ธาตุดำ ธาตุยาพ้อแก่ พระธาตุที่วัดเทพพล เมืองเวียงคุกตลอดจนรวมถึงพระธาตุบังพวน ล้วนเป็นสายรูปแบบพระธาตุในวัฒนธรรมล้านช้างเช่นเดียวกับพระธาตุหนองสามหมื่น พระธาตุกุดจอก จังหวัดชัยภูมิ ที่เด่นชัดที่สุดคือพระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยที่มีหลักฐานจารึกถึงปีในการก่อสร้างอย่างชัดเจน และที่ยังไม่กล่าวถึงมีมากมายจึงขอละไว้ในที่นี้

พระพุทธรูปที่โดดเด่นได้แก่ พระเจ้าองค์ดี้อ ที่อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย (รูปที่ 2.11) และที่กลุ่มวัดถ้ำสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู (รูปที่ 2.12) พระประธานในวิหารที่สถิตมหาสถานวัดพระธาตุบังพวน จังหวัดหนองคาย และพระประธานที่วัดโพธิสมภรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เป็นต้น

จากหลักฐานที่ปรากฏกล่าวได้ว่าอีสานตอนบนมีรูปแบบพุทธศิลป์ล้านช้างปรากฏมากกว่าตอนกลางและตอนล่าง จึงตั้งเป็นประเด็นวิเคราะห์ได้ว่าช่วงจังหวัดขอนแก่นลงมาเรื่อยไปจนถึงนครราชสีมา อีสานเป็นพื้นที่ว่างเปล่าหรือเป็นพื้นที่กันชน กล่าวคือจากการสำรวจหลักฐานแวดล้อมไม่ปรากฏถึงช่วงอาณาจักรล้านช้าง แผ่กระจายตัวลงสู่พื้นที่ดังกล่าว เพราะไม่เคยปรากฏศิลาจารึกใดๆ บ่งถึงการเป็นล้านช้าง⁴

³ สุจิตต์ วงศ์เทศ, ปลั่งลาว ชาวอีสาน มาจากไหน (กรุงเทพฯ : มติชน, 2549), 256.

⁴ ธวัช ปุณโณทก, ศิลาจารึกอีสานสมัยไทย-ลาว กับความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ (กรุงเทพฯ : อรุณอมรินทร์, 2532), 30.

รูปที่ 2.9 พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย สร้างในสมัยพระไชยเชษฐาธิราช แห่งอาณาจักรล้านช้างและพระมหาจักรพรรดิ แห่งกรุงศรีอยุธยา

รูปที่ 2.10 พระธาตุเขี้ยวคอม อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย ตรงข้ามเมืองเวียงจันทน์ สปป. ลาว รูปแบบเฉพาะร่วมของศิลปะ ล้านช้างในอีสาน

รูปที่ 2.11 พระเจ้าองค์ดื้อ วัดศรีชมพองดื้อ อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย

รูปที่ 2.12 พระพุทธรูปขนาดปรกวัดถ้ำสุวรรณคูหา อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู

4. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเมื่อเริ่มสมัยกรุงเทพ

อีสานในสมัยกรุงเทพฯ การเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของบุคคลสำคัญบางส่วนในดินแดนล้านช้างยังเป็นผลให้เกิดเมืองต่างๆ ขึ้นในเขตอีสานเรื่อยมา ด้วยบริบทดังกล่าวสิ่งก่อสร้างทางสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะลัทธิพราหมณ์มีรูปแบบเฉพาะร่วมแบบเดียวกับล้านช้าง คือที่วัดพระเหลาเทพนิมิตร์ อำเภอนา จังหวัดอำนาจเจริญ (รูปที่ 2.13) หรือที่วัดศรีมงคลใต้ จังหวัดมุกดาหาร วัดมหาธาตุ, วัดศรีคุณเมือง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย (รูปที่ 2.14) เป็นต้น ทั้งหมดมีความโยงใยเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมดังกล่าวของล้านช้าง

รูปที่ 2.13 ลัทธิพราหมณ์โบสถ์วัดพระเหลาเทพนิมิตร์ อำเภอนา จังหวัดอำนาจเจริญ

รูปที่ 2.14 ลัทธิพราหมณ์โบสถ์วัดมหาธาตุ, วัดศรีคุณเมือง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

สภาพแวดล้อมภูมิศาสตร์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1. **ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อ** พื้นที่ที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทยคือภาคอีสาน หรือที่รู้จักกันว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นเขตบริเวณหรือภาคหนึ่งทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยถูกเรียกในคราวแบ่งเขตการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 บ้างก็เรียกกันว่าที่ราบสูงโดยแบ่งตามลักษณะที่ตั้งอยู่บนที่ราบสูงคือที่ราบสูงโคราช โดยมีแม่น้ำโขงกั้นเขตทางบริเวณทิศเหนือและทิศตะวันออกของภาค ทางด้านทิศใต้จรดชายแดนกัมพูชา ส่วนทางด้านตะวันตกมีเทือกเขาเพชรบูรณ์และเทือกเขาตองพญาเย็นเป็นแนวกั้นแยกจากภาคเหนือและภาคกลาง มีเนื้อที่มากที่สุดของประเทศไทย เมื่อเปรียบเทียบกับแล้วเท่ากับเป็นส่วนหนึ่งในสามของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศไทย⁵

2. **ภูมิประเทศ** อีสานถูกวางอยู่ในวงกระหนาบของประเทศลาวและเขมร ที่มีเพียงลำน้ำโขงกั้นอยู่ ส่วนทางเขมรนั้นมีทิวเขาพนมดงรักกั้น การติดต่อถูกจำกัดอยู่ตามช่องทางต่าง ๆ ผ่านเขาที่สูงชันและเป็นแนวยาวตลอดซึ่งยังคงพบเห็นได้ในปัจจุบันที่ราบสูงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีลักษณะคล้ายปากปล่องภูเขาไฟขนาดใหญ่โดยมีทิวเขาเลียบอยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ทิวเขาเพชรบูรณ์ ทิวเขาตองพญาเย็น และทิวเขาสันกำแพงอยู่ทางด้านทิศตะวันตก ทิวเขาพนมดงรักอยู่ทางด้านทิศใต้ มีภูเก้งและภูพานอยู่ทางด้านทิศเหนือ ซึ่งเชื่อมต่อกับทิวเขาเลียบมาพบทิวเขาพนมดงรัก พื้นที่โดยทั่วไปอยู่สูงเหนือระดับน้ำทะเล และพื้นที่ส่วนใหญ่ลาดเอียงไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ลักษณะพื้นที่เป็นลูกคลื่นเล็กๆ เนื้อดินเป็นดินปนทราย และเกือบไม่มีดินตะกอน

ภูมิประเทศ ทั้งภาคยกตัวสูงเป็นขอบแยกตัวออกจากภาคกลางอย่างชัดเจนประกอบด้วยเทือกเขาสูงทางทิศตะวันตกและทิศใต้ มียอดเขาที่สูงที่สุดในภาคอีสานคือ ยอดภูหลวงและภูกระดึง อันเป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญๆ ของแม่น้ำหลายสาย อันได้แก่ แม่น้ำพอง แม่น้ำเลย แม่น้ำพรหม แม่น้ำชี และลำตะคอง เป็นต้น

ทางด้านทิศใต้มีเทือกเขาสันกำแพง และเทือกเขาพนมดงรัก กั้นระหว่างภาคอีสานของไทย กับกัมพูชา และลาว ยอดเขาเขียวเป็นยอดเขาที่สูงที่สุดอยู่ทางตอนใต้ดังกล่าว ส่วนตอนกลางของภาคมีเทือกเขาภูพานทอดตัวจากเหนือลงสู่ทิศใต้ แบ่งภาคอีสานออกเป็น 2 ส่วน คือ แอ่งโคราช คือ บริเวณแถบลุ่มแม่น้ำชี และแม่น้ำมูล ส่วนแอ่งสกลนคร คือ บริเวณตอนเหนือของเทือกเขาภูพาน และบริเวณที่ราบลุ่มน้ำโขง มีแม่น้ำสำคัญ คือแม่น้ำสงคราม แม่น้ำพุง ไหลลงสู่แม่น้ำโขงเช่นเดียวกัน⁶

3. **ภูมิอากาศ** ลักษณะภูมิอากาศในภาคอีสานมีลักษณะแบบทุ่งหญ้าสะวันนา กล่าวคือมีอากาศร้อนชื้นสลับกับฤดูแล้ง มีฝนตกปานกลาง ฤดูหนาว ช่วงเดือนตุลาคม - กุมภาพันธ์ อากาศหนาวเย็นเนื่องจากได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดที่มีอุณหภูมิต่ำสุดได้แก่จังหวัดเลย ฤดูฝน ช่วงเดือนพฤษภาคม - ตุลาคม เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากจากพายุดีเปรสชัน จังหวัดที่มีปริมาณน้ำฝนมากที่สุดคือ นครพนม และจังหวัด

⁵ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ภูมิประเทศ (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก <http://th.wikipedia.org/wiki/>

⁶ เรื่องเดียวกัน.

ที่มีฝนตกน้อยที่สุดคือนครราชสีมา ส่วนฤดูร้อน ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ - พฤษภาคม อากาศจะร้อนและแห้งแล้งมากเพราะอยู่ไกลจากทะเล จังหวัดที่มีอุณหภูมิสูงสุดคืออุดรธานี

ส่วนทางด้านสาเหตุดังกล่าวมีปัจจัยที่ทำให้เกิดผลดังที่กล่าวมาคือ ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีผลทำให้มีอากาศหนาวเย็นกว่าภาคอื่น ๆ ลมพายุหมุน ส่วนใหญ่เป็นพายุดีเปรสชันจากทะเลจีนใต้จึงทำให้มีฝนตกเป็นบริเวณกว้าง ระยะใกล้ไกลทะเล ทำให้อากาศมีความแตกต่างกันระหว่างฤดูร้อนและฤดูหนาวมาก เนื่องจากไม่มีพื้นที่ติดต่อกับทะเล อีกทั้งการวางตัวของภูเขาต่งพญาเย็นและสันกำแพง ซึ่งวางตัวในแนวเหนือ-ใต้กั้นลมฝนจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ เป็นต้น⁷

4. ทรัพยากร ทรัพยากรธรรมชาติในภาคอีสานแบ่งตามหัวข้อใหญ่ได้ 4 หัวข้อคือ

1. ทรัพยากรดิน ดินในภาคอีสานเป็นดินทรายและขาดธาตุอาหาร ใต้ดินมีเกลือหินทำให้ดินเค็มและแห้ง ไม่เหมาะในการเพาะปลูกพืช และทำนา

2. ทรัพยากรน้ำ จากที่ภาคอีสานเป็นดินปนทรายไม่สามารถอุ้มน้ำได้ จึงทำให้ขาดแคลนน้ำเป็นสำคัญ จำเป็นต้องอาศัยการชลประทานเข้ามาช่วยมีการสร้างเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่เพื่อเก็บกักน้ำ เช่น เขื่อนสิรินธร ในจังหวัดอุบลราชธานี เขื่อนจุฬาภรณ์ ในจังหวัดชัยภูมิ เขื่อนอุบลรัตน์ ในจังหวัดขอนแก่น เขื่อนลำปาว ในจังหวัดกาฬสินธุ์ และเขื่อนลำตะคอง, เขื่อนลำพระเพลิง ในจังหวัดนครราชสีมา ล้วนเป็นแหล่งน้ำสำคัญในปัจจุบัน

3. ทรัพยากรป่าไม้ ภาคอีสาน ปัจจุบันพบว่ามีป่าไม้เหลือน้อยที่สุด ส่วนใหญ่แล้วเป็นป่าไม้ประเภทป่าแดง ป่าโคก ป่าแพะ หรือป่าเต็งรัง ถัดมาเป็นป่าเบญจพรรณและป่าทุ่ง เมื่อเทียบกับพื้นที่พบว่าจังหวัดที่มีป่าไม้มากที่สุดคือ อุบลราชธานี ส่วนจังหวัดที่มีป่าไม้น้อยที่สุดคือมหาสารคาม

4. ทรัพยากรแร่ธาตุ ภาคอีสานมีแร่ธาตุน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่นๆ แต่เป็นภาคที่มีเกลือหินมากที่สุด แร่ที่พบได้แก่ เหล็ก พบที่จังหวัดเลย แมงกานีส พบที่จังหวัดเลยทองแดง พบที่จังหวัดเลยและหนองคาย เกลือหิน พบมากที่สุดที่จังหวัดชัยภูมิ มหาสารคามร้อยเอ็ด อุบลราชธานี และยโสธร โปแตช พบที่จังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา อุดรธานี ยิบซัม พบที่จังหวัดเลย และก๊าซธรรมชาติพบที่น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น⁸

⁷ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ภูมิอากาศ (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก <http://th.wikipedia.org/wiki/>

⁸ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ทรัพยากร (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก <http://th.wikipedia.org/wiki/>

ประเพณีวัฒนธรรม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ชาวอีสานทั่วไปๆ ล้วนมีความเชื่อดั้งเดิม มีโครงสร้างวัฒนธรรมจากล้านช้าง ซึ่งผสมเข้ากับกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตั้งแต่ดั้งเดิม ประเพณีที่ยึดถือแนบแน่น คือ ฮีตสิบสอง⁹ เป็นแบบแผนการทำบุญทั้งสิบสองเดือน เพื่อเป็นแนวทางยึดถือปฏิบัติต่อพระพุทธศาสนา¹⁰

ด้านวัฒนธรรมการพูด การกิน การอยู่และการนุ่งห่ม ยึดถือปฏิบัติเช่นเดียวกัน ทว่าทั้งภาคอีสาน การแต่งกายอาจมีแตกต่างกันบ้าง กล่าวคือ ชุมชนที่เป็นพื้นที่หรืออพยพมาตั้งหลักแหล่ง ก็มีการแต่งกายแตกต่างกันออกไป เช่น ที่อำเภอบ้านผือ มีชุมชนไทยพวน ลาวโซ่ง เป็นต้น ประเพณีและวัฒนธรรม สามารถเรียงลำดับได้ดังนี้

1. ฮีต 12

สิ่งที่ยึดถือตลอดมาจนถึงปัจจุบันประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมา เป็นเวลานาน ซึ่งมีการปฏิบัติเป็นประจำเดือนละ 1 ฮีต ตลอดปี เป็นเวลา 12 ฮีต เช่น เดือนสาม บุญข้าวจี (รูปที่ 2.15) เดือนแปดเป็นงานเข้าพรรษา เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปประเพณี ฮีตสิบสอง ที่ยึดถือแนวปฏิบัติล้วนเกี่ยวข้องกับวัดแทบทุกเดือน โดยเฉพาะมีการทำบุญเลี้ยงพระร่วมอยู่ด้วยเสมอเป็นประจำ ผลที่ได้รับก็คือทุกคนได้มีเวลาเข้าวัดใกล้ชิดกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ชาวอีสานจึงร่วมไม้ร่วมมือในการสร้างอาคารสิ่งก่อสร้างภายในวัด หรือซ่อมแซมให้สภาพดีขึ้น ด้วยที่ชาวบ้านเองได้ใช้ประโยชน์ร่วมกับพระและชุมชนของตัวเอง¹¹

รูปที่ 2.15 ภาพตัวอย่างฮีตบุญข้าวจี นิยมทำกันในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3
ที่มา : ฮีต 12, เดือนสามบุญข้าวจี (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก <http://buriramguide.com/6264/เทศกาลประเพณี-ภูมิปัญญา/เทศกาลประเพณี/ฮีตสิบสอง-เดือนสาม-บุญข้าวจี.html>

⁹ ฮีต มาจากคำว่า จาริต หมายถึงประเพณี พระ พระอรียานุวัตร เขมจารี, “ฮีตสิบสองคองสิบสี่” มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2520. (อัดสำเนา)

¹⁰ พระอรียานุวัตร เขมจารี, ประเพณีอีสานโบราณบางเรื่อง เล่ม 1 (มหาสารคาม : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม, 2529), 78.

¹¹ พระมหาปรีชา ปรีญญาโน, ประเพณีโบราณไทยอีสาน (อุบลราชธานี : ศิริธรรม, 2516), 194.

2. วัฒนธรรมการพูด การกิน การอยู่และการนุ่งห่ม

วัฒนธรรมการพูด การกิน การอยู่ของคนอีสาน มีความแตกต่างกันออกไปตามกลุ่มชนที่อพยพเข้ามา จังหวัดต่างๆ ในเขตภาคอีสานจึงมีสำเนียงการพูด การกินอาหารและการอยู่อาศัยตลอดจนการนุ่งห่มแตกต่างกันออกไปดังกล่าว เช่น ภูไท (รูปที่ 2.16) ย้อ ข่า ขมุ เป็นต้น

อย่างไรก็ดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีภาษาพูดเป็นภาษาอีสานพบโดยทั่วไป และในส่วนของการกิน นิยมกินส้มตำ ลาบ ก้อย ข้าวเหนียว (รูปที่ 2.17) ตามปกติวิสัยพื้นฐานไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชนใด ด้านการอยู่อาศัย ปลูกเสือนด้วยไม้ที่หาได้จากโคกป่าท้ายหมู่บ้านหรือท้ายนา มาสร้าง เครื่องนุ่งห่มได้จากการทอใช้เอง เช่น ผ้าแพรวา ของสุรินทร์ ผ้าหมี่ขิด ของอุดรธานี เป็นต้น

รูปที่ 2.16 ภาพตัวอย่างการแต่งกายของคนกลุ่มภูไท ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ที่มา : ฮิต 12, เดือนสามบุญข้าวจี (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก <http://thaiunique.files.wordpress.com/2010/09/e0b8a0e0b8b9e0b984e0b897.jpg>

รูปที่ 2.17 ภาพตัวอย่างอาหารการกินของคนอีสานทั่วไปซึ่งเป็นที่นิยมกัน
ที่มา : อาหารอีสาน, ลาบ ข้าวเหนียว ส้มตำ (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก <http://www.free-webboard.com/view.php?nm=btayang&qid=150>

ความเชื่อความศรัทธาของผู้คน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

มนุษย์ทุกคนที่เกิดมามีความเชื่อและความศรัทธาในแต่ละบุคคล ชาวอีสานเช่นเดียวกัน ไม่ต่างจากทุกจังหวัดในประเทศไทย มีความเชื่อและความศรัทธาที่สามารถแยกออกได้ 2 ความเชื่อใหญ่ได้แก่

1. ความเชื่อความศรัทธาของผู้คน

ความเชื่อในเรื่องผี

กล่าวกันว่าคติความเชื่อเป็นแนวทางการยอมรับต่อพลังหรืออำนาจเหนือธรรมชาติไม่อาจสามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง อันเกิดอยู่ในจิตใต้สำนึกของมนุษย์ แต่มนุษย์ก็ยอมรับให้ความเคารพและเกรงกลัว อย่างไรก็ตาม ความเชื่อยังมีทั้งความเชื่อที่มั่งงายของสังคมดั้งเดิม และความเชื่อที่เป็นเหตุเป็นผล หากย้อนอดีตสู่ยุคแรกเริ่มในอีสานยังไม่มีศาสนามนุษย์ในอดีตมีความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติหรือศาสนาผี หรือความเชื่อเรื่องผี¹² จนกระทั่งศาสนาเริ่มผ่านเข้าสู่ดินแดนอีสาน ความเชื่อเรื่องผีและศาสนาได้เข้าผสมผสานกันอย่างแยกไม่ออก ด้วยพิธีกรรมต่างๆ แฝงไว้ด้วยเรื่องผีและวิญญาณ

ผู้คนในอีสาน นับถือผีฟ้าผีดิน ซึ่งปรากฏในพิธีกรรมเพื่อขอฝน ด้วยการจุดบั้งไฟ¹³ (รูปที่ 2.18) รองลงมาเป็นผีปู่ตาหรือวิญญาณบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน ซึ่งมักนิยมปลูกศาลปู่ตาไว้บริเวณนอกหมู่บ้าน ส่วนผีอารักษ์ มีอยู่ทุกหมู่บ้านในอำเภอต่างๆ โดยพื้นที่ๆ พบผีอารักษ์ได้ทั่วไปที่ชาวบ้านเรียกว่า หลักบ้าน เพื่อคุ้มครองหมู่บ้านให้มีความสงบสุขร่มเย็น โดยมีพิธีเช่นสรงในช่วงเดือนเจ็ด เรียกว่าบุญซำฮะ ที่สำคัญชาวบ้านต้องปลูกเหือนห่างจากหลักบ้านออกไปอย่างน้อยสิบวาจึงจะปลูกเหือนได้¹⁴

รูปที่ 2.18 ภาพตัวอย่างการประกอบพิธีกรรมขอมาพระยาแถนเพื่อให้ฝนตก

ที่มา : รำแถน, พระยาแถน (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก <http://sanomcity.blogspot.com/2010/04/14-2553-2000-0600.html>

¹² สุจิตต์ วงษ์เทศ, พลังลาว ชาวอีสาน มาจากไหน (กรุงเทพฯ : มติชน, 2549), 256.

¹³ เพราะผีแถนเป็นผู้สร้างโลก สร้างสรรพสิ่งต่างๆ ในโลก เป็นผีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของชาวอีสาน เช่น การจุดบั้งไฟเพื่อขอให้พระยาแถนบันดาลให้ฝนตก ส่วนลำผีฟ้าเพื่อใช้ในการรักษาโลก ใน ธวัช ปุณโณทก, “ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน เอกสารสัมมนา โครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526. (อัดสำเนา)

¹⁴ วิโรฒ ศรีสุโรและธาดา สุทธิธรรม, หลักบ้านในภาคอีสาน (รายงานการวิจัย คณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2534), 8.

ความเชื่อในเรื่องของพญานาค

ลุ่มน้ำโขงตอนบนบริเวณจังหวัดเลย หนองบัวลำภู หนองคาย สกลนคร และนครพนม ล้วนมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องของพญานาค ระบบความเชื่อดังกล่าวถือว่า นาคหรืองู เป็นสัญลักษณ์ของน้ำ¹⁵ ตำนานอุรังคธาตุ¹⁶ ให้ความสำคัญเรื่องดังกล่าว เพราะนาคมีอำนาจเหนือธรรมชาติ บันดาลให้เกิดแม่น้ำ ห้วย หนอง คลอง บึง ตลอดจนภูเขาสถาและแหล่งที่อยู่อาศัย¹⁷

ครั้นศาสนาพุทธเข้ามาสู่บริเวณดังกล่าว ลัทธิขงจื๊อถูกผนวกรวมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาที่เข้ามาแทนที่ไม่ได้สลายไป ยังปรากฏเห็นนาคกลายเป็นผู้พิทักษ์พระพุทธรูป¹⁸ อนึ่งภานุขนิณดิณเฝ้าบ้านเชียงพบลายเขียนเป็นรูปงู จากหลักฐานทำให้เชื่อว่าการบูชางู ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และยังคงสืบเนื่องต่อกันมาในสมัยหลังจวบจนปัจจุบัน ยังพบเห็นการนับถือพญานาค แม้เป็นเพียงแค่ความเชื่อ แต่ผู้คนแถบลุ่มน้ำโขงยังมีความเชื่อจากวัฒนธรรมในอดีต ด้วยการนับถือบั้งไฟพญานาค ซึ่งทุกวันออกพรรษาของทุกปี พญานาคปล่อยบั้งไฟในแม่น้ำโขง ขึ้นสู่ท้องฟ้า แม้ในทางวิทยาศาสตร์ยังหาคำตอบไม่ได้ ลูกไฟที่พุ่งขึ้นมาเหนือสายน้ำ

ถึงเป็นเพียงแค่ตำนานและความเชื่อ แต่อย่างไรก็ดี ผู้คนชาวอีสานยังมีความศรัทธาอยู่เช่นเดิม และจากการตั้งข้อสังเกตทำให้พบว่าแทบทุกวัด รวบรวมได้ทางขึ้นอุโบสถ มักประดับราวบันไดทางขึ้น ด้วยรูปพญานาคเสมอแทบทั้งหมดในเขตพื้นที่ในอีสานที่ถูกสร้างขึ้นตามแบบพื้นถิ่นที่รับสืบทอดกันมาจากอดีต (รูปที่ 2.19)

รูปที่ 2.19 ภาพตัวอย่างการประดับพญานาคที่ราวบันได ที่วัดเสมาคำค้อ อากาศามารถ จังหวัด

¹⁵ สุจิตต์ วงษ์เทศ, พลังลาว ชาวอีสาน มาจากไหน, 260.

¹⁶ ตำนานอุรังคธาตุ เป็นเรื่องราวปรัมปราของผู้คนสองฝั่งโขง ที่สมมุติว่ามีการเคลื่อนย้ายผู้คนจากหนองแสในมณฑลยูนนานทางตอนใต้ของจีน มาตามลำน้ำโขงและเข้าไปตั้งถิ่นฐานตามทีราบลุ่มของสองฝั่งแม่น้ำโขง ศรีศักร วัลลิโภดม, แอ่งอารยธรรมอีสาน, 10-17. อ้างถึงใน สันติ เล็กสุขุม, “โครงการวิจัยศิลปะลาวในประเทศไทย”มหาวิทยาลัยศิลปากร 2539, (อัดสำเนา)

¹⁷ สุจิตต์ วงษ์เทศ, พลังลาว ชาวอีสาน มาจากไหน, 265.

¹⁸ อุทัยทอง จันทกรณ, องค์ประกอบสถาปัตยกรรมอีสาน (สกลนคร : ศูนย์วัฒนธรรม, 2534), 28.

รูปตัวอย่างงานศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับพื้นแผ่นดินอีสานในประเทศไทย บ่งถึงการนับถือศาสนาในช่วงเวลาที่แตกต่าง

พุทธศาสนา วัดและสิ่งก่อสร้าง

1. พุทธศาสนา

ศาสนาพุทธและฮินดูแพร่หลายเข้ามาในราวพุทธศตวรรษที่ 7-8 ตามที่กล่าวมา มีเส้นทางผ่านทางลุ่มน้ำป่าสัก และช่องเขาเพชรบูรณ์ เข้าสู่อีสานบริเวณพื้นที่ที่เป็นชุมชนดั้งเดิม¹⁹ นับถือผีและนาคมาก่อน จึงผสมผสานกันเป็นความเชื่อความศรัทธา มีการพัฒนาการเรื่อยมา เป็นศาสนาพุทธตามลำดับ ซึ่งพบในเขตภาคอีสาน เช่นที่ เมืองฟ้าแดดสงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์ บ้านกุดโดน จังหวัดชัยภูมิ เป็นต้น จังหวัดอุดรธานีพบหลักฐานอันเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูป เช่นกันโดยแบ่งตามลำดับสมัยวัฒนธรรมต่างๆ ได้ดังนี้ สมัยวัฒนธรรมทวารวดี สมัยวัฒนธรรมเขมร สมัยวัฒนธรรมอยุธยา-ล้านช้าง และสมัยวัฒนธรรมรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้ย่อมสังเกตได้ว่าสมัยแห่งวัฒนธรรมสุโขทัย และวัฒนธรรมล้านนา ไม่ปรากฏเพราะ ไม่มีความสัมพันธ์สืบเนื่องทางงานช่างในพื้นที่อีสาน ด้วยไม่พบหลักฐานถึงรูปแบบศิลปะทั้ง 2 วัฒนธรรม ตลอดจนการแผ่กระจายอำนาจการปกครองของทั้ง 2 วัฒนธรรม ที่ปกครองทางภาคเหนือด้วยสมัยวัฒนธรรมล้านนา และภาคกลางด้วยสมัยวัฒนธรรมสุโขทัย

สมัยวัฒนธรรมทวารวดี มีอายุตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-16 หลักฐานยืนยันถึงการแพร่กระจายของพุทธศาสนาเข้ามายังบริเวณจังหวัดอุดรธานี คือแท่งสีมา²⁰ มีรูปแบบภาพสลักและลวดลายเป็นลายสมัยวัฒนธรรมทวารวดี กล่าวคือ ภาพสลักเป็นรูปสฤป รูปหม้อน้ำ²¹ ภาพสลักแกนปูนกึ่งกลางแท่งสีมา และส่วนแท่งที่มีลวดลายพบรูปแบบคล้ายกับลายก้อนเมฆ ที่พบในภาพสลักนูนต่ำ ตอนพระพุทธรองค์เสด็จลงจากดาวดึงส์²² จากเมืองฟ้าแดดสงยาง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ (รูปที่ 2.20)

บริเวณจังหวัดอุดรธานีพบแท่งสีมา มีการแกะสลักลวดลายในสมัยทวารวดีที่วัดพระธาตุดอนแก้ว²³ อำเภอกุมภวาปี (รูปที่ 2.21) ส่วนแท่งที่แกะสลักแกนปูน และรูปสฤปพบที่ กลุ่มสิมารอบนอก แท่งที่ 1 และ 2 ภายในบริเวณบวชพระปู่ วัดพระพุทธาน

¹⁹ สันติ เล็กสุขุม, “โครงการวิจัยศิลปะลาวในประเทศไทย” มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2539. (อัดสำเนา)

²⁰ ดูใน สันติ เล็กสุขุม, “รายงานสำรวจศิลปะโบราณคดีในจังหวัดอุดรธานี” เอกสารประกอบการบรรยาย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, 2550. (อัดสำเนา) เพราะสีมาเป็นทรงแท่ง จึงขอเรียกว่า “แท่งสีมา”

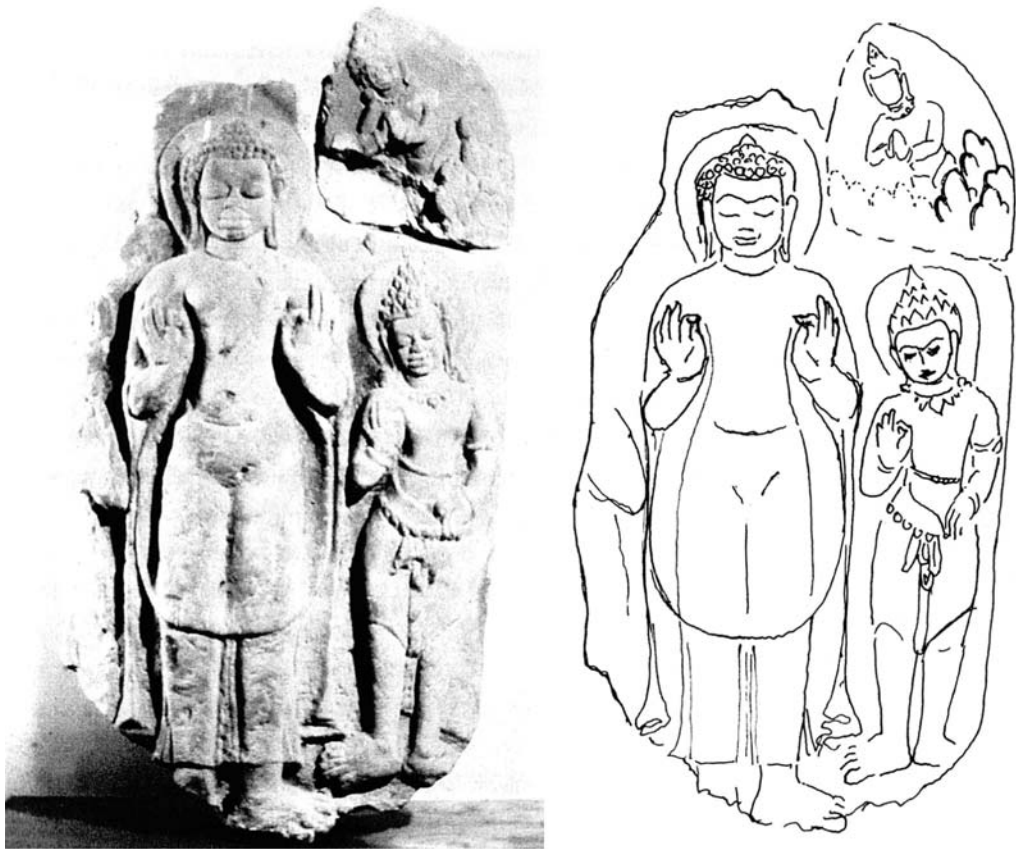
²¹ แท่งสีมาที่พบเป็นภาพสลักรูปหม้อน้ำบุรณะขมตะ พบที่บ้านเท่อเล่อ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ในสุรพล ดำริห์กุล, แผ่นดินอีสาน (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2549), 105.

²² สันติ เล็กสุขุม, “จากจิตรกรรมแบบประเพณีมาเป็นจิตรกรรมร่วมสมัยในปัจจุบัน (ตอนที่ 2),” ศิลปะวัฒนธรรม 17, 2 (ธันวาคม 2538), 190-192.

²³ รูปแบบลวดลายมีความคล้ายคลึงกับลวดลายในแท่งสีมา ตอนพระพุทธรองค์เสด็จลงจากดาวดึงส์ และที่แท่งสีมา ที่ เมืองพิมาย

บัวบาน อำเภอบ้านผือ²⁴ เปรียบเทียบกับรูปแบบที่พบที่วัดโนนศิลา บ้านฝาย ตำบลหนองไผ่ อำเภอลำดวน จังหวัดขอนแก่น เป็นรูปแบบและช่วงอายุร่วมสมัยเดียวกัน

งานช่างในสมัยวัฒนธรรมทวารวดี ที่พบรูปแบบที่วัดโนนศิลาแบบสันแกนนูน หรือแบบหมอน้ำปูรณฆฏะ รวมถึงที่มีลวดลายประดับก็ดี (รูปที่ 2.22) บ่งถึงการรับศาสนาพุทธเข้าในพื้นที่ ซึ่งได้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลวัฒนธรรมจากอินเดียที่ค่อนข้างชัดเจนในระยะแรก ก่อนที่จะมีการผสมผสานวัฒนธรรมและระบียบท้องถิ่นเข้ากับอิทธิพลจากภายนอกในเวลาต่อมา จนกลายเป็นวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ²⁵ ขนาดเดียวสิ่งก่อสร้างอาคารอุโบสถ ไม่มีหลักฐานหลงเหลือ แต่ยังคงเชื่อได้ว่ามีอาคารสิ่งก่อสร้างในสมัยวัฒนธรรมสมัยทวารวดี ที่ปรากฏในแหล่งที่เมืองฟ้าแดดสงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์

รูปที่ 2.20 ใบเสมาและลายเส้น ตอนพระพุทธรองค์เสด็จลงจากดาวดึงส์ ศิลปะสมัยวัฒนธรรมทวารวดี ที่มาของภาพ : สันติ เล็กสุขุม. ลีลาไทย, (กรุงเทพฯ : มติชน, 2546), 62-63.

²⁴ จากผลการขุดแต่งกรมศิลปากรพบว่าระดับชั้นดินเดียวกันนั้น อาจจะมีการเคลื่อนย้ายมาจากที่อื่นหรือปักพร้อมกัน หรือจะปักในระยะเวลาที่ต่างกัน การปักใบเสมาซ้อนกัน 3 ใบ นั้นอาจจะเป็นการผูกซ้อนกัน โดยพระสงฆ์ในแต่ละนิกายเพื่อแสดงว่านิกายใดผูกพัทสีมา นิกายนั้นก็ปักลงไปไว้เป็นสำคัญ ดูรายละเอียดใน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, สาส์นสมเด็จ เล่ม 26 (กรุงเทพฯ : ศุภสภา 2505), 106.

²⁵ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ศิลปะทวารวดี วัฒนธรรมพุทธศาสนายุคแรกเริ่มในดินแดนไทย (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2547), 23-28.

รูปแบบสิมณวนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับพัฒนาการทางงานช่าง

รูปที่ 2.21 แท่งสิมาสลักลวดลาย
ในสมัยวัฒนธรรมทวารวดี ที่วัดพระ
ธาตุดอนแก้ว อำเภอกุมภวาปี
จังหวัดอุดรธานี

รูปที่ 2.22 ตัวอย่างแท่งสิมาใน
วัฒนธรรมทวารวดี ที่วัดโพธิ์ศิลา
จังหวัดอำนาจเจริญ

สมัยวัฒนธรรมเขมร มีอายุอยู่ในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-18 หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ในสมัยวัฒนธรรมเขมรของภาคอีสาน ยังเป็นแห่งสิมาสลักภาพบุคคล มีเครื่องแต่งกายเป็นรูปแบบเขมร (รูปที่ 2.23) กล่าวคือ แห่งสิมาที่พบเป็นภาพสลักบุคคล พบที่บวชพระปู่ วัดพระพุทธบาทบัวบาน อำเภอบ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี อยู่บริเวณด้านในสุดโดยซ้อนกัน 3 ชั้น (รูปที่ 2.24) อีกแห่งที่วัดโนนศิลาอาสน์ อำเภอบ้านฝ้อ เช่นเดียวกัน (รูปที่ 2.25) พบการนุ่งผ้ารูปแบบคล้ายในสมัยเกาะแกร์²⁶ หลักฐานดังกล่าวอาจทำให้สันนิษฐานได้ว่าชุมชนดั้งเดิมรับพุทธศาสนา แต่ในขนาดเดียวกันก็ผสมผสานฮินดู ผสมเข้าด้วยกัน²⁷ ด้วยดินแดนอีสานอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรเขมร ดังที่พบผังเมืองหนองหาน และส่วนอาคารก่อด้วยศิลาแลง ในวัดบ้านจืด อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ซึ่งอดีตเคยเป็นเมืองในสมัยเขมรดังกล่าว²⁸ รวมถึงปราสาทหินที่พบทั่วไปในเขตภาคอีสาน อาทิเช่น ปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น

เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่าในสมัยวัฒนธรรมเขมร นิยมสร้างปราสาทหินในศาสนาฮินดู ดังนั้นจึงไม่นิยมสร้างวัด ทั้งนี้ยังรวมถึงแห่งสิมา เข้าใจว่าเป็นการผสมผสานกันของรูปแบบในวัฒนธรรมสมัยทวารวดีและสมัยวัฒนธรรมเขมรด้วยเช่นกัน โดยมีลักษณะรูปแบบเฉพาะของช่างเขมรมากกว่าช่างสมัยวัฒนธรรมทวารวดี

รูปที่ 2.23 ภาพขยายแห่งสิมา ด้านล่าง ที่วัดหนองกาสิม อำเภอบ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี แสดงการนุ่งผ้ารูปแบบคล้ายในสมัยเกาะแกร์ของเขมรที่เมืองพระนคร

²⁶ รายละเอียดของภาพแสดงถึงการแต่งกายในวัฒนธรรมเขมรทั้งภาพบุรุษและสตรี เมื่อเทียบเคียงรูปแบบของภาษาทรงและเครื่องอาภรณ์แสดงถึงรูปแบบศิลปะแบบเกาะแกร์ ภาษายาวคล้ายโสร่งจีบเป็นริ้วซีกชายภาษาออกเป็นวงโค้ง หน้าอุทรจีบเป็นริ้ว เครื่องประดับทั้งสองเหมือนกัน ใน ม.ร.ว. สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, “ภาพสลักบนใบเสมาค้นพบใหม่ ณ พระพุทธบาทบัวบาน อุดรธานี,” ศิลปวัฒนธรรม, 17, 6 (ตุลาคม 2535) 86-89.

²⁷ สันติ เล็กสุขุม, “โครงการวิจัยศิลปะลาวในประเทศไทย” 3-5.

²⁸ ศรีศักร วัลลิโภดม, แอ่งอารยธรรมอีสาน แฉหลักฐานโบราณคดี พลิกโฉมหน้าประวัติศาสตร์ไทย (กรุงเทพฯ : มติชน, 2533), 269.

รูปที่ 2.24 ภาพสลักบุคคล พบที่
บวชพระปู่ วัดพระพุทธบาทบัวบาน
อำเภอบ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี อยู่
บริเวณด้านในสุดโดยซ้อนกัน 3 ชั้น

รูปที่ 2.25 วัดโนนศิลาอาสน์
อำเภอบ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี

สมัยวัฒนธรรมอยุธยา ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20-23 พระพุทธศาสนาในพื้นที่บริเวณจังหวัดอุดรธานี ไม่พบหลักฐานที่สนับสนุนอย่างชัดเจนมากนัก เฉพาะพื้นที่บริเวณเมืองหนองบัวลุ่มภู เท่านั้นที่ตกอยู่ภายใต้อาณาเขตล้านช้าง²⁹ โดยหลักฐานที่เชื่อว่าเป็นเขตแดนของล้านช้าง คือ พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย อนุสรณ์ของพระไชยเชษฐาและพระมหาจักรพรรดิ เพื่อสัมพันธไมตรีหรือเพื่อแบ่งเขตของอาณาจักรแต่ละฝ่าย หนึ่งพื้นที่จังหวัดเลย หนองบัวลุ่มภู อุดรธานี หนองคายและพื้นที่บางส่วนของสกลนคร นครพนม ทั้งหมดเคยเป็นเมือง อาณาจักรล้านช้าง ในสมัยอยุธยามาก่อน³⁰

อาจกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนา ในช่วงเวลาดังกล่าว พื้นที่บางจังหวัดในภาคอีสาน ยังเป็นพื้นที่บริเวณของอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งได้พบพระพุทธรูป เจดีย์ (รูปที่ 2.26) และจารึกที่วัดถ้ำสุวรรณคูหา อำเภอสุวรรณคูหา (รูปที่ 2.27) และถู่พระไชยเชษฐาที่วัดศรีคุณเมือง³¹ อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลุ่มภู (รูปที่ 2.28) เพิ่มเติมเป็นหลักฐานสนับสนุนได้ดี

ด้วยหลักฐานที่ปรากฏสามารถอธิบายได้ว่าตัวอย่างบริเวณที่กล่าวมา ในช่วงเวลานั้นถือเป็นพื้นที่ชายแดน ของทั้ง 2 วัฒนธรรม เข้าใจว่างานช่างในสมัยวัฒนธรรมดังกล่าวมีความใกล้ชิดกับล้านช้างมากกว่า กรุงเทพมหานคร รูปแบบงานช่างจึงปรากฏสะท้อนให้เห็นจนถึงปัจจุบัน ดูได้ในส่วนของทรงบัวเหลี่ยมที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวของวัฒนธรรมสมัยล้านช้าง

สิ่งก่อสร้างทางพระพุทธศาสนาในสมัยวัฒนธรรมล้านช้าง พบว่านิยมสร้างพระธาตุหรือเจดีย์ควบคู่กับการสร้างวัด ขณะที่หลักฐานรูปแบบอุโบสถไม่เหลือให้ศึกษา ส่วนสมัยวัฒนธรรมอยุธยาไม่ปรากฏหลักฐานในการสนับสนุนพื้นที่บริเวณภาค

รูปที่ 2.26 ธาตุหรือเจดีย์ที่วัดถ้ำสุวรรณคูหา อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัว มีจารึกกล่าวถึงการสร้างเป็นวัดในสมัยพระไชยเชษฐาธิราช

²⁹ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “ศิลปะลาวหรือล้านช้างโดยสังเขป” ศิลปะในกลุ่มประเทศเอเชียอาคเนย์, 1, 93.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, 87-102.

³¹ สันติ เล็กสุขุม กล่าวไว้ว่าจากรูปแบบดังกล่าวเป็นศิลปกรรมที่สร้างในสมัยล้านช้างจริงแต่ยังไม่สามารถยืนยันตรวจสอบได้ว่าถู่พระไชยเชษฐาธิราช สร้างในสมัยพระไชยเชษฐาหรือไม่ ณ วัดศรีคุณเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลุ่มภู เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2550

รูปที่ 2.27 จารึกที่วัดถ้ำสุวรรณคูหา
อำเภอสวรรคูหา จังหวัด
หนองบัวลำภู

รูปที่ 2.28 กู่ ที่วัดศรีคุณเมือง อำเภอมือ
เมือง จังหวัดหนองบัวลำภู

สมัยวัฒนธรรมรัตนโกสินทร์ ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์ พื้นที่บริเวณบางจังหวัดยังไม่มีชื่อปรากฏ ล่วงผ่านเข้าสู่ช่วงรัชกาลที่ 3 มีหลักฐานเกี่ยวกับเมืองหนองบัวลุ่มภู ดังนั้นพระพุทธศาสนายังคงสืบต่อเนื่องมาครั้นตั้งแต่สมัยวัฒนธรรมอยุธยา³²

หลังจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงขึ้นครองราชย์ โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกขึ้น โดยให้จังหวัดอุดรธานี ตั้งขึ้นที่วัดจอมศรี อำเภอกุมภวาปี³³ (2.29) และวัดสุปัฏ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี (2.30) หลังจากนั้นเป็นต้นมาพระพุทธศาสนาได้เผยแพร่ไปทั้งเขตอีสาน มีความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ดังเห็นได้จากสิ่งก่อสร้างประกอบศาสนกิจ แต่พระสงฆ์ ทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุติก มีทั้งวัดที่มีการจัดการศึกษาเล่าเรียนด้านพระพุทธศาสนา ตลอดจนฝ่ายปฏิบัติธรรม ซึ่งเรียกว่าฝ่ายวิปัสสนาธุระ

อีสานในช่วงสมัยวัฒนธรรมรัตนโกสินทร์ เริ่มเกี่ยวข้องอย่างจริงจัง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมาตั้งแต่การตั้งเมือง การปกครอง ขณะที่การรับศาสนาพุทธย่อมเป็นไปตามข้อกำหนดของส่วนกลางจากราชสำนัก ขนาดเดียวกันงานช่างยังชัดเจนมาก สังเกตได้จากที่สร้างอุโบสถตั้งแต่ วัดทุ่งศรีเมือง ตั้งแต่รัชกาลที่ 3³⁴ (รูปที่ 2.31) เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

รูปที่ 2.29 แสดงภาพอุโบสถภายใน วัดจอมศรี อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี ที่ตั้งนิกายธรรมยุติก แห่งแรกในจังหวัดอุดรธานี ในสมัยรัชกาลที่ 4

³² กระทรวง มหาดไทย, ประวัติศาสตร์มหาดไทย ส่วนภูมิภาคจังหวัดอุดรธานี, 4.

³³ กระทรวง ศึกษาธิการ, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ภูมิปัญญา จังหวัดอุดรธานี (กรุงเทพฯ : ศุภสภา, 2542), 100.

³⁴ จังหวัดอุบลราชธานี, ประวัติวัดทุ่งศรีเมือง [ออนไลน์] เข้าถึงเมื่อ 24 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก <http://guideubon.com/>

รูปที่ 2.30 วัดสุปัฏ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี นิภายธรรมยุติอีสานตอนล่าง สร้างขึ้นในรัชกาล
ที่ 4

รูปที่ 2.31 วัดทุ่งศรีเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี การผสมระหว่างรูปแบบช่างในช่วงรัชกาล
ที่ 3 และฝีมือรสนิยมช่างในพื้นที่

2. วัดและสิ่งก่อสร้างในภาคอีสาน

วัดและสิ่งก่อสร้างเป็นองค์ประกอบที่อยู่ในอาณาเขตของวัดหรือศาสนสถานในพระพุทธศาสนา วางอยู่ในผังของวัดมีเขตล้อมหรือแบ่งเขตเอาไว้อย่างชัดเจน อาคารสิ่งก่อสร้างภายในวัด ซึ่งมีกำแพงหรือรั้วล้อมรอบพื้นที่สี่เหลี่ยม พระสงฆ์ได้ใช้อาคารประกอบกิจของสงฆ์ พิธีการทำบุญ ตามประเพณีของชาวบ้านในชุมชน

ภายในวัดแบ่งพื้นที่ออกเป็นเขตสังฆาวาส เป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ และเขตพุทธาวาส มีอาคารสิ่งก่อสร้างที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมของพระสงฆ์ หรือพิธีทั่วไป เหล่านี้ล้วนต้องใช้อาณาเขตพุทธาวาสทั้งสิ้น สิ่งก่อสร้างจึงถูกสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอย เช่น อุโบสถ ศาลา หอระฆัง เป็นต้น ซึ่งมีรายละเอียดทั้งสองเขตพื้นที่ดังนี้

เขตสังฆาวาส

1. กุฏิ มีความหมายถึงที่อยู่เฉพาะที่ เป็นที่อยู่ของพระภิกษุ ให้อยู่ได้เพียงองค์เดียว โดยมีให้สะสมสิ่งของ เครื่องใช้ อาหารเกินความจำเป็น³⁵ ถือเป็นเขตสังฆาวาส สิ่งก่อสร้างอาคารประเภทดังกล่าว มักสร้างบริเวณรอบๆ อุโบสถติดริมรั้ว ซิดกำแพงทั้งสองด้าน กุฏิ ไม่มีรูปแบบตายตัว กล่าวคือ วัดหลวงเท่านั้นที่มีการสร้างอาคารหลังคาทรงจั่วแบบเรือนไทยภาคกลาง และอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก เช่นที่วัดมัชฌิมาวาส และวัดโพธิสมภรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ในขณะที่มักพบ รูปแบบเขื่อนพักอาศัยในเขตตามอำเภอต่างๆ รวมถึงอาคารคอนกรีต แบบที่พักอาศัยตาม แบบต่างๆ ไปซึ่งมีเป็นจำนวนมาก เช่น ที่วัดบ้านจิก (รูปที่ 2.32) วัดทิพย์สันติวงศ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เป็นต้น

รูปที่ 2.32 ตัวอย่างการวางตำแหน่งกุฏิ ของพระสงฆ์ ในรอบวงรี ที่วัดบ้านจิก อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

ที่มา : ภาพถ่ายดาวเทียม, วัดบ้านจิก (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก <http://www.globalguide.org/?lat=17.41&long=102.79&zoom=5&wiki=0>

³⁵ กรมศิลปากร, สถาปัตยกรรมไทย (กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2538), 217.

เขตพุทธาวาส

1. เจดีย์หรือพระธาตุ นิยมตั้งใกล้กับตัวอุโบสถ เป็นสิ่งก่อสร้างเพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ หรือพระอรหันต์ พบเห็นเป็นบางที่และสิ่งสำคัญหากวัดใดมีพระธาตุ มักตั้งชื่อขึ้นต้นหรือเกี่ยวข้องกับพระธาตุเสมอ³⁶ เช่น วัดศรีมหาธาตุ หนองหาน และวัดธาตุสว่างโนนยาง ตำบลกุดสระ อำเภอเมือง พระธาตุดอนแก้ว อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี เป็นต้น (รูปที่ 2.33)

ส่วนธาตุ เป็นสิ่งก่อสร้างบรรจุอัฐิบุคคลสำคัญหรือทั่วไป ตั้งอยู่ชิดกำแพงวัด หรือบางที่ใช้ธาตุเป็นเสารั้ววัดแทน เช่น ที่วัดบ้านจิก, วัดมณีมาวาส วัดศรีคุณเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เป็นต้น

2. สิม อุโบสถหรือสิม สิ่งก่อสร้างสำคัญรองลงมาจากพระธาตุของวัด ใช้ประกอบสังฆกรรมรวมถึงพิธีกรรมในพุทธศาสนา ตำแหน่งของอุโบสถไม่นิยมมีสิ่งก่อสร้างใดๆ ขวางหน้า โดยผู้วิจักล่าวถึงรูปแบบไว้อย่างละเอียดในบทที่ 3 ต่อไป

3. ศาลาการเปรียญหรือหอแจก ใช้โครงสร้างไม้เป็นหลัก เช่นที่วัด โพธิสมภรณ์, วัดมณีมาวาส อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ตั้งอยู่ด้านข้างของอุโบสถ ไม่ชิดติดกำแพง

4. หอระฆังและหอกลอง สิ่งก่อสร้างที่ใช้เป็นเครื่องบอกสัญญาณ มักพบหอระฆังที่สร้างด้วยคอนกรีตเป็นจำนวนมากกว่าไม้ โดยนิยมสร้างใกล้อุโบสถ วัดบางแห่งยังคงใช้กลองเป็นเครื่องบอกสัญญาณ บางพื้นที่พบทั้งหอระฆังและหอกลองอยู่รวมกัน เช่น ที่ วัดศรีสมสะอาด, วัดศรีบุญเรือง อำเภอกุมภวาปี และวัดโนนอร่าม อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เป็นต้น

รูปที่ 2.33 ตัวอย่างการวางตำแหน่งของเขตพุทธาวาสวัดพระธาตุดอนแก้ว อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี พระธาตุในกรอบวงสีแดง สิมหรืออุโบสถในกรอบสีเขียว และศาลาในกรอบม่วง ที่มา : ภาพถ่ายดาวเทียม, วัดพระธาตุดอนแก้ว (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก <http://www.globalguide.org/?lat=17.41&long=102.79&zoom=5&wiki=0>

³⁶ ในเขตอีสานที่นิยมเรียกพระธาตุ ที่มีชื่อเสียง เช่น วัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม, วัดพระธาตุหนองสามหมื่น จังหวัดชัยภูมิ, วัดพระธาตุขามแก่น จังหวัดขอนแก่น และวัดพระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร เป็นต้น

ตัวอย่างสิมอีสานรูปแบบวัฒนธรรมล้านช้างและรูปแบบพื้นถิ่นสืบทอดวัฒนธรรมล้านช้าง พบในช่วงก่อนการปรากฏรูปแบบสิมญวน

บทที่ 3

สิมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก่อนและการปรากฏรูปแบบของสิมฝีมือช่างญวน

ในบทนี้เป็นการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับการศึกษารูปแบบสิมที่ปรากฏก่อนหน้าที่จะมีรูปแบบสิมญวน ซึ่งเป็นการกล่าวถึงตั้งแต่เริ่มและสืบทอดในสมัยวัฒนธรรมล้านช้าง ช่วงที่เริ่มปรากฏ จนถึงช่วงหลังกระทั่งสิ้นสุดความนิยมอย่างสิ้นเชิง และที่สำคัญได้กล่าวถึงแหล่งที่มาของต้นกำเนิดของรูปแบบสิมญวนไม่ว่าจะเป็นเรื่องลวดลายประดับ (ซึ่งจะกล่าวถึงพอประมาณในส่วนที่สำคัญเท่านั้น) รูปแบบเฉพาะที่สามารถระบุได้ชัดเจนถึงความเป็นฝีมือช่างญวน ซึ่งได้เรียงลำดับประเด็นสำคัญๆ ดังนี้

ความเป็นมาของรูปแบบสิมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

อีสานตามที่เข้าใจกันดีแล้วว่าเป็นวัฒนธรรมล้านช้างมาก่อนหน้านั้น ดังนั้นรูปแบบสิมในระยะแรกๆ จึงมีรสนิยมแบบล้านช้างปรากฏอยู่พอสมควรก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงในด้านรูปแบบเมื่อชาวเวียตนามเข้ามาสู่ดินแดนอีสาน ทั้งนี้จึงทำให้สามารถแบ่งกลุ่มรูปแบบสิมออกได้ตามหลักฐานที่ปรากฏเรียงตามลำดับดังต่อไปนี้

1. สิมกลุ่มรูปแบบวัฒนธรรมล้านช้าง

เป็นกลุ่มที่รับแบบแผนการวางผังทั้งหมดมาดำเนินการก่อสร้าง แท้จริงแล้วคือกลุ่มล้านช้างที่เมื่อครั้งยังไม่ตกเป็นของสยาม ยกตัวอย่างได้แก่ วัดมหาธาตุ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย, วัดพระเหลาเทพนิมิต อำเภอพนา จังหวัดอำนาจเจริญ, วัดศรีมงคลใต้ (รูปที่ 3.1) จังหวัดมุกดาหาร, วัดกลางมิ่งเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด (รูปที่ 3.2), วัดมโนภิรมย์ อำเภอหัวน้ำใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร (รูปที่ 3.3) เป็นต้น ซึ่งมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น คือรวงผึ้ง, ฐานบัวลูกแก้วอกไก่ และเสาด้านคู่หน้า ๒ คู่¹ (รูปที่ 3.4) กระจายกระจายในพื้นที่อีสานดังกล่าว

2. สิมกลุ่มรูปแบบพื้นถิ่นสืบทอดวัฒนธรรมล้านช้าง

คือกลุ่มที่อพยพจากทางตอนบนของอีสานคือเวียงจันทน์ ภายหลังตกเป็นเมืองขึ้นของไทย ชุมชนจึงกระจายตามจังหวัดต่างๆ รูปแบบที่พบมักนิยมทำเป็นสิมขนาดเล็ก ฐานยกสูงแบบลูกแก้วอกไก่ มีรวงผึ้งระหว่างเสาด้านคู่หน้า มีทางขึ้นเฉพาะด้านหน้าตัวอย่างเช่น วัดสระเกตุ (รูปที่ 3.5), วัดจักรวาลภูมิ, วัดไตรภูมิคุณาจารย์, วัดไตรภูมิ บ้านผือฮี, (รูปที่ 3.6) วัดบ้านขอนแก่นเหนือ, วัดศรีฐาน, วัดฟ้าเลื่อม วัดป่าบ้านขาด จังหวัดร้อยเอ็ด (รูปที่ 3.7) สิมวัดแจ้ง, วัดบ้านคำแย จังหวัดอุบลราชธานี² (รูปที่ 3.8) เป็นต้น

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปอย่างย่อได้ว่าอีสานเป็นดินแดนในสมัยล้านช้างก่อนถูกกรุงเทพฯ เข้ายึดรวมเป็นประเทศสยามในมิติเวลานั้น เรื่อยมาจนถึงรัชกาลที่ ๕ อีสานถูกแบ่งและถูกขนานนามเป็นครั้งแรก ศิลปะและวัฒนธรรมยังคงสืบทอดจากฝั่ง สปป. ลาว ให้พบเห็น จากหลักฐานทางด้านศิลปกรรมจึงบ่งถึงคนอีสานก็คือกลุ่มคนลาวนั่นเอง

¹ ขวลิท อธิปัตย์กุล. อัตลักษณ์พุทธศิลป์อีสาน, รวมบทความครบรอบ 1 ปี ของกลุ่มพุทธศิลป์ถิ่นอีสาน (เอกสารอัดสำเนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี 2553), 3.

² เรื่องเดียวกัน, 3-4.

รูปที่ 3.1 วัดกลางมิ่งเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด

รูปที่ 3.2 วัดมโนภิรมย์ อำเภอห้วยใหญ่
จังหวัดมุกดาหาร

รูปที่ 3.3 วัดศรีมงคลใต้ อำเภอเมือง
จังหวัดมุกดาหาร

รูปที่ 3.4 วัดพระเหลาเทพนิมิต
อำเภอพนม จังหวัดอำนาจเจริญ

รูปที่ 3.5 วัดสระเกตุ อำเภอสุวรรณภูมิ
จังหวัดร้อยเอ็ด

รูปที่ 3.6 วัดไตรภูมิ บ้านผือฮี
อำเภอจตุรพักตร จังหวัดร้อยเอ็ด

รูปที่ 3.7 วัดป่าบ้านซาด บ้านซาด
อำเภอจตุรพักตร จังหวัดร้อยเอ็ด

รูปที่ 3.8 วัดบ้านคำแย บ้านคำแย
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพรวมของการศึกษารูปแบบสิมฝีมือช่างญวนที่ผ่านมา

ประเด็นนี้กล่าวถึงการศึกษาที่ผ่านมาของรูปแบบสิมญวนที่ปรากฏขึ้นภายหลังจากกลุ่มช่างชาวเวียดนามเข้ามาสู่ดินแดนอีสานโดยอาศัยข้อมูลจากผลงานที่ปรากฏเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสิมญวน

จากการศึกษาที่ผ่านมาสามารถสรุปจากผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์ของ วิโรฒ ศรีสุโร ได้กล่าวถึงภาพรวมของสิมฝีมือช่างญวนว่า มักนิยมทำวงโค้งเหนือซุ้มประตู, หน้าต่าง มักทำบันไดพวยออกมืเสาและราวบันไดขนานโค้งตามตัวบันได ช่องลูกกรงมักเจาะเป็นรูปไข่ทางตั้ง ลวดลายมักปั้นปูนเป็นตัวมังกรหรือกิเลนแทนพญานาค หรือหากทำรูปพญานาคก็มักจะปั้นเพี้ยนไปคล้ายมังกร³ (รูปที่ 3.9)

ทางด้านรูปแบบสิมได้แบ่งออกเป็นแบบไม่มีมุขหน้า โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจคือ ส่วนใหญ่จะเป็นสิม 3 ห้อง คือ 3 ช่วงเสา มักทำผนังทึบแล้วเจาะช่องหน้าต่าง มีประตูเข้าเพียงประตูเดียวทางด้านหน้า หลังคาทรงจั่วชั้นเดียว บางครั้งก็ลดปีกนกทางด้านข้าง ด้านหน้ามักเป็นจั่วเปิด นิยมทำอาร์คโค้งเหนือประตูและหน้าต่าง⁴ อย่างไรก็ตาม วิโรฒ ศรีสุโร ได้แบ่งกลุ่มของสิมญวนออกเป็น 3 แบบ ดังรายละเอียดตามลำดับดังนี้

1. **แบบมีมุขหน้า** ส่วนใหญ่จะเป็นสิม 3 ห้องเช่นเดียวกัน ด้านหลังก่อทึบ, ด้านหน้าทำมุขเพิ่มอีก 1 ห้อง ซุ้มหน้าก่อโค้งใหญ่เป็นทางเข้า 1 โค้ง และขนานด้วยซุ้มโค้งขนาดย่อมลงมาอีกข้างละ 1 โค้ง บันไดมีทั้งขึ้นตรงด้านหน้า 1 บันได, ขึ้นด้านข้าง 2 บันได และขึ้นทั้งด้านหน้าและข้าง รวมเป็น 3 บันได หลังคาทรงจั่วชั้นเดียวก็มี ลดหลังคาเป็นปีกนกด้านข้างก็มี ด้านหน้านิยมทำจั่วเปิดปั้นบัวหัวเสา และตกแต่งปูนปั้นเป็นลวดลายบนหน้าบัน⁵ (รูปที่ 3.10)

2. **แบบมีมุขหน้าและมุขหลัง** วิโรฒ ศรีสุโร กล่าวว่ารูปแบบสิมประเภทนี้ค่อนข้างจะหาได้ยาก คือ เป็นสิมยาว 3 ห้อง บวกมุขหน้า-หลังอีกข้างละ 1 ห้อง แต่จะทำแคบกว่าเล็กน้อย ทั้งมุขหน้า-หลังก่อซุ้มโค้งขนาดเท่ากันถึง 3 ซุ้ม ตกแต่งบัวหัวเสา 4 เหลี่ยมตามปกติทุกๆ ไป ลูกกรงแปลงจากช่องมนเป็นช่อง 4 เหลี่ยมปลายตัด เหนือหัวเสาส่วนที่เป็นเชิงหน้าบันปั้นปูนเป็นลวดลายเครือเถาประกอบเทพนม สิ้นหน้าบันรูปพานรัฐธรรมนูญซ้อนกัน ตัวหน้าบันเป็นไม้ดีทางตั้ง มีนาคสะดุ้งเป็นแบบภาคกลางจากการสังเกตของวิโรฒ ศรีสุโรทั้งหมดที่กล่าวมาคือ สิมที่วัดเกษมาคม อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ และอีกหลังคือที่วัดทองนพคุณ อำเภอพยัคภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม⁶ (3.11)

3. **แบบมีระเบียงหน้า** สิมรูปแบบประเภทนี้มักจะมีขนาดใหญ่โตกว่ารูปแบบอื่น เพราะมีระเบียงทางเดินได้โดยรอบ ผนังแบนจึงซับซ้อนเนื่องจากต้องซ้อนกัน 2 ชั้น ฐานเอวขึ้นต้องทำ 2 ชั้น จึงดูสูงกว่าแบบปกติ เช่นที่วัดอุดมประหารรังสรรค์ บ้านนาจารย์ อำเภอมือเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ และวัดมัชฌิมาวาส อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร⁷ (3.12)

³ วิโรฒ ศรีสุโร. สิมอีสาน, (กรุงเทพฯ : เมฆาเพรส, 2536), 310.

⁴ เรื่องเดียวกัน, 317.

⁵ เรื่องเดียวกัน, 341.

⁶ เรื่องเดียวกัน, 360.

⁷ เรื่องเดียวกัน, 362.